Kitâb-ı Aşk

İSKENDER PALA

ALFA

0"/> **İSKENDER PALA**

KİTABI AŞK

İSKENDER PALA

KİTABI AŞK

İSKENDER PALA, 1958, Uşak doğumlu, istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi (1979). Divan edebiyatı dalında doktor (1983), doçent (1993) ve profesör (1998) oldu.

Edebiyat araştırmacısı olarak çeşitli ansiklopedi ve dergilerde bilimsel ve edebi makaleler yayınladı. Ortaokul ve liseler için ders kitaplan yazdı. Türk Silahlı Kuwetleri'nde çalıştığı yıllarda Osmanlı deniz tarihiyle ilgili araştırmalarda bulundu ve bir kısmını kitaplaştırdı.

Özellikle, divan edebiyatı sahasındaki çalışmalarıyla dikkat çekti. Divan edebiyatının halk kitlelerince anlaşılabilmesi için klâsik şiirden ilham alan makaleler, denemeler, hikâyeler ve «pzete yanlan yazdı. Düzenlediği divan edebiyatı seminerleri ve konferansları, kalabalık dinleyici kitleleri taralından takip edildi. "Divan Şiirini Sevdiren Adam" olarak tanınan İskender Pala, Türkiye Yazarlar Birliği Dil Ödü-lû'nû (1989), AKDTKY Türk Dil Kurumu Ödûlü'nü (1990), Türkiye Yazarlar Birliği İnceleme Ödûlü'nü (1996), Kayseri Aydınlar Ocağı Yılın Fikir Adamı Ödûlü'nü (2001) aldı. Hemşehrileri tarafından "Uşak Halk Kahramanı" seçildi. Babil'âe Ölüm İstanbul'da Afk adlı romanı Türk Eği-tim-Sen, Türkiye Yazarlar Birliği, Polis Akademisi ve Emniyet Teşkilatı ile değişik öğretim kurumlarınca yılın romanı (2003) seçildi. Hâlen, İstanbul Kültür Üniversitesi öğretini üyesidir.

Eserleri:

Hnjrijje (1989), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü (1989), Htlye-t Saadet (1991), Divan Edebiyatı (1992), Güldeste (1993), Kronolojik Divan Şiiri Antolojisi (1995), Müstesna Güzeller (1995), Şairlerin Dilinden (1996), Şiirler Şairler Meclisler (1997), ŞiVi Kadim (1997), Afina Güzeller (1998),

Ah ' mine'I Afi (1999), Leylâ ile Mecnun (1999), Ayine (2000), İli Dirhem Bir Çekirdek (2000), ...-e Gazel Yeniden (2001), Atasözleri Sözlüğü (2002), Efsane Güzeller (2002), Gözgü (2002), Gül Şiirleri (2002), Kahve Molası (2002), Kırklar Meclisi (2002), Kudemanın Kırk Allısı (2002), Tavan Arası (2002), Perişan Gazeller (2002), Perf-jan Güzeller (2003), Babil'de Ölüm İstanbul'da Ask (2003), Akademik Dimn Şiiri Araştırmaları (2003), Kırk Güzeller Çeşmesi (2004), Düşte Kalan (2004), Di-«me Güzeller (2004), Mir'at (2004), Su Kasidesi (2004), Şahane Gazeller-Fuzûll (2004), Şahane Ga-zeller-Baki (2004), Şahane Gazeller-Necatı (2004) Şahane Gazeller-Nedfm (2004).

KİTÂB-I AŞK

İskender Pala

Alfa Yayınları 1569 Edebiyat-Güncel 22

KİTAB-I AŞK İskender Pala

1. Basım : Şubat 2005

2. Basım : Mayıs 2005 ISBN : 975-297-598-4

Yayma ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Yayın Koordinatörü ve Editör Rana Gürtuna

Pazarlama ve Satış Müdürü Vedat Bayrak

Kapak Tasarımı Utku Lomlu

Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu 34410 İstanbul, Turkey Tel:G12) 511 5303 - 513 8751 - 512 3046 Faks: (212) 519 3300

www.alfakitap.com

info@alfakitap.com

Baskı ve Cilt Melisa Matbaacılık

Çîftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa - İstanbul Tet 90 (212) 674 9723

Fax: 90 (212) 674 9729

İÇİNDEKİLER

ONSOZ

Aşk... Gök kubbenin altındaki en gizemli kelimelerden biri... Bilinemeyen... Belki bilindikçe daha da bilinecek renkleri, desenleri ortaya çıkan... Tanımlanamayan... Belki binlerce kez tanımı yapılmış olmasına rağmen tanımlanamayan... Aşk... Belki de bin bir başlı bir ırmak, her birinin yolculuğu ayrı, ama hepsinin ulaşmak istediği deniz bir...

Siz de farkındasmızdır, son zamanlarda aşktan çok söz edilir oldu. Dünyanın her yerinde aşk üzerine konuşmalar yapıldı ve konuşulanlar öyle ulu orta, basit ve hatta bayağı idi ki âdeta kavramın içi boşaldı, kelime ucuzladı, kısmen cinselliğe indirgendi ve magazin konuları arasına girdi. Oysa aşkın gerçekliğini yitirmesi, nihayet yine insanın ve hayatın erozyona

uğraması demekti ve yazık ki insanoğlu başından beri en muhtaç olduğu, en ziyade tutunması gereken duyguyu da hoyratça zedelemekten kaçınmadı. Artık aşk kelimesini "yapmak" eylemiyle birlikte kullanabiliyor, "Yeni bir aşk arıyorum" yahut "Ben her bahar âşık olurum" gibi şarkı sözlerini mırıldanarak "Yaz aşkı", "Arkadaşımın aşkıyla"

gibi bayağı ve ahlâksız cümlecikler kurabiliyoruz.

Kitâb-ı Aşk, bütün bu kavram kargaşası içinde aşkın katmanlarını, türlerini ve asaletini irdelemek, belki her düzeyden inşanın gönlünde hissettiği, dimağında algıladığı ama asla net biçimde tanımlayamadığı duygularına açıklık getirmek için düzenlendi. Kitâb-ı Aşk\n içindeki yazılar değişik zamanlarda ve farklı zeminlerde kaleme alınmış olmakla birlikte belli bir düzen ve bütünlük içinde bir araya getirilmiştir. Bazıları farklı kitaplarımız^ da yayınlanan bu deneme ve öyküleri okurken bütün varlığımızı ve hatta varoluşu kuşatan aşkın yüzeysel, derin ve daha derin katmanlarında küçük yolculuklar yapacaksınız. Bu yolculuklar sırasında, duygularınızın gerçekte sizi nereye doğru götürdüğü, ayağınızı bağlayan tensel arzulardan sıyrılıp platonik veya mecazî aşka doğru kanatlandığınızda kendinizi yeniden keşfetmeye başlayacağınız noktayı da bulacaksınız. Orası, belki de sizin kendinizden vazgeçeceğiniz noktadır. Çünkü canına sevgili isteyen ile sevgili için can isteyen arasında hayat yolculuğunun ta kendisi gizlidir.

İskender Pala, 2005

MUKADDİMEİ AŞK

Gül gül dedi bülbül güle gül gülmedi gitti Bülbül güle gül bülbüle yâr olmadı gitti AŞKTIR Kİ, GERİSİ VESAİREDİR...

Sevgili!..

Aşkın şiirini yazmak isterdim sana; sana aşkı şiir ile yazmak isterdim... Aşkı seninle tanımlamak ister, aşkı sende tanımak isterdim. Ay ikiye bölündüğünde yanında olmak isterdim.

Sevgili!..

Şimdi senden uzakta, aşk şudur diyebilsem eğer, son defe kendimi ve ilk defe okuyucumu kandırmış olacağım. Bildim dediğim bir aldanıştır çünki o, duydum dediğim bir yanıştır.*'Şim-di aym, şın ve leaf lan çıkardılar elifbelerden de sensizliğin mektebinde bir sabra mıhladılar bizi eliflerle Ke'lerden. Sensizlikte hasretin hüzzamlarını öğrendik kucak kucak ve aşkın nihavent saltanatını arar olduk köşe bucak. Bildiğimizi sandıkça yandık da yolunda, yolunda yandığımızı sandıkça bildik sonunda.aAş-kın gerçeği değildi bildiğimiz, ama aşkın ateşiydi yandığımız. Artık şüphedeyiz, canlan yâre ulaştıran bir sel miydi aşk, şekeri güzele sunup ağuyu kalbe bulaştıran bir el miydi!.. Sana varacak yolların çilesi miydi; tutkular ötesi tutkunun zirvesi, hasretle yanışların sesi miydi!..

Galiba varlığın çekim alanına giren en ulvî acıydı aşk; ve maddeyi manaya veren en cömert sancıydı. Ruhların çeşitli varlıklar arasında bölüştürülen süsüydü belki; belki ötelere yazgılı

yitirişlerin türküsüydü.*Kalp kalbe konan kelebek kanatlarında renk; kudümlerde düşünüp neylerde ağlayan ahenkti aşk. Şarkın bütün şiir macerasıydı, belki Yesribli sevgililer için tutulan bir Anadolu yasıydı. Yağmur yağmur belâya başını tutmaklar ve ateş

ateş denizlere kendini atmaklardı. Mansûr'u dara takan da, Halil'i oda yakan da oydu ve oydu Eyyub'u derde bırakan da. Tuz kadar mübarek, ekmekçe aziz idi; toprakleyin bereket, su gibi temiz idi.

Aşk iğnesiyle dikilince bir dikiş, kıyamete kadar sökülmez imiş. Aşk ile insan elbet güneşe benzer; ve aşksız gönül misal-i taşa benzer. Hayatı aşka bölünce hayat çoğalır; bütün hayatları toplasan geriye aşk kalır. Gelip kemiğe dayanınca dünya, hayata atılan kement olur; göz kapaklarından vurulunca kasırgalar, an-nelerce deprem, babalarca bent olur.

Aşksız bahar dallarını kuru bir ayaz boğar, aşksız rahmini yargılayan bebekler nagehan doğar. Mahrem düşüncelerle perdelenen odalarda ya ezel ya ebed olur; aşk kayıp giderse dünyadan ebed kıyamet olur; sevgisizlik gelir, dünya cehennem olur.

Aşk gelince burukluğun şiirinde hüzün dokur heceler; ve azarlanmış kalpleri ısırır tam yarısında geceler. Saban onunla sürerse toprağı koşarak,

ancak o vakit yeşerir taze bir başak. Atların nallarından yıldırımlar masallara dökülür ve yollana-mayan mektuplarda nice kalpler sökülür. Kayan yıldızlar gibi büzülür elem dehlizlerine diller ve melal süzülür gibi melek kanatlarında döker yapraklarını güller. Kaderin dehşetini yakan şamdanlar özge pervanelere tesellikâr düşer, şefkatli bir ekmek kırıntısıdır kurutulmuş buselere yâr düşer.

"Sevgili!..

Kapına geldik; aşkı öğret bize; ve aşkını ver yüreklerimize,/

Bir nihânîce gamzene gamzede âşıkların adına... Hani uykuya dalınca kenti ve yalnız başına kalınca kendi... Hani yalnız gecelerde konuşmadan kalınca dilleri ve hâl üzre gönüller anlar olunca bütün dilleri... Vicdan sesinden bîzar kürek mahkûmla-rınca, hani âşıkların hasreti özlemle karınca... Hani gurbetin ucunda gönlüme gömen de seni, hani seni gurbet gurbet gönlüme gömende... Güneş ve ay nurunu aşkından alırken; güneşin ışığı aya vurur gibi âşığı aydınlatırken... Gel ey Sevgili bir huz-mecik bahşeyle asi ve âciz üftadene ve umut ver peykin olmaya teşne kem zerrene. Aşkları unutan bendene aşkını unutturma!.. Her şey sen olsun şu dünyada ve olmasın sen olmayan dünya da./

(Kırk Güzeller Çeşmesi, s. 100-102)

AŞKI İNSANÎ

Arz-ı hâl etmeğe cânâ seni tenhâ bulamam Seni tenhâ buhcak kendimi asla bulamam Selikî (16. yy)

Sevgilim! Halimi arz etmek (aşkımı açıklamak) için seni yalnız bulamıyorum; seni yalnız bulunca da kendimi asla bulamıyorum.

SEVGİ NEYDİ?!..

Sevgilerinin üstünden bakarlar ve kışlar geçenlere!

Hatırlayanımız var mı, sevgi neydi?

İlk sevgi sözcüğünü, ilk kıpırdanışını yüreğinin hatırlayanımız var mı? ilk hüznümüzün adını sevgi koyabiliyor muyuz şimdi geriye dönüp baktığımızda? Derunî coğrafyamızı kaplayan zifiri bulutların ve üzerimize örtülen maddeci felsefenin ağırlığına ne zaman başkaldırmıştı sevgilerimiz, hatırlayanınız var mı? Ne zaman sevgilerimiz paralarımızdan önce tartılırdi; ya ne zaman pazar eyledik sevgilerimizi, biliyor musunuz? En son ne zaman bir sevgiyi söyleşmiştik bir sevgiliyle?!.. Her gün bir parçamızı daha tüketen teknoloji çağında sevgiye en son ne zaman yürekten bir merhaba demiştik, hatırlayanınız var mı?

Hatırlıyor musunuz, sevgi neydi?

Üzüm henüz yaratılmamışken insanları sarhoş eden o muydu acep?!.. O muydu canından ve cihandan geçiren sahipkıranları?. Binyıllar ve binlerce yıllar boyunca pervaneyi ateşe düşüren, bülbülü şeydalandıran o muydu? Neydi sevgi?!..

Sevgi bir bakış, bir gülüş müydü bazen; bir akış, bir koşuş muydu?. Sevgi gönül kumaşında bir nakış mıydı?!..

Hatırlayan var mı sevgi neydi? Leylâ'ların, Şirin'lerin, Aslı'la-rın nazı mıydı o; yoksa Mecnun'ların, Ferhat'ların, Kerem'lerin niyazı mı? Hangisinde belirmişti ilk kıvılcımı sevginin? Neydi sev-gi?L

Açıkken göz bebeğimize yerleşen de, göz yumduğumuzda gönlümüze sızan da sevgi değil miydi bir vakitler? Bir dudağın kıpır-danışından yanağımıza akseden pembelikler, utanmalar sevgi değil miydi yoksa? En son ne zaman kızarmıştı yanağımız, hatırlayanınız var mı? Uykumuzu en son ne zaman terk etmiştik sevgiyi düşünmek adına? En son sevgi şiirini hangi gecede okumuştuk?

Sahi, neydi sevgi? Bir çuhayı ipek görebilmek miydi; toprağı amber niyetine koklamak mı?

Sureti sîrete, arazı cevhere, bedeni ruha köle eylemek miydi sevgi? Sevgi bir iyilik miydi, şefkatli bir cümlecik mi? Neydi sevgi, dış mıydı, yoksa iç mi; zahir miydi, yahut bâtın mi; kalıp mıydı, ya ki can mı? Var olmak mı,

varlıktan geçmek mi? Dünyaya gülmeye mi gelmiştik, ağlamaya mi; ölüyor muyuz, yoksa doğuyor mu? Sevgi neydi?!..

Unuttuk, acep neydi sevgi? Bir yetimin başını okşarken dimağımıza yerleşen tat mıydı o?

Bir bebeğin süt kokulu teninde-ki su çiçeği miydi? Sabah evden çıkarken özlemeye başladığımız bir ses miydi? Hatırlayanınız var mı, sevgi neydi?

Sevgi bir sigara dumanında, bir tren düdüğünde, bir dalganın en son hışırtısında ve bir turnanın kanadında mı kalmıştı? Sevgi Medine'de, Semerkant'ta, sevgi Bağdat'ta, Endülüs'te, ta caddelerde, sokaklarda, evlerde, kapıların tokmaklarında çınlar durur muydu eskiden? Ya neden şimdi Ayasofya'da pitoresk, Di-vanyolu'nda kaldırım taşı, Ankara'da ittifak, Yeşil Kubbe'de Mevlânâ, Erciyes'te kar, Fırat'ta bir içim su olup girmiyor dünyamıza?! Neden nefesimiz daralıyor hummalı inatlarımız, kallavi benliklerimiz yüzünden? Neden gönül yuvalarımıza kuzgunlar

0"/>

pikeleniyor da nesillerimiz sersefil ve derbeder?!.. Sevginin koynunda büyüttüğümüz nazeninlere nazı enîn ile mi unutturdular, semenderlerimiz ateşte niçin yanmaktalar?

Soralım ta içimize; neydi sevgi?

Sevgi neydi sahi? Bir mektubun ilk satırı mıydı, bir telefondaki ilk ses mi? İnsanı mutlu eden o ilk satır mıydı defalarca okunan, yoksa ilk satır arayışları mı tekrar be tekrarlanan?

Telefondaki bir ses insanın bir ömrünü doldursa mı sevgiydi gerçekten, yoksa yeni sesler duymaya hiç yetmeyecek ömürlerin arayışları

mı?

*Sevgi bir acıydı herhalde, bir kederdi, kâh hüzünle, kâh mutlulukla hatırlanan. Belki de sabırdı sevgi, affetmekti, gelecek günler adına. Sevgi sınanmaktı adl-i ilâhî'de ve sınavı geçmekti erce-sine. Sevgi bir tevbeydi, nasûh kisvesinde; bir dirilişti nefsi öldürerek. Sevgi bir iyi ad bırakmaktı fena yurdunda. Ömür geçer de ad kalır.../

* * *

Sevgi: İki hece.

Sevgi, sevmek kelimesinden türetilen bütün öteki kelimelerin en güzeli.

Derin uykulara dalmadan önce ilk soru: Sevgilerinizi en son ne zaman hatırlamıştınız ve sevgiyi hak edenleri en son ne zaman?!..

Bir soru daha: Sevgileriniz yalan mıydı yoksa?!.. Ve son soru: Çorak vadilere yönelmişse sevgilerimiz, çevremizi kandırmıyorsa sulara, içimizden akan Nil olsa ne?!..

(Â?ine, s.20-23)

0"/>

11

GOZ GÖRÜNCE BİR KEZ GERİYE NE KALIR?

* Bütün aşk hikâyelerinin en unutulmaz ve heyecan verici sahnesi, sevenin sevgiliye ilk baktığı andır şüphesiz. Daha doğrusu, onun yüzünü ilk gördüğü vakit. Aşıktaki içsel değişimin başladığı an, gözün sevgiliye ilk takıldığı saniye dilimidir ve âşığın bütün biyografisi, bu "ilk bakışın öncesi ve sonrası"ndan ibarettir. Bir ilk bakış, kaderin kazaya dönüştüğü en kutlu demi yüklenmiştir. Kalpte ateşin yükselmesi, aklın ve sabrın ateşe düşmesi o ilk bakış ile başlar. Kılıcın kınından sıyrılması yahut okun yaydan firlamasıdır bu. Sevgilinin yüzü kınında bir kılıç yahut sadakta bir yay gibidir; bakış onu kınından ve sadağından çıkarır. Kınından çıkan her kılıç yahut yaydan fırlayan her ok gibi artık o da öldürmeye yönelir. Âşığın ruhî ve bedenî (Bâtınî ve zahirî; içsel ve dışsal) hayatında bir ihtilâlin, yeni bir dönemin başlangıcıdır bu.

Aşk, âşığın gönül toprağında filizlenecek bir sarmaşıktır. İlk bakış, bu sarmaşık tohumunun âşık gönlüne ekilmesinden ibarettir. Artık o tohumun nasıl yetkinleşeceği, gitgide nasıl gür dallar vereceği ve âşığın bedenini nasıl kaplayıp onu kurutacağı; âşık ile maşukun kaderlerine ve karşılaşacakları hadiselere bağlıdır..

g Şark'a ait bütün aşk mesnevîlerinde şairler bu ilk bakış ve ilk 12

görme ânı üzerinde çok durmuşlar ve konuyu enine boyuna incelemişlerdir. İlk bakış, ancak yüz aynasına çarparsa aşka dönüşür. Çünkü sevgilinin başka hiçbir uzvu, hiçbir güzelliği onun yüzü kadar aşka kapı aralayamamaktadır. Nitekim bu mesnevilerde âşık maşukunu ya bir resimde seyreder, ya rüyasında görür ya da birinden methini işitip sevmeye başlar. Ancak, sevginin aşka dönüştüğü an, sevenin sevgili yüzünü göz ile gördüğü andır. Çünkü bu noktada bilgi ve bilinç devreye girer. Meselâ Veys ü Ramin hikâyesinde Ramin, Veys'in yüzünü ilk gördüğü anda at üzerindedir ve kalbine bir ok saplanmış savaşçılar gibi atından yere düşer. Hüsrev, Şirin'i gölde yıkanmış, saçını tararken gördüğünde, onun yüzü saçları arasında gizli ve Hüsrev'e sırtı dönüktür. Şirin'in, kendisini seyreden şehzadeden

haberi de yoktur. Fakat ansızın önemli bir şey olur ve Şirin saçlarını yana atar. İşte Hüsrev için dolunayın geceden çıkması yahut okun yaydan fırlaması bu anda gerçekleşir. Kays da ttıektebe varıp çocuklar arasına oturduğunda Leylâ sınıftadır ama ne zaman ki yüzünü görür, kılıç kınından sıyrılmış olur.

Sevgilinin yüzü mü; aşk yangınını alevlendiren ilk kıvılcımdır.

Âşığın kalbi mi, ilk bakıştan sonra suda titreyen bir mehtap. •Göz... Savaşı başlatan haberci.

Bakış... Elde olmayan kader; ilâhî kaza.

Ve aşk... Kalp ile göz arasında kutlu bir hadise./ tÇoook sonraları kalp göze diyecektir ki,

"Beni bu onulmaz derde iten sensin. Safayı sen sürdün, acıyı ben çektim. Nimet senin, zahmet benim oldu. Sen sevinirken, kaygılanan ben oldum. Bakışlarını arttırdıkça sen, dertlerimi çoğalttın benim. Zafere eren sen, hezimete uğrayan ben. Sen emirlerine itaat edilen hükümdar oldun, ben senin peşinde koşan tebaan. Sen emîr, 13

ben esir. Melik iken memlûk (kul) ettin beni." Sonra devam eder:

— Ey göz! Sen ikisin, ben birim. İki kişinin bir ferde saldırıp onu öldürmesi zulüm değil de nedir?!.. Şimdi ağla o hâlde; ettiğin zulmün cezasını çek bakalım!..

Göz buna karşılık ayet-i kerime ile cevap verir: "Gerçek şu ki; gözler kör olmaz, ancak sinelerdeki kalpler kör olur" (Hacc, 46).

Ebu Hureyre der ki: "Kalp bir kral ise, organlar emrine amade askerler gibidir. Kral iyi davranış içinde olursa, askerler de ona uyar. O fenalık yaparsa, emrindeki askerler de fena davranır." Göz der: "O hâlde ey kalp, kendini de beni de helâka sürükleyen sensin. Seni perişan eden yegâne şey, Allah'ın sevgisinden, zikrinden ve emrettiklerinden uzak kalmandır. Sen başkasının sevgisini O'nun sevgisine tercih ediyorsun ve aşkın yükünü bana yüklüyorsun. Şimdi ağlayan benim, yanan sen. Ne sen beni kurutabilirsin,

ne ben seni söndürebilirim. Ben su serptikçe senin alevin artacak, sendeki ateş arttıkça ben daha çok yaş akıtacağım. Yoksa 'Hayırlı olanı şu değersiz şeyle mi değiştirmek istiyorsunuz?'

(Bakara, 61)."

Yedi Askı'nın şairlerinden biri şöyle soruyor: "Şaşkın vaziyetteyim; nefsimi mi azarlayayım, arzulu gözümü mü, yoksa kalbimi mi?"

(Gözgü, s.22-24)

0"/>

14

AŞKA METHİYE

"Doğumsuz, ölümsüz, artmaz, eksilmez bir güzellik" diyor Eflâtun aşk için. "Artmaz"

kısmında külliyen yanılıyor üstat."Bir çoğalmadan ibarettir çünkü aşk, bir coşmadan, kabarmadan, büyümeden ibarettir. Devamlı artmayan bir duygunun aşk olması ne mümkün?

Ahsenü'l-Kasas buyurulmuş Yusuf suresinde; aşkı anlattığı için bu sure. Mevlânâ, "Zeliha o hâle gelmişti ki," diyor, "çö-rekotundan öd ağacına kadar her şeyin adı Yusuf tu onun için. Yusuf un adını başka adlara gizlemişti, mahremlerine bu sırrı söylemişti. Mum ateşte yumuşadı, dese; sevgili bize alıştı, yüz verdi, demiş olurdu. Bakın ay doğdu, dese; söğüt dalı yeşerdi, dese (...); başım ağrıyor, dese; başımın ağrısı geçti, iyiyim, dese, hep ayrı manaları vardı bu sözlerin. Birini övse onu överdi, birinden şikâyet etse onun ayrılığını söylemiş olurdu. Yüz binlerce şeyin adını ansa, maksadı da Yusuf tu onun, dileği de.."

Ne din ne de yasalar yasaklamıştır aşkı; yürekler Allah'a aittir çünkü. Canların birbirinde kaynayıp erimesidir, canların can özünde yitirilmesi ve aranmamasıdır aşk. Parçalara böldükçe demiri, mıknatısı güçle bütün parçaların yine birbirlerini aramalarıdır. Arama gücünü yitiren, zayıflatan, küçülten parçalar bırakır

0"/>

15

ancak birbirini kovalamayı. Taşın içinde saklı olan ateştir aşk, bir kıvılcım çakınca kuşatır bütün evreni. Atom çekirdeği etrafında saniyede iki bin kilometrelik hızla dönen elektronların kârıdır buf'Kudretin ve ilâhî sanatın özündeki cevherden beşerî estetiğe akıp gelen ilhamdır o. Bir şehre Uşşak, bir köye Aşıklar adını vermektir. Aşk ki, şiirde "Su kasidesi," mimarîde Selimiye, musikide Ferahfezâ'dır. Aşk, haddehanelerden dökülen ateş, nağmeye gebe sözdür. Aşk, meşktir.

Bir şeyin aşk olabilmesi için tutkulu olması, patolojik olması, anormal olması gerekir zannımca. Aşk bir bedenî hastalık olsaydı yalnızca, hastahanelerde tedavi ederlerdi onu; oysa bimar-hanelerde timara çekilir aşk son ucunda.

İştahla yemek yerken hatırlayıp sevileni, yemek boğazda düğümleniyorsa; derin uykularda görülen rüyadan sonra bir daha uyku girmiyorsa gözlere; şen bir mecliste adı anıldığında onun, inziva engin bir boyut kazanıyorsa; hamasî bir söylevin tam ortasındaki bir kelime, bir cümle ne dediğini bilmezleştiriyorsa insanı; işte odur aşk. O ki, göz kapakları kapandığında karanlıkları son bulmuyorsa, ne cür'et aşktan söz edile!?..

Aşk şiirdir, "şiir gibi"ye çıkar yolu. Mahlas seçerken "Aşkî (aşkla ilgili, âşık)" sıfatını tercih edenler bilir aşkı. Hak âşığı diye eline bağlamayı alıp yürek yaralarını çığıranlar bilir.

t Sevgi üzerine kullanılabilecek bütün mecazları üstüne alınmadır aşk. Aşk acıdır, hasrettir. Hicran ve hayrettir, firkat ve gurbettir. Gözyaşı ve ahtır; tazarru ve münacattır.

Aşk ölümdür, can vermedir, kurban olmadır.

^Yalnızca bir türlü aşk vardır ama görüntüleri binlerce türlüdür," der bir bilge. Üç çeşidini söyleyelim biz:

Aşk beşerîdir; şakayla başlar, sorumluluk getirir. Gözden girer, gönülde yaşar. Surete meyledenler ziyandadır.

0"/>

16

Aşk platoniktir; sohbetle başlar, zahmet getirir. Zihinden girer, gönülde yaşar. Sîretini süslemeyenler yol şaşırır.

Aşk ilâhîdir; imanla başlar, vahdete götürür. Gönülde doğar, gönülde yaşar. Sırrı saklamayanlar, başını verir./

Gönül ki, Allah'ın evidir, aşkın her çeşidine itibar eder. Bütün milimetrekarelerinde aynı sevgili olmayan bir gönül aşkı bilir mi acep?!.. Bir kuaı yakınlaşmayı, ilgiyi, arzuyu aşk sanarak yaşanılan ömür adına vaveyla ve vâ esefâ!... Bir Cemal'e kul, bir Ahmet'e köle, bir Leylâ'ya deli ve bir ışığa pervane olmayanın aşkı mı vardır, ya aklı mı vardır ki!..

Âlem bir aşk için yaratılmış ve "Aşk imiş her ne var âlemde!.."

(Âyine, s.24-26)

0"/>

17

AŞK YOLUNUN SONU MELEKLİĞE ÇIKAR

#Eski âşıkların sözcüleri konumunda olan ve kendileri de birer âşık olmak bakımından övünen şairler derler ki:

"Keşke yaşamış bütün âşıkların karşılaştıkları zorluklan tek başıma ben göğüsleseydim...

Böylece bütün aşkların lezzetini (azabını) ben tatsaydım da, önce de sonra da onu benden gayrisi yaşamasaydı."

Bu anlayış, divan şiirinde her şeyin en ideal, en mükemmel biçimde kurgulanmasından kaynaklanan bir bakış açısını yansıtır. Çünkü divan şairine göre kara en kara, beyaz en beyazdır. Sevgili, güzellerin en güzeli; rakip, kötülerin en kötüsüdür. Boy servi, yanak gül, diş inci vb. her şey kendi cinsinden en mükemmel olanla ölçülür. Bu ölçülerin ortası asla kabul edilemez, noksanlık, eksiklik sayılır. Bu durumda bir âşığın aşkı da elbette hem acı hem de lezzet bakımından en mükemmel olanı içerir. Azap kelimesi her iki anlamı da karşıladığı için âşık daimî bir aşk azabı içindedir. O aşk ki, sevgiliden iyilik gördüğünde artmayacak kadar doygun, kötülük gördüğünde de eksilmeyecek kadar sağlamdır. Âşık, belki bir gün sevilmek umuduyla hiç durmadan severek azabını çeker. Hatta çok zaman sevilme ihtimalini düşünmeden sever. Bu tavır onu melekiyet konumuna yük-selten bir seyir takip eder. Çünkü sevilmek umuduyla sevmek beşeriyet, ama sevmeyi bir görev bilerek sevmek melekiyet demektir. Eğer bu azabın bitmesi için sevgili ona karşılık verecek olsa, vuslatın zevkine dayanamayarak can verir. Fuzûlî'nin, Vermeden canın sana bulmaz hayât-ı câvidân Zinde-i câvîd ana derler ki kurbândır sana Ey sevgili!) Senin uğrunda canını vermeyen ebedî hayatı bulamaz. Sonsuza dek diri olarak anılan kişi, ancak sana kurban olan âşıknr.

dizelerinde varmak istediği nokta işte burasıdır./

Ayrılık mı, Vuslat mı?

^Vuslat denilen şey, sonunda ayrılık ihtimali olduğu için, gerçek âşığın pek de istediği bir şey sayılamaz. Çünkü bir âşık, vuslatı isteyeceğine ayrılığın devamlı artan acısını isteyerek aşk mesleğinde bir gömlek daha yükselmek, sevgilinin yolunda kendini olgunlaştırmak ister. Aşkta vuslat istemek acemilik, kendini bilmezlik ve hamlık göstergesidir. Çünkü vuslata giden yolun uzunluğu veya kısalığıdır ki aşkın ömrünü belirler. Sevdiğimiz insandan bizi sevmesini beklemek yahut yalnız bizi sevenleri sevmek, nihayet kuru bir alışveriş, hatta belki kaba bir değiş tokuştur. Burada önemli olan, aşkın içini ne ile doldurmak gerektiğinin belirlenmesi, böylece aşkı kabalıktan kurtarıp zarafete, sırça saraylardan bir numune olan gönle konulacak inceliğe bü-ründürmektir. Bu da aşkı bir üst boyutta, belki beşeriyet boyutunun fevkinde yaşamakla mümkündür.

Ünlü dil, edebiyat ve şiir bilgini Asmaî (ö.831) Basra çarşısında rasdadtğı köylü bir kadına sorar:

0"/>

19

— Siz aşkı nelerden ibaret sayarsınız? Kadın şöyle cevaplar:

— Sarılma, bağrına basma, dokunma ve konuşma. Peki ey şehirli bilgin, sizde aşk nasıl bir şey?

— Sarılma, okşama, öpme ve benzerleriyle ilerleme?!

— Peki cinsel münasebete kadar uzanıyor musunuz?

— Evet!

— YaaaL Ey kardeşim oğlu, bu senin söylediğini yapanlar âşık falan değil, düpedüz çocuk isteyen birileri.

^Gerçekten de aşk, karşılıklı oturmak, yüz yüze veya aynı noktaya bakmak, şiir okumak, sevgiliden utanacak kadar terbiyeli davranmak, güzel şeylerden bahsedip gülmek ve asla iffet sınırının ötesine uzanmamaktır. Çünkü aşk bakmakla güzelleşir, konuşmakla zenginleşir ama dokunmakla bozulur. Sevgilinin yanında hem kendisine hem de ona ait haya elbisesini soymak konusunda şeytanın ayartmasına fırsat vermemek gerekir. Çünkü bu, tam anlamıyla aşkı alçaltır ve ayaklar altına düşürür. İki âşık, haya elbisesi içinde bir ömür boyu birbirlerini sevebilirler ama eğer karanlık bir gecede sevgilinin ayasının beyazlığını görecek kadar da olsa bedensel anlamda vuslata ererse, aşk tükenmeye başlar.

Eskilerin, aşkın gerdeklenmekle sona erdiğini söylemeleri bundandır. Bu noktayı anlatacak bir kıt'ayı Rabia Hatun müs-tearıyla I. Hami Danişmend şöyle söylemiştir: Payın sadâsı gelse de sen hîç gelmesen Men dinlesem kıyamete dek, vuslat istemen Bulsam izinle semtini, o! semte ermesem Assam zamanı hasretin encamı gelmeden Sen hiç gelmesen bile, ayağının geliş sesini kıyamete kadar dinlesem yeter; ayrıca vuslat istemem. Senin izini takip ederek mahalleni bulsam ama o mahalleye bir türlü ulaşama-20

sam... Ve aynlığının sonuna ulaşmadan bütün zamanı aşıp (veya tüketip) başka bir boyutta (aşk boyutunda) yaşamaya başlasam... /

Ölmek ya da Olmak, İşte Bütün Mesele

'î Eski âşıklar sevgili uğruna ölmeyi bir ideal, bir amaç bilirler-miş. Sevgilinin penceresi önünde naralanıp söğüt yaprağı bıçak ile bileğini dirseğine kadar yaran âşık da, gönül sultanının geçtiği yola yatıp ya üstüne basıp geçmesini, yoksa bir kerecik olsun yüzüne bakıp gülümsemesini isteyen âşık da ölmek ile olmak arasında kendini kaybediyorlardı.

Onlar, uğruna ölünecek sevgililer buldukları için bahtiyar idiler. Gün gelir, sevgililer de âşıklarını sever umudunu içlerinde durmadan büyütüyorlardı. Oysa aşk, iki kişi arasında asla eşitlenmeyen bir şeydi. Allah, âşığın uğraştığı sevgiyi maşuktan esirgemişti. Bunun içindir ki âşıklar, ya kendilerine verilen derdin aynısının sevgiliye de verilmesi ya da sevgilideki vurdumduymazlığın aynısı ile kendilerine de ihsanda bulunulması için yakarır dururlar. İsterler ki, Allah aşkı seven ile sevilen arasında eşit bölüştürsün... Oysa aşk bu demek değildir. Seveni sevmek kolaydır; marifet o sevmediği zaman da onu sevebilmektir.

Gerçek âşık bilir ki, kendi içindeki aşk ateşinin aynısı sevgilide de vardır ve gönülsüz de olsa, o da aşkı duyumsamaktadır. Ne var ki sevgili çok sabırlı, âşık da sabırsız olduğu için bu aşk yarası tek taraflı kanamaktadır. O acılar, o ayrılık ve hasret ateşleri âşığı yakıyorsa öte yandan da pişiriyor demektir... Âşık, ancak bu pişme sürecinde ham iken olgun, çiğ

iken kâmil olur. Çünkü aşk yolunda varılacak merhalelerin en yücesi, aşkın olgunluğu ile kendi dünyasını kurabilmektir. O mertebeye gelindikten sonra aşk uğrunda can vermek âşığa âsân geli/

0"/>

21

Buraya kadar söylediklerimizi bir de öbür türlü söyleyelim: ¦Amaç aşk uğruna ölmek değil, uğruna ölünecek aşkı bulmaktır. Bu aşk, cennet emelinden uzaklaşıp cemale erme hedefini gözetir. Böyle bir aşka giriftar olduktan sonra geriye ne kalır ki!?.. Dünyayı elinin tersiyle itiver gitsin!.. Hani Fuzûlî diyor ya:

Cennet için men eden âşıkları dîdârdan Bilmemiş ki cenneti âşıkların dîdâr olur Cennetten uzaklaştırdığı gerekçesiyle âşıkları sevgilinin di-danna (yüzüne) bakmaktan alıkoyan kişi bilmiyor ki âşıkların cenneti sevgilinin yüzüdür!..

* * *

İmdi başa dönünüz ve yalnızca sevmek için seven âşığın tavrı ile hedefi sevgilinin yüzünü görebilmek olan âşığın gayretini ölçünüz; arada beşerî, mecazî, platonik, tasawuft ve ilâhî aşkların harmanlandığını fark edeceksiniz. Aşk ki vardır, gerisi vesairedir.../

(Divane Güzeller, s.134-138)

0"/>

22

AŞK, SARMAŞIK DEMEKTİR

\ Bursalı İsmail Beliğ'in (ö.l 729), benim pek sevdiğim bir beyti vardır. Der ki; Sakın sen kûy-ı cananı u?;akdur sanma ey Mecnûn Seher yola giren âşık gece Leylâ'da akşamlar

Ey Mecnun! Aşka tutulduğun andan itibaren sevgilinin yurdunu kendine uzak sanma artık. Çünkü seher vakti yola çıkan her âşık, daha o gece Leylâ'da akşamlar.

Bu beytin anlam derinliğini kestirebilmek için birkaç kelime üzerinde klâsik şiirin anlayışını açıklamakta yarar vardır sanırız.

İlk kelimemiz kûy-ı cânân (sevgilinin mahallesi, içinde sevgilinin de olduğu yer) olsun.

Kûy-ı cânân, eski yerleşim ve şehirleşme sistemimize göre genellikle bahçe içinde bir evdir.

Bahçesini çeviren harım (çalı çırpı ile örülmüş avlu) ve harımın içinde sevgiliye yakışır çiçekli bir bahçe ki gönüller açar. Harım kelimesi Harem'den bozmadır. Harem'in Orta Çağ Avrupası'nda-ki adı "iç avlu" demek olan Atrium'dur (atrium, harem). İç avlu, genellikle havuzlu olur ve evin mahremiyetini sağlayacak duvarlarla çevrilidir. Kadınlar burada yabancı gözlerden uzak, açık giysilerle dolaşabilir ve gönüllerince eğlenirler.

0"/>

23

Divan şiirinde âşığın bir Kabe gibi hürmet göstermesi gereken yegâne yer işte burasıdır.

Sevgilinin orada bulunması kuyun değerini arttırmakta, taşını toprağını Kabe toprağı gibi kıymetlendirmektedir. Bu toprak âşığın gözüne sürme diye çekilir, bağrına yakı diye sarılır. Kabe'nin yolları nasıl dikenli ve meşakkatli ise âşık için de sevgilinin kuyuna çıkan yollar hep zorluklarla doludur.

Aşkı bir ibadet gibi algılayan ve ona çok özen gösteren âşığın yüzü devamlı bu mahalleye yönelik olması dolayısıyla kûy, yine Kabe'yi andırır. Kutsallığı bu yüzdendir. Hatta o kadar kutsaldır ki Harem gibi yabancıların (kafir rakiplerin) ayak basmasına izin verilmez.

Nitekim Harem-i Şerife de gayrimüslimler giremezler. Âşık elinden gelse buraya ağyardan (rakiplerinden) hiçbirisini sokmaz. Âdeta mahallenin başında geceleyip uykusuz sabahlar.

Hatta bu yüzden o mahallenin köpekleriyle bile dostluğa razıdır. Buna rağmen âşığın, o kuyun içine girebildiği hiç görülmemiştir. Belki saba yeline yalvarıp yakararak içeride olup bitenden haber almaya çalışır. Sevgili, kendi kuyunda bir sultandır ve orada herkes ona muhtaçtır. Sultanlığında aksayan hiçbir şey yoktur; mükemmel bir hayat sürer. Âşık için bu sultanlık hudutlarında dilenci olmak; dünyaya sultan olmaktan yeğdir. Gözünden akan yaşlar ile orayı sulaması bir bakıma kûya hizmet demektir.

Aşık, kûyda sevgilinin yüzünü görecek olsa cennette didar görmüş gibi sevinir. Çünkü o bahçeden uzakta bulunmakla cennetten uzak bir cehennemi yaşamaktadır. İnleyişleriyle bir bülbülü andırması da şakıyışlarını o gülistanın en müstesna gülüne duyurma amacına yöneliktir.

Dikkat edilirse bütün bunlar âşığın o kûy etrafında dönüp dolandığını, oradan bir adım bile ayrılamadığını bize gösteriyor. Bu da şairin Mecnun'a

"Kûy-ı cânânı uzakdır sanma!"

diye akıl öğretmesini haklı çıkarmaktadır.

0"/>

24

Beyitte üzerinde durmamız gereken ikinci kelimemiz Mecnun (deli, çılgın, aşk delisi) olsun. Peşinen söyleyelim ki kûy-ı cânâ-na yolu uğrayan herkes hemen o anda kendini kaybedip aşk çılgını oluverir. Çünkü aşk beklenilmez, birdenbire gelir. Aşka tu-aılan kişinin tavrı o anda başkalaşır, kalbinin ritmi artar, bedeninde fizyolojik değişimler baş

gösterir, ne yaptığını bilmez olur. Bu hâl ise tam anlamıyla bir mecnunluktur. Tıpkı Leylâ'nın çılgını diye bilinen Kays'ın, adım adım delirmesi ve sonunda Mecnun olması gibi. Bilindiği gibi Kays, kara kuru bir kız olan Leylâ'ya tutulduktan sonra kendini aşk ülkesinde büyük bir yalnızlık ve o derece çokluk içinde bulur. Çöllerde yalnız başına geçirdiği günler, aslında sevgilisiyle dolu dolu yaşadığı zamanlara dönüşür. Bu yüzden onun tekilliğinde sonsuz bir çoğulluk vardır. Hücrelerine kadar Leylâ ile dolmak, baktığı zaman Leylâ'yı görüp konuştuğu vakit Leylâ'yı anlatmak, her eşyayı Leylâ olarak algılayıp hissettiği her duyguyu Leylâ diye yaşamak bu çılgınlığın en akıllıca sonucudur.

Aşk dıştan bakıldığında bir deliliktir; ama içine girildiğinde akla ihtiyaç göstermez olur.

İnsan aklı nötr bir varlık veya bir sıvı gibidir. İçine konulduğu kabın şeklini alır. Aşk ise gönülde hissedilir. Bu bakımdan âşığın aklı, gönlünün emrine verilmiş sayılır. Akıl ile gönül, insanın birbiriyle çatışan değil, belki birbirleriyle bütünleşen iki soyut özelliğidir.

Çünkü insanın en mutlu olduğu anlar, aklın gönül içinde eridiği; yani aşka kendini teslim ettiği anlardır. Aklın gönle teslimiyetini aşk olarak tanımladığımıza göre insanın soyut varlığını aşktan ibaret görebiliriz. Zaten insanlığımızı ölçen mihenk taşı, aklımızı değil gönlümüzü baz alır. Nitekim kişioğlunun erdemleri aklından değil gönlünden kaynaklanır.

Gönlün biricik gıdası ise aşktır. Aşkı tatmayan yahut inkâr edenin, çevresine veya diğer yaratıklara-25

karşı sevgi, vicdan, merhamet, saygı, hoşgörü vb. erdemlerinden bahsedilemez. Bu uslamlama bize, insanın erişebileceği nihaî noktanın aşk olduğunu gösterir ki, onun da en olgun şekli mec-nunluk, yani çılgınlıktır. Öyle ya aklı olmayanın ne derdi vardır ki?!..

Çevremize bakalım, delilerden başka mutlu insan görebiliyor muyuz?!..

Beyitte üzerinde duracağımız üçüncü kavram "yola girmek" tir. Sözlükler yola girmek için üç anlam gösteriyorlar. "Bir yere varmak için hareket etmek," "Doğru yolu bulmak, düzelmek, uslanmak" ve "tarikata (tarikat zaten yol demektir) girmek." Şairin bunlardan ilk iki anlamı özellikle kastettiği açıktır.

Elektrik ışığından yoksun çağlarda, geceler ölü zamanlar olarak bilinir ve hayat âdeta dururmuş. Bu yüzden, -her işte olduğu gibi- yolculuğa da başlamak için seher vaktinin tercih edilmesi ve gün ışığından yararlanmaya çalışılması normaldir. Şairin "Seher yola giren..." ifadesi aşk işinde gecikmemenin ve sevgiliye ulaşmak için elini çabuk tutmanın gerekliliğini gösterir. "Sabahın erken saatlerinde yola koyulma"nın aşka tercümesini

"rüştünü ispat eder etmez bir sevgiliye yönelme" olarak yapabiliriz. İşte bu yönelme ile birlikte çok geçmeden insanın sevgiliyle dolup taşması, yani "gece Leylâ'da akşamlama"sı kaçınılmazdır.

Yola girmenin diğer anlamı "doğru yolu bulmak, düzelmek, uslanmak" idi. Buradan yola çıkarak şairin, aşka girmekle insanın doğru yola girmiş olacağını, -nitekim tasavvuf da bunu söyler-, bozuk düzen giden hayatını gönül bazında disipline edeceğini ve akıllanacağını (us= akıl) söylediğini görürüz. Bu ifadeden asıl akıllılığın, aşka yönelmek olduğu gerçeği karşımıza çıkar. Bu da ancak âşığın kârıdır. O hâlde şimdi âşık'ı tanımlayalım:

Aşk (ışk) kelimesinin sözlük anlamı "sarmaşık" demektir.

0"/>

Bahçeye düşen sarmaşık tohumu nasıl bütün bahçeyi sarıp sarmalar, hatta dışarı taşarsa; gönle düşen aşk tohumu da bütün bedeni sarıp sarmalar, oradan etrafa yayılır. Nice fidanlar, selvi-ler, çınarlar, bir sarmaşık tarafından sarılınca gitgide sarmaşık dallan arasında görünmez oluyorsa, aşk sarmaşığı da insan fidanını öyle kaplayıp görünmez eyler, yok eder. Sarmaşığın özelliği, sarıldığı ağacı içten içe kurutması, bitirmesi, sonunu hazırla-masıdır. Nitekim aşk da insanı sarınca onu içten içe eritip yok eder. Dıştan görünen yalnızca aşktır ve âşık da çevresini görmez olur. Çünkü sarmaşık onu öyle çevrelemiştir ki, dışarıda olup bitenleri ne duyar, ne görür; hatta duymak ve görmek de istemez. Aşka tutulan ağaçta artık bütün buyruklar sarmaşık tarafından verilir ve âşık

"herkesi kör; dört yanı duvar sanır." Dıştan bakanlar onun sarmaşığını görürler ama ağaç sarmaşıktan fırsat bulup çevresini göremez. Sarmaşık nasıl hızlıca büyüyüp ağacı kaplarsa, aşk da öyle hızlı gelişir ve âşık (Mecnun) daha sabahtan akşama varmadan aşk sarmaşığıyla sarılıp geceyi onun koynunda geçirir (Leylâ'nın hayaliyle sarılıp yatar).

Beyitte açıklamamız gereken son kelime Leylâ'dır. Leylâ, leyi kelimesinden türemiştir ve leyi de "gece" demektir. Arabesk şarkıların "ya leyi, ya leyi..." diye uzayıp giden terennümleri hep o çöl gecelerinin ılık hüznünü içerdiği için liriktir. Leylâ adı, genellikle kara gözlü, kara saçlı, kara kaşlı kız çocuklarına verilen bir addır. Mecnun'un Leylâ'sı da böyle bir kız imiş; hatta bunlara ek olarak onun bahtı da kara çıkmıştır. Gece karanlığı ile Leylâ arasındaki bu bütünlük, âşığın bütün gecelerini aydınlatan bir nur olur ve hayallerinin kırkıncı kapısından girdikten sonra zifirî karanlıklar aşk ile nurlanır. Böylece şairin "gece Leylâ'da akşamlar" ifadesi bir kez daha güzelleşir ve her üçü de karanlıkla ilgili olan bu kelimeler (gece, Leylâ, akşam) âşığın kararan alın 27

yazısını, kara bahtını ve işinin zor olduğunu temsil eder. İşte bu yüzdendir ki şair beytine ikinci bir anlam yükleyerek gözümüzün önündeki perdeyi kaldırır ve âşığa bir öğütte bulunur. Biz de onun öğüdüne uyarak beyitteki

uzakdur (uzaktır) kelimesinin başına bir virgül, sonuna da bir nokta koyarak "uzak dur" şeklinde okuyalım.

Sakm sen kûy-ı canandan, uzak dur. Sanma ey Mecnûn Seher yola giren âşık gece Leylâ'da akşamlar

Ey Mecnun! Aman ha, sevgilinin mahallesinden sakın ve oradan uzak dur (gönlünü oraya kaptırma)!.. Seher vakti yola giren her âşığın gece hemen Leylâ'ya kavuşacağını sanma. (O

mahalleye erişmek, öyle kolay işlerden değildir; insanın dünyasını karartır).

Şair haklı mi; ne dersiniz?!..

(...ve Gazel Yeniden, s.146151)

AŞK YETENEK İSTER

0"/>

28

Çoğumuz ezbere biliriz Fuzûlî'nin o ünlü beytini; ve ünlü olmayı hak edecek kadar da güzeldir:

Bende Mecnûn'dan fü'zûn âşıklık istidadı var Ajılc-ı sâdık benim Mecnûn'un ancak adı var Edebiyatta bu tür beyitler için "berceste (zekâ sıçraması ile söylenebilen seçkin, lâtif, ince anlamlı, kolayca hatıra gelen, velhasıl yapı ve anlam bakımından ustaca söylenmiş) beyit"

denir. Ancak bu beytin berceste olmaktan öte bir de sehl-i mümtenî özelliği vardır. Yani ki, söylemesi kolaymış gibi görünür de söylemeye kalkınca bir türlü iki dize bir araya getirilemez. Sehl-i mümtenî söylemek, ancak duymak, hissetmek, yaşamak, belki yüreğini kanatmakla mümkündür. Şair kendisini lirizmin o kadar derinlerinde hisseder ki, söylediği şiirden öte bir ulvî ilham olup çıkar karşımıza.

Yukarıdaki beyitte şair, yalın bir anlatım ile, "Bende Mec-nun'dan daha fazla âşıklık yeteneği var. Gerçek âşık benim; Mecnun'un ise adı çıkmış!" demektedir. Ancak bu anlam için seçtiği kelimelere bakıldığında şairin, derinlikli bir âşık, lirizmin sınırlarını zorlayan bir düşünce adamı olduğu görülür.

T.S. Eliot İManası anlaşılabilen şiir, gerçek şiir değildir!"

0"/>

29

der**Bu kural en çok divan şiiri için geçerlidir. Çünkü bir divan şairi, asla görünen anlam ile yetinmez. O, kelimelerine çıplak anlamlarının ötesinde mesajlar yüklemeyi sever.iYukarıdaki beyte bakan pek çok okuyucu bilmediği tek kelimenin füzûn (artık, fazla, ziyade) olduğunu düşünür. Diğer kelimelerin anlamlarını bildiği için de beyti,

"Mecnun'dan daha beter bir âşık"in feryadı olarak algılar. Oysa şiirin asıl zenginliği, okuyucunun bildiğini düşündüğü kelimelerin semantik açılımlarında gizlidir. Çünkü şair bu kelimeleri özellikle seçmiş, bilerek vezne bağlamıştır. Söz gelimi, ilk dizedeki istidat kelimesi belli bir amaç kastedildiği için oradadır. İstidat, ilk bakışta herkesin zannettiği gibi kuru kuruya "yetenek" değil, "insanın doğuştan getirdiği kabiliyet, bir şeyi kavrama ve kazanma yeteneği"dir. Bu durumda, şairin sözünü ettiği aşk, tıpkı şairlik, müzisyenlik, aktristlik gibi fıtrî bir yetenek meselesi olup herkeste bulunmayabilir. Yani herkes âşık olduğunu sanabilir ama yaratılışında aşk yeteneği olanların aşkı daha başka olacaktır.

Tıpkı herkesin şiir yazması ama gerçek şair olamaması gibi. O hâlde şairin söylediği âşıklık istidadı bir "Allah vergisi"dir ve Mecnun'dan daha ziyade âşıklık iddiası ispata bağlıdır.

Bugünün ikinci ve üçüncü dünya ülkelerinde nice insanlar kendilerindeki istidadı keşfedemeden ömürlerini tüketirler. Hiçbir enstrümanla karşılaşmayan sayısız müzisyen, hiç spor kompleksine yolu uğramayan yığınla sporcu, hiç tuval karşısına geçmeyen nice ressam, maalesef içlerindeki istidadı bilmeden yaşarlar ve ölürler. Oysa Fuzûlî kendi yaratılışının farkında... Yoksa sevgilisine hitaben Mecnun'dan daha fazla bir âşıklık yeteneğine sahip olduğunu açıkça haykırmazdı. Bu haykırışta bir meydan okuma da gizlidir üstelik: "Ey sevgili istersen beni dene?!. Mecnun'un Leylâ için yaptığı fedakârlıkların ötesinde senin için fedakârlığa hazırım!.." /

0"/>

fıBeytin ikinci dizesinde sâdık kelimesi, "âşık"ın sıfatı olarak kullanılmıştır. Sadık kelimesinin iki anlamı vardır: 1. Gerçek, doğru, sahih; 2. Sadakatli, vefalı, bağlılığı içten olan. Birinci anlama göre şair, şu dünyada "âşık" diye anılmaya ancak kendisinin lâyık bulunduğunu, Mecnun'un ise adı çıkmış bir zavallı konumunda olduğunu söylüyor ki, böylece Mecnun' u "yalandan âşık, yalancı âşık" konumuna düşürebilsin. Tıpkı subh-ı sâdık (gerçek sabah aydınlığı) ve subh-ı kâzip (geçici, yalancı aydınlık) gibi. Üstelik dizenin devamında da, "Mecnun'un ancak adı var" diyerek onun bir addan ibaret olduğunu, bir masal kahramanı mesabesinde bulunduğunu, yaşayıp yaşamadığı konusunda şüpheye bile düştüğünü, ezcümle Mecnun'un "adı var kendi yok" bir isimden ibaret kaldığını, böylelikle de kendisinin ete kemiğe bürünmüş haliyle "gerçek"liğini anlatıyor. Ve bir şeyi daha söylüyor; "Mecnun, tıpkı Ferhat gibi, Kerem gibi evvelce yaşamış ve adı kalmış bir âşık, şimdi ise âşıklık kurumunu ben temsil ediyorum, bu çağda aşk nöbetini ben tutuyorum, gerçekten var olan, doğru olan, hakikatli olan âşık (âşık-ı sâdık) benim.,

«Sadık kelimesinin ikinci anlamına (sadakatli vefalı, bağlılığı içten olan) göre de şair, sevgilinin kapısını sadakatle beklediğini, eşiğinde kul köle olduğunu, böylece vefasını gösterdiğini dile getiriyor. Bu ifadenin mefhûm-ı muhalifinden, Mecnun'un böyle davranmadığı, alıp başını çöllere giderek sevgiliye sadakatsizlik ettiği anlaşılır. Çünkü sevgiliye sadakatin özü ve özeti, aşkını sır gibi saklamak, iyilik gördüğünde de, kötülük gördüğünde de bu tavrı değiştirmemektir. Fuzûlî kendisinin böyle bir sadakat içinde bulunduğunu, kimsecikleri dert ortağı edinmeden sevgilinin aşkını içinde taşıdığını; öte yandan Mecnun'un çöllere gidip kuşlara, kurtlara, ceylanlara sırrını açarak aşkını dillere 31

destan ettiğini, böylece sadakatli âşık (âşık-ı sâdık) olamadığını söylemektedir.

Elhak, şair her iki anlama göre de Mecnun'dan üstün bir âşık olduğunu ispat etmiş

durumda.

İmdi, eğer bu beyti, kendi kelime bilgimize güvenip ilk bakışta göze çarpan çıplak anlamıyla okuyup bıraksaydık, şairin bu zengin hayallerini ve derinlikli düşüncesini yakalayamamayabilir-dik. Zannımca, bu da şaire haksızlık olurdu. Eliot haklı galiba! "Manası anlaşılabilen şiir, gerçek şiir değildir!"

(Mir'at, s. 54-56)

0"/>

SEVGİLİNİN ADINI DİLE DÜŞÜRMEK

Leylâ, Şirin, Zeliha, Aslı ve Azra'lar... Nicolet, Juliet veya Flo-ire'lar... Her biri dillere destan aşkların kahramanları... Adları saygıyla anılan aşk ikonları. Şairlerin daim dilinde olan uzak sevgililer...

Ve şairlerin yakınlarında olan, hemen yanı başlarında hissettikleri sevgilileri de var. Hercaî veya tutkulu, vefalı veya ihtiraslı, ama mutlaka duygulu bir aşkın eseri olarak şiire yansıyan kadınlar... Bu çeşit kadınlar mı şairler için bir lütuftur, yoksa bu kadınlar için şairler mi başa konan birer talih kuşudur, doğrusu pek müşkil bir soru. Ama bilirim ki bir şairin yakınında olmak, bir kadın için çetin bir azaptır. Burada azab kelimesini iki zıt anlamıyla; hem olumsuz (acı, keder, elem, ıstırap) hem de olumlu (tatlı içimli su, dimağ

lezzeti) anlamıyla kullanıyorum. Bir yandan şair gibi çılgın birisine tahammül, diğer yandan varlığını tarihe armağan bırakma fırsatı. Acaba Tanpınar'ın ancak rüyada gördüğü Leylâ'sı, Attilâ İlhan'ın kalben mecbur kalıp da aşk şarkıları yazdığı Müjgan'ı, Asaf Halet'in Mariyye'si veya Bedri Rah-mi'nin şuh kadını Karadut'u, Bekir Sıtkı Erdoğan'ın gizemli Marya'sı, Abdürrahim Karakoç'un erişilmez Mihriban'ı bu bakımdan azabın hangi çeşidiyle daha aşina yaşamaktaydılar?!.. İçimizde Dante'yi hatırladıkça onun nahif ve narin sevgilisi Beatri-33

ce için iç geçirmeyen; Edgar A. Poe'dan bahsederken romantik deniz kokulu Annabell Lee'yi düşünmeyen, yahut Floransalı Petrorca'yı okurken nazenin güzel Laura'ya kalbini kapatan kaç nadan bulunabilir?!.. Bütün bu fani kadınların her biri şiirlerde hâlâ zarif güzellikleri ve ince parmaklarıyla, mest edici kokulan ve iç gıcıklayıcı endamlarıyla, hayal tüllerini andıran saçları ve esrarlı bakan gözleriyle yaşayıp durmakta ve bize kendilerini tanıtmaktadırlar. Onların şairlerle aşinalıklarından doğan acılarını ve ıstıraplarını bilemiyorum ama yıllar ve yüzyıllar sonra bugün hâlâ yaşıyor olmanın kendileri için bir nimet olduğunu söyleyebilirim. Bir kadını yalnızca cismiyle değil, gizli veya aşikâr bütün ruh çalkantıları, duygu ve düşüncesiyle seven bir âşığın aynı zamanda şair olması, o kadının "Sevenler

ve Sevilenler Ki-tabı"nda müstesna bir yer edinmesi de demektir. Çünkü sonraki çağlarda meraklı aşk maceralarının gizemli kahramanlarını tanımak isteyen her şiir okuyucusu, şairin kadınını yine şairin gözüyle tanıyacak, hayran olacak ve sevecektir.

Öte yandan.îsevgililerin adlarını anmak bakımından doğu şiiriyle batı şiiri arasında telifi imkânsız uçurumlar vardır. Batılı şair sevgilisinin adını anmakla her zaman bahtiyar olmuş, onunla geçen maceralarını, duygu yüklü birliktelikleri, hatta beşeri ve cinsî mahremiyetleri terennümden kaçınmamış, belki bundan gizli bir haz da duymuştur. Oysa doğulu şair kendi özel hayat çemberinin sınırlarını başkalarına açmak istememiş, sevgilisini mevhum bir varlık, hayali imkânsız bir güzellik olarak yansıtmış, ondan bahsederken mahremiyetine ve özel hayatına hassasiyetle yaklaşmış, adını bile söylemeye çekinmiştir (Yar ismini desem olmaz/Düşer dillere dillere - Erzurumlu Emrah). Böylece şair ile okuyucu arasında oluşan saygıya dayalı ilişki, okuyucuya, şairin anlattığı kadını kendi sevdiği kadın ile yer değiştir-34

tebilecek bir imkân sunmuş, dizeler arasında gezinen özel bir sevgili yerine her okuyanın kendi zihnindeki sevgiliye giydirebi-leceği desenler ve atlaslardan dokunmuş şiir kumaşları üretilmiştir. Böylece okuyucu da aşk panoramasının bir yerinde kendi resmine de yer bulmuş, şiiri dışarıdan anlamaya çalışmak yerine, içeriden hissetmeye başlamıştır.

Bunun tabii sonucu olarak da ban edebiyatının özel hayatları mercek altına alınan, bazen en mahrem çizgilerin bile ötesine geçerek teşhir ettiği kadınlarına mukabil doğunun kadınları biraz daha gizemli, gönül maceraları daha bir heyecanlı, suretleri, endamları, gözleri, kaşları daha bir merak edilir konumda yaşamışlardır. Doğunun şairi kendi sevdiği kadını bir masal veya efsane içine gizler gibi sunmaktan hoşlanır; ta ki okuyucu o masalda kendisine de bir rol biçerek özlemini çektiği sevgilisinin izini sürebilsin. Onun için ben Dıranas'ın Fahriye Ablası'ndan çok Yahya Kemal'in Meh-lika Sultan'ını, Oktay Rifat'tn Türkan'ından çok Sezai Kara-koç'un Mona Roza'sına tutkunum. Bu yüzden olsa gerek Nedim'in Sadabâd'da gördüğü ve Beşiktaş'taki evine davet ettiği dilber, Karacaoğlan'ın kınalı ellerini öperek düğmelerini çözmek istediği yaban çiçeği, beni Galip'in gizliden gizliye niyaza durduğu, kimliği belli, saraylı sevgilisinden daha fazla etkiliyor,/

Evet, itiraf etmeliyim ki Fuzûlî'nin onca şiirini terennüm ederken düşündüğü kadını bilmeyi, tanımayı, dünya gözüyle bir kere görmeyi çok istemişimdir; ama gerçekten istemiş

miyimdir, ve görsem bu isteğim yine devam eder mi, bundan emin değilim... Şimdiki gençler galiba gizli kalması gerekeni açık ettikleri (ne ayıp!..) ve sevgililerinin adlarını dillendirmekle kalmayıp aradaki macerayı da başkalarıyla paylaştıkları için aşkın gülümseyişlerini ve zenginliğini ıskalıyorlar... Çünkü «sırlara hükmetmek ayrıcalık ve olgunluktur,-1

0"/>

35

GAMZE Mİ? NEUZÜBİLLEH!..

Gamzedeyim, deva bulmam Garibim bir yuva bulmam

diyen hüzzam şarkının ilk kelimesinde şair acaba gamzedeyim (gama giriftar olmuş, elemlere uğramış) derken gamze'deyim (gamzeye mecburum, gamzeye tutulup kalmışım, kendimi ondan alamıyorum) mi demek istemiştir? Yahut tevriyede bu iki ihtimalden hangisi uzak anlam konumunda olmalıdır? Ciddî bir mesele!..

Gamze kelimesine sözlükler ilk olarak "yanakta tabiî olarak bulunan veya gülümseme esnasında oluşan çukurluk" anlamını verirler. Ancak, edebiyat estetiğinde asıl gamze

"sitemli ve süzgün bakış" demek olan yan anlamda gizlidir. O, Karacaoğlan'ın, Elif kaşlarım çatar Gamzesi sineme batar Ak elleri kalem tutar Yazar Elif Elif diye yahut

Niçin aldanmayım niçin yanmayım Deli gönül bir sevdaya bağlıdır 36

O^ü şirin, sözü şirin bir güzel Gamzesi ok, kaşı yaya bağlıdır dizelerindeki gamze ile aynıdır.

ö Sevgiliyi merkeze alan klâsik Türk şiirinde gamze hakkında destanlar yazılabilir. Bir defa o, sevgiliden görülecek lütuflarm en büyüğüdür. Güzelin her bir gamzesi, âşıklarından yüzlercesi-nin canlar vermesine sebep olur. Nitekim Nedim onu A/et-ı can dediler gamze-i cellâdın için

diye tarif eder.^Âşıkların canları için afet olan bir gamzede cellâtlık özelliği bulunması o kadar da şaşırılacak bir şey değildir. Gamze'yi tanımlamak, kelimelere dökmek ve anlatmak elbette pek zordur. Ancak biz onu "dudaklarında gülümseme olan bir güzelin hafiften kaşlarını çatarak süzgün tavrıyla nazlanarak bakışı" olarak anlıyoruz. Hani Mona Lisa'nın göz zaviyesinden aynı anda ağlayan ve gülen çehresinin görünmesi gibi gamzede de hem sitem, hem sempati iç içedir. Muhatabı ondan, gönlüne ve

ruh hâline uygun anlamı kendisi çıkarır. Sevgili, kat kat anlam tevriyeleriyle yüklü gamzesiyle baktığında âşığını girift şüphelere düşürür. Yani acaba o, bu manalı bakış ile ne demek istemiştir? İşte âşık için en müşkil sual. Çünkü kendisinin sevgili nazarmdaki mevki ve mertebesini anlaması bu gamzede gizlenmiş olan manalara bağlıdır ve aşk işinde ona göre yeni tavırlar geliştirecektir. Nitekim Nef î,

Gamken suâle başlasa uşşâka her müjen Gûyâ lisânı hâl ile bir tercemân olur buyurmuş veto süzgün bakıştan sıçrayan kirpik oklarını birer tercüman olarak nitelendirmiştir. Süzgün bir yan bakış için, kaş-37

ların hafiften çatılması gerekir. Bu, yaya (keman) benzeyen kaşların kurulmasıdır. O yay ile atılacak oklar ise dizi dizi olmuş kirpiklerdir. Yan (eğri değil) bakışta, ne denilmek istendiği çok zaman anlaşılamaz ve birilerinin çıkıp onu tercüme etmesi gerekir. İşte birer oka benzeyen kirpikler o görevi üstlenirler ve Eros kültünde mevcut kalp içinden geçen ok temsilini tahakkuk ettirir. Gamzenin dile gelip konuşması şart değildir, çünkü tercümanlar onun lisan-ı hâl (hâl dili) ile neler söylediğini gönle anlatırlar/

^Sevgilinin gamze ile konuşmasının bir sebebi de, eski toplumumuzda erkekle kadının muaşakasında öyle ulu orta konuşmanın mümkün olmayışıdır. Hatta yalnızca göz, kaş ve kirpikleri açıkta bırakacak bir ferace yahut yeldirmenin gerisindeki sevgilinin söz söyleyecek olan ağzı dahi görülemez. Bu durumda aşk anlatımlarının bütün yükü gamzeye düşmektedir ki, zaten gamze bu üçünün (göz-kaş-kirpik) ortak faaliyeti olarak zuhur eder.

¦Sevgili âşığına süzgün bakışlarıyla naz yapar ve gamzedeki zamanlaması bir harikadır.

Gamze, âşığın kalbini hedef alan bir cellâttır. Doğru! Ama o kadar nazik bir cellâttır ki, hiç hissettirmeden sanatını icra ediverir. Gerisi zaten ölüm demektir. Bu yüzdendir ki, gamze hiçbir vakit hedefini şaşırmayan tîr-i kaza (kaza oku)'dır ve ondan kurtuluşun yegâne yolu, yine sevgilinin abıhayat yüklü yahut İsa-nefesli dudağından geçer. Oradan çıkıverecek iki çift kelâm, gamzenin bütün anlattıklarını batıl edip âşığa hayat bağışlamaya yeter. O

kelâmın iyi mi kötü mü olduğu da âşıkların bahtına kalmıştır./

Dedik ya, klâsik şiirdeki gamze için destanlar yazılabilir. Biz sözü uzatmayacağız. Çünkü şimdi yazacağımız beyit, gamzeyi muhtasar kılmaya yeter de artar bile. Beytin kime ait olduğunu

0"/>

38

notlarım arasına kaydetmemişim. Onun için Şark coğrafyasındaki bütün şairlere -ki her biri aşk meydanında kendini yekdi-ğerinden üstün gören erlerdir- aitmiş gibi okumak mümkündür. Şöyle denilmiş:

Benîm gamze tuvânî ki katli âm kum Neûzübiüeh, eğer gamze-râ tamâm kunî Mana murat olundukta, âşıklara acımamak elde değildir:

Sevgilinin şöyle güçsüz ve küçücük bir gamze kırıntısı bile âşıklar arasında katliama sebep oldu. Allah korusun, gamze ya bir de tamam olsaydı?!..

(Ahmine'lAşk,s.l33-l36)

0"/>

39

AŞKI HA YALİ

Canı kim cânânı için sevse cananın sever Canı için kim ki cananının sever canın sever Fuzûlî (16 yy.)

ONCE RUHLARI YONTMALI

Şairini haörlayamadım ama beyti hatırlıyorum; galiba aynı zamanda bir şarkının da güftesiydi. Şöyle:

Takrir edemem sûz-ı dil ü derd-i derûnum Söyletme beni hâtır-ı yârımda keder var Gerçekten de insan ruhunun en ince yerinden kopup gelen bir serzeniş, bir tatlı sitemin ifadesi bu beyit.

içimdeki derdi de, gönlümdeki ateşi de dile getirmem mümkün değil. Bu halimle beni söyletme ki inleyen hatırım kederle dolu!.."

'^Eflatun, "Ruhumuzu bir kaya parçası gibi karşımıza almalı, onu kabalıklarından, fazlalıklarından yontmalıyız," der. Elhak yukarıdaki beyit de kabalıklarından yontulmuş

bir ruhun terennümüdür. Yahut tersinden söyleyelim; böyle bir beyti söyleyebilmek için insanın önce kabalıklarından kurtulması, ruhunun zarafet adlı teline terennüm vermesi gerekir, içinde kederler var iken konuşmaktan kaçınan, sırf içindeki kederler sözlerine yansır da muhatabını incitir diye korkan bir insan düşünün ve bir an, o insanı sevgili karşısında bir âşık olarak farz edin. İşte bu tavır, insanın aşkı kabule hazır hale gelmiş

biçimi, diğer ifade-

0"/>

siyle fazlalıklarından yontulmuş hâlinin ifadesidir. Çünkü güzellikleri görmek için önce güzeli görecek göze sahip olmalı, deseni renklendirmek için önce kumaşı dokumalıdır.

Evvelce gönlün frekans ayarını yapmak, duyarlılığını artırmak, zarafet ve estetik boyuta taşımak gerekir ki ruh da aynı kalıba girsin. Bunun için de kaba insanlık hallerinden sıyrılmak, kendini o derin hâlsizlik içinde güçten düşmüş gibi hissetmek ve teslimiyet ile aşka boyun eğmek gerekir. Enderunlu Vasıf Efendi'nin (Ö.1824) şu beytinde anlatıldığı gibi:

Ne beyân-ı hâle cür'et, ne figâna takatim var Ne recâ-yı vasla gayret, ne firaka kudretim var

Ne hâlimi arz etmeye cür'et edebiliyorum, ne de feryad etmeye takatim var. Ne vuslat umudu için gayrete geliyorum, ne de ayrılığa güç yetirebiliyorum.

$Bu beyitte dikkatimizi çeken iki tavır mevcut. İlki; âşığın hâlini beyan etmesinin bir cür'et (cesaret, atılganlık, bir tür haddini aşma ve küstahlık) kabul edilmesi, ikincisi de vuslatı umut etmenin bir gayret (aziz ve kutsal bir şeye tecavüz edildiğini görmekten dolayı insanın içinde uyanan kıskanma ve koruma duygusu) olarak algılanmasıdır. Aşık, sevgiliye o kadar kıyamaz durumdadır ki bu yüzden onun vuslatını istemenin cüretkârlığına eşdeğer bir gayrete gelmektedir.

Leylâ Hanım'ın (Ö.1848) buna benzer bir beyti vardır; der ki: Pürâteşim açtırma benim ağcımı zinhar Zalim beni söyletme derûnumda neler var

, (A acımasız sevgili!) Beni söyletme ki içimde neler neler İ var! Öyle ateş doluyum ki sakın ağzımı açtırma (yoksa dünya tutuşacak)!

0"/>

44

® Doğrusu bu beyti okuyunca o ince ruhlu kadına, o zarif şiirlerin nazenin şairine acımadan edemedik. Çünkü bu dizeler, yukarıda söz konusu ettiğimiz her iki beyitten daha zalimce ve sevgili karşısında daha cür'etkârcadır. Bir kadın ruhu bütün kırılganlığı ve hassasiyeti ile fazlalıklarından, kabalıklarından en ziyade yontulmuş olduğu halde Leylâ Hanım nasıl bir feryat ile böyle söyleyebilmektedir, şaşılır. O ki yalvarandan çok niyaz edilen; sevenden ziyade sevilendir. Belki de bu yüzden, hüzünlü çığlığı başkalarının feryadarına göre çok daha yakıcı ve ateş doludur.?

oKişioğlunun tasarrufu altında iyi de kötü de, beyaz da kara da, hatta güzel de çirkin de emre amade beklemekte. Bize düşen, bunlardan hangisini tercih edeceğimize karar verebilmek. Unutmamak lâzım; kimliğimiz, onu konuşlandırdığımız kabın şeklini ve rengini alır ve ruhlar incelmeden incelikleri asla göremez!/: 45

ŞAKAYIK

#Rivayete göre Fuzûlî hocasının kızına âşık olunca aşkını dizelere nakşetmek için bir murabba yazar. Bu şiirin her dörtlüğü sonunda nakarat gibi tekrar edilen dizede üstat

"Gözüm canım efendim sevdiğim devletlü sultanım," buyurmaktadır. Sevdiği kadına karşı altı adet hitabı art arda sıralayan ve hepsinde de onu yücelten bu anlayış, doğrusu içinde yaşadığımız çağın söylemleri arasında pek taraftar bulamaz.

J(Bir şarkı hatırlıyorum; sevgilisine sitem etmek isterken bile ona yalvarırcasına seslenen âşığın hikâyesini anlatan bir şarkı:

Sana ben canımın canı efendim Kırıldım küstüm incindim gücendim /

Bugünün şarkı sözleri yahut pop listelerine bakılınca meleklere yaraşır bir hitap olarak kalan yukarıdaki dizelerin dünyasını anlamak gerçekten zordur.

Çünkü toplumun üzerinden o kadim zarafet, o fıtrî nezaket çekilip gitmiş, yerini kadın erkek eşitliğinin gittikçe haşinleşen modasına dayalı sen-ben kavgası ve itiş-kakış konulu şarkılar almıştır.

Eskilerin şiirlere de yansıyan (yahut artık şiirlerde kalan) ve kadının baş tacı edildiği o ulvî anlayışlarını temellendirmek için şimdi de bir hâdîs-i şerif okuyalım: "İnnema'n-nisâ'

şakâyıku'r-ricâl."

0"/>

^Buyuruyor ki Efendiler Efendisi: "Şüphesiz kadın, erkeğin şakayığıdır." Buradaki şakayık kelimesi Efendiler Efendisi'nin ağzından bir veciz ifade olarak söze dökülmüş olup tevriye, iham-ı tenasüp, cinas gibi edebiyat sanatlarına örnek olabilecek bir ziynet konumunda durur. Kelimenin Arapça anlamlandırıl masına göre öncelikle kadının, erkeğin "kürek kemiği"nden bir parçası olduğu, ardından erkeğin "öteki yarısı (elmanın iki yarımı gibi birbirini tamamlayan değerler bütünü; şakk'ı)" olarak düşünüldüğü ve nihayet "şakayık (yaban lalesi, gelincik)" çiçeği olarak mana ifade ettiği görülür. İlk anlam dinî terminoloji içinde Hz. Adem'in kürek kemiğinden yaratıldığı ifadelendirilen Havva içindir, ikinci anlama göre kadın erkeğin öteki yarısıdır ki modern bilim de zaten bunu ifade etmektedir.

Kadın olmadan erkeğin, erkek olmadan kadının eksik kalacağı, anatomik, fizyolojik ve psikolojik olarak erkek ile kadının bütünleşerek beşeriyetlerini tamamlayabilecekleri, aksi takdirde bünyede arızalar oluşmasının kaçınılmazlığı, bu bağlamda evlilik müessesesinin önemi, aile kurumunun yaşatılması vb. söylemler hep bu şakayık (öteki yarı) düsturu üzerine temellendirilebilir. Şakayık kelimesinin bize edebiyat açısından ihtişamını gösteren anlamı ise Türkçe'de bildiğimiz "gelincik çiçeği"ni karşılamasıdır/

0 Gelincik, hemen her coğrafyada kendiliğinden yetişebilen, otuz kadar türü bulunmakla birlikte hemen hepsi kırmızı renkli yaprak açan bir çiçektir. Yol kenarlarında, ekin tarlalarında, ören yerlerinin dışında ("Sen kırların çiçeğisin şakayık" şarkısını hatırlayınız) Hudâyî-nâbit kabilinden sık rastlanan gelinciğin özelliği çok narin, nahif ve zarif bir çiçek oluşudur. Dalından kopardığınız andan itibaren birkaç dakika içinde parlaklığını, canlılığını ve güzelliğini yitirir. Kırmızı yapraklarından (ki genellikle dört simetrik yapraktır) birini kopartrsanız diğer üçü kendi-47

ni bırakır, salar ve sarkar. Elinizle yapraklarından birine fiske vurun, derhal zedelenir ve solmaya yüz tutar. En küçük şiddet, hoyrat muamele ve sarsıntıda bile yara alıp zedelenen bu çiçeğin kadına benzetilmesi ve özellikle erkeği tamamlayan "eş" olarak nitelendirilmesi bizce çok manidardır. Bu ifadenin mefhûm-ı muhalifinden anlaşılan odur ki erkekler

kadınlarının bir gelincik çiçeği kadar narin olduğunu bilmeli, ona göre davranmalı, gelinciğin hoyrat tavırlara, şiddete, haksızlığa maruz kalmak bir yana el üstünde tutulması, kırmızı renginin asaleti ve güzelliği içinde renginin soldurulmaması gerektiğini bilmeli ve ona göre davranmalıdırlar. Ve edebiyat açısından bir adım daha ileri giderek söylemek gerekirse, gelinciği münhasıran aşk içkisiyle dolu bir kadeh olarak düşünüp onu elde tutarken bu anlayışla hareket etmenin zaruretini akıldan çıkarmamak gerekir. Ta ki erkeklerin başı o badenin sarhoşluğuyla hoş olsun.

Şakayık kelimesinin Arapça'da da Türkçe'deki "gelincik" gibi bir anlamı var mı bilmiyorum ama gelincik (gelin-cik = taze gelin, küçük gelin)" kelimesi de yukarıdaki hadisin ruhuna uygun düşmektedir. Buradan yola çıkarak ben bu kelimenin, bir erkeğin yaşı ve evlilik süresi ne olursa olsun eşini bir gelin-cik (taze gelin) gibi görmesi, ona uygun muamele etmesi ve onu öyle koruyup kollayıp değerlendirmesi gerektiğini ima ve hatta ikaz eden bir mana taşıdığını zannediyorum.

Yukarıdaki hadisin orijinal ibaresini, ezberlenmesi kolay olduğu için yazdık. Ta ki Efendim'in sözü kulağımızda her daim çınlasın ve tavırlarımızı ona göre düzenleyelim: öInnema'n-nisâ' şakâyıku'r-ricâl: Şüphesiz kadın, erkeğin şakayığıdır/

0"/>

48

BÜLBÜL İLE ÂŞIK

Şiir, eski çağlardaki hayatın yarısı idi. Şiir gibi söylenmedikten sonra bir sözü söylemenin ne anlamı olabilirdi ki!?.. İşte bu yüzden, kudemanın kabaran ve taşan duyguları ki şiir olup dizilince bazen bir girdap gibi derine inerek, bazen bir feware gibi yükseğe tırmanarak, ama mutlaka, Çinlilerin merasim ejderhaları gibi hep kendi üstüne, kendi merkezine kıvrılarak akan bir ses, müzik ve renk armonisi olup çıkar.

Adına "eski edebiyat" denilse de hep taze kalışı da bundandır. Dil değişse, fikirler farklılaşsa, zevk ve üslûp başka başka olsa da onun içinde öyle değişmeyen bir lirizm vardır ki, insanlık durdukça tazelenir, yeniden üretilir, durmadan büyür ve "insan"! her çağ için bir başka renkte anlamlandırır, formatlar. Şu iki dizedeki dünya, hayal, his ve anlayış

zenginliğine bakınız mesela! Binlerce divanda yine binlerce örneği bulunabilecek sıradan bir ifade üstelik.®Fuzûlî dilinden:

Ehli temkînem beni benzetme ey gül bülbüle I Derde yok sabrı anın her lâhza bin feryadı var

i Gülüm! Beni bülbül ile karıştırma sakın! Ben temkinli bir \ âşığım; onun ise derde (derd-e) sabrı kalmamış, her an binlerce feryat eyliyor.

0"/>

49

0 Öteki anlamı şöyle:

Gülüm! Beni bülbül ile karıştırma sakın! Ben durmuş oturmuş, tecrübe kazanmış bir âşığım; o ise derde sabrı olmayan yeni yetmenin biri, hiç durmadan feryat ediyor.

fiBir başka anlamı da şöyle:

Gülüm! Beni bülbül ile karıştırma sakın! Ben (senin eşiğinde) mekân edindim; onun ise hiçbir kapıda (der-de) durduğu yok, her an binlerce (kapı dolaşıp) ah-vah ediyor»./

© Şair bu anlamlardan birincide kendi kendisine yeterlik konusunda tedbir aldığını, çünkü aşk işinde gizlilik gerektiğini, oysa bülbülün bu aşk ile çığlıklar atarak sırrı açığa vurduğunu, dolayısıyla edebe aykırı bir iş yaptığını, bu yüzden kendisinin ondan daha üstün bir âşık konumunda olduğunu anlatıyor./'

,js ikincide, kendisinin aşk işinde iyiden iyiye piştiğini, kıdem kazandığını, acılar çektiği hâlde hiç sesini çıkarmadan yıllar yılı mertebeler kat ettiğini, bülbülün ise toy bir delikanlı gibi geveze ve uçarı bir tavır sergilediğini, bunun sonucu olarak da aşkın acılarına tahammülsüzlük gösterdiğini, bu yüzden kendisinin ondan daha değerli bir âşık olduğunu söylüyor,/

¦Son anlama göre şair, sevgilinin eşiğini Eyüp sabrıyla bekleyen, orada ikamet eden (temkin sözüyle tevriye) bir âşık tavrıyla konuşmakta, bülbülün daldan dala konmasını (tenasüp), bir kapıda (der-de sözüyle yine tevriye) durmamasını, bir an içinde bin feryat etmek (tezat) gibi ucuzculuğa düşüp herkese aşkını anlatı-şıyla da aşk töresini bozmasını ve sevgilisinin adını dile düşürmesini ayıplıyor, bu yüzden kendisinin bülbül ile kanştırılma-masını, çünkü ondan daha değerli bir âşık olduğunu dillendiriyor. Üstelik bülbül pır pır, o daldan bu dala konmakta, başka

0"/>

50

güllerle de ünsiyet kurmaktadır. Hakiki âşık böyle bir edepsizliği aklından geçirmeyi bile kendisine zül, sevgilisine ihanet, aşkına ziyan olarak düşünür. Bu durumda bülbülün gerçek âşık olamayacağı ortadadır. Gerçek âşık, ilk sevdiği son sevdiği olan, başka sevgi bilmeyen, üstelik bunu da gizli tutandır. Hani Leylâ'ya sormuşlar, "sen mi daha büyük âşıksın, yoksa Mecnun mu?" diye. "Elbette ben daha büyük âşığım!" diye cevap vermiş,

"Çünkü ben aşkımı kimseye söylemedim; o ise bir dağ delisi gibi davrandı, sevgimizi dillere düşürdü." Bu haliyle gerçi bülbül Mecnun'u temsil eder, ama asıl olan, sevdiğini kimsenin bilmediği âşıktır. Tıpkı birini sevdiği hâlde aşkında iffet gözeten ve onu gizli tutarak bu uğurda ölen kişinin şehit olarak öldüğünü dillendiren hadiste olduğu gibi.

Senedi zayıf olsa da hatta...7

(Mir'at, s. 37-39;

0"/>

51

SEVİLENİN MUTLULUĞU SEVENİN GAYRETİYLEDİR

Gayret kelimesinin bugün artık pek kullanılmayan bir anlamıdır "kıskanma, kıskançlık hâli, çekememe ve tahammülsüzlük..." Ehl-i diller, sevgi, aşk ve yakınlığın derecesini ölçer bununla.

"Galip Dede, Hüsn ü Aşk'ta Hüsn'e -ki sevilendir- İsmet adlı dadıyı layık görürken Aşk'ı -ki sevendir- Gayret adında bir lala elinde büyütür. Aşk, Kalb ülkesini bulmak için o yorucu serüvenine başladığında yanında daima Gayret'i bulacaktır/

Seven gayretsiz olamaz. Kıskanma ve tahammülsüzlük, gayretin eli ve ayağı; kalbi ve ruhudur çünkü. Malını, canını, varını yoğunu sevgili için göz kırpmadan feda etmeyende de gayret bulunmaz. Menfî bir vasfm sevgiliye izafe edilmesine tahammül gösteren yahut sevilenin hoş görmediği bir niteliğin kendisinde bulunmasını önemsemeyen kişinin aşkı ölmüş demektir. Sevilen için gösterilen gayret, sevenin, sevgilisinin sevgisine başkasının ortak olmasına karşı çıkması demektir. Bunun iki yüzü vardır: Birinci yüzde, sevilenin başkaları tarafından sevilmesine rıza göstermemek; ikinci yüzünde de, sevgilinin sevenden başkasını sevmesini çekememek yer alır. Tuzûlî'nin,

Hâb görmez çeşmimiz endîşe-i ağyardan Pâsbânız genc-i esrâr-ı mahabbet bekleriz 52

beytinin ilk dizesinde birinci, sonraki dizesinde de ikinci tür gayret görülür. Şair burada

"Başka âşıkları sevgiliye ulaşır korkusuyla geceler boyunca gözümüze uyku girmiyor"

derken, sevgisine başka ortak edinmemenin; "Sevgi sırrını içeren hazinenin kapısının bekçisiyiz" derken de, sevgilinin başka âşıklar edinmesinin önünü almanın gayreti içindedir. Sevgiliyi bir hazine gibi görmek ve onu paylaşma

fikrine tahammülsüzlüktür ki zaten aşkı kemal noktasına ulaştırır,/Bu açıdan bakıldığında Fuzûlî'nin ilk dizesindeki sırrın,

Saçın yüzüne değse, telini kıskanırım Birine söz söylesen dilini kıskanırım şeklinde başlayan şarkıda yalın şekilde ifade edildiğini görürüz. Sevgilisini göğsüne taktığı gülden, beline dolanan kemerden, hatta bedeninde gezinen kendi elinden ve nihayet âşığın, bizzat kendi kalbinden bile kıskanması ancak bir gayretin sonucudur. Kalbinin, sevgilisine lâyık olmadığını düşünen ve bu yüzden onu kalbinden bile kıskanan dünyada kaç âşık yaşamışor dersi-nizPArap şairi de der ki:

Hiç şüphesiz ben gözlerimin sana bakmasını dahi kıskanırım. Öylesine ki sana doğru bakmak isteyince, gözlerimi yere çeviririm.

Eğer elimden gelseydi, kıskançlığımdan dolayı tüm insanların gözünü sana karşı yumdururdum./

O ünlü şarkının,

Salem bir söz söyleme, yüzüme bakma sakın Yükünü gören olur, 5ana göz koyan olur beytinde de Fuzûlî'nin ikinci dizesindeki düşünce yaşamaktadır. Öyle ki, sevgili gizli bir hazinedir de, bilinmesi âşığı kıskandırır.

0"/>

53

Oysa aynı beyitte Fuzûlî hazine (gene) ile mahabbet kelimelerini yan yana getirerek #Ben gizli bir hazine (kenz) idim, bilinmeyi sevdim" hadis-i kutsisini bize hatırlatmaktadır.

Beşeri açıdan bakıldığında bunu "Yüzünde göz izi var / Sana kim baktı yârim" diyen gönül sahibinin arı duru aşkında buluruz. Yüzdeki bir başka gözün izini bile gören o berrak bakıştır ki, gayretin sevgilideki ismeti koruma sırrına ermiştir.

® Sevginin derecesi, ancak sevenin gayret derecesi kadardır. Gayretin hedefi, sevgiliyi sevgi işinde tek tutmak, ona tek başına talip olmaktır. Üçüncü kişilerden sevgiliye yönelik olarak meydana gelecek bir kötülük, ziyan veya saygısızlık sevenin can fedası ile ödenirse, işte o vakit aşka dair hakikî gayretten söz edilebilir. Yani seven, sevgiliyi tüm insanlardan korumak istediği için onun güzelliğini de tekeline alır. O aşktan payına düşen de genellikle bu gayretin derunî acılarıdır ki, seveni kemale erdirip ismet sahibi yapar. Hem öyle bir kemal ki, seven, sevgilisinin değil vuslatına, hicranına bile sevinir; çünkü onun hicranı kalbinde durdukça sevgiliyi kalbinde sakladığı bir vuslatı yaşar. Hicran ateşi ki âşığı ne kadar yakarsa o kadar da arıtır.

Güh'stan'da Şirazlı Sa'dî, başından geçen bir öykü anlatır: Hatırımdadır ki, gençliğimde bir dostum ile bir kabukta iki badem içi gibiydik. Öyle kaynaşmış ve birbirimizi sevmiştik. Umulmadık bir zamanda bir işi çıktı, sefere gitmek zorunda kaldı. Seferden döndüğü zaman başladı siteme:

— Bu kadar zaman geçti, ne bir mektup, ne bir selâm yol-ladın. Bu kadar da vefasızlık olur mu?

Dedim:

— Ben yüzünü görmekten mahrum iken, bu şerefi postacıya mı kazandtraydım!?..

0"/>

54

Peygamber eşi Hz. Aişe anlatıyor:

Rasulullah'a ilk eşi Hz. Harice için gösterdiğim kıskançlığı hiç kimse için göstermemiştim.

Zira sürekli ondan söz eder ve onu konuşurdu. Yine günün birinde ondan söz açarken dedim ki:

— Ne yapacaksın kırmızı avurtlu yaşlı kadını? Allah onun yerine daha iyisini sana ihsan etmedi mi?

Buyurdu:

— Vallahi Allah bana ondan daha hayırlısını vermemiştir.

dişte sevgide kıskançlık ile gayretin farkı. Aişe kıskanan; Efendimiz gayret gösteren...

Hüsn ile Aşk... Ve İsmet... Ve Gayret... Huu Galip Dede!.. Ve aşk olsun Fuzûlî!./'

(Gözgü, s. 18-21)

0"/>

55

FELEĞİN GÖZÜNÜ KAMAŞTIRMAK

Müstesna âşık Fuzûlî'nin, eski şairlerin göklere bakışlarını ne kadar sıklıkla çevirdiklerini ve oradan hayaller devşirdikleri-ni ispata kâfi gelecek şöyle bir beyti vardır: Tut gözün ey dûd-ı dil çerhun ki devrin terk edip Kalmasın hayrette çeşm-i gevher-efşânım görüp

Ey aşk ateşiyle yanan gönlümün dumanı; var git, feleğin gözünü kapa. Ta ki inciler gibi gözyaşları döken gözümü görünce, hayrete düşüp de dönmesini terk edivermesin!"»

Şimdi ceste ceste şiirin derinliklerine ilerleyelim. İlişik, kalbinde ateş yanarken gözünden bu ateşi söndürmeye yaşlar döken adamdır. Ne var ki bu gözyaşları o ateşin alevini artırır ve dumanını çoğaltır. Âşık her âh edişte, kalbindeki ateşin dumanını dışarı verir ve bu duman gökyüzüne doğru ağıp gider. Şair kendi aşk ateşinin dumanına seslenerek "Ey gönlümün dumanı, var git, feleğin gözünü tut, feleğin gözünü kapat, önünü kapla, ta ki benim gözyaşlarımın çokluğunu görüp de hayrete düşerek dönmeyi unutmasın," diyor.

o Bağdat gibi göklere açık bir coğrafyada yaşayan şairin göklerin gözünü tutma temennisinin ardında çok geniş bir hayal kur-56

ması tabii görülmelidir. Göklerin gözü, güneştir. Güneş, hayretle açılmış bir göz gibi düşünülmüştür. Nitekim çocukların güneş çizimleri ile göz çizimleri birbirinden ayrı değildir; bir yuvarlak ve çevresinde çizgi çizgi ışık huzmeleri... Göklerin gözü güneş olunca, onun önünü kapatan duman da bir bulut gibi düşünülmelidir. Keza gözün inci saçması, inci gibi gözyaşları dökmesidir ki, şairin gözü bunu yapar. Böylece feleğin gözü, şairin gözüne imrenir ve kendinden utanıp hayrete düşer. Hayrete düşen kişi donup kalır, hareketten kesilir. Büyük bir olay, büyük bir güzellik karşısında gözlerin açılması ve bakakalması, şuurun geçici olarak donması, hareketin hareketsizliğe dönüşmesi vs. hep hayretin ve hayran kalmanın sonucudur.

Bu, npkı esrar içen birinin geçici sarhoşluğu gibidir. Bilinç ve hareket durması../

tiridi, güneş, feleğin (çarhın) üçüncü katındadır. Felek toplam yedi katmandan oluşur ve her katman bir başka istikamette iç içe dönerler. Milli piyango küreleri gibi. Bu dönüşlerin hepsi bir diğerinin dönüşüne bağlıdır ve söz gelimi atmosferdeki dönüş traposfere, ondaki dönüş stratosfere ivme kazandırır. Eğer aradaki katmanlardan birisi dönmeyecek olursa gökler allak bullak olup yıkılmaya, birbirine çarpmaya başlar ki bu da bir kıyamettir.

Nitekim eski bilgilere göre kıyamet kopacağı vakit güneş, üç gün olduğu yerde duracak ve sonra batıdan doğup gün ortasında ay ile birleşecek (belki de çarpışacak) ve ardından göktekiler dökülmeye, yerdekiler fışkırmaya başlayacaktır. O halde şair, gönlündeki aşk ateşinin dumanıyla feleğin üçüncü katta bulunan gözünü kapatmak isterken, aslında kâinatın düzenini düşünmekte, kendi gözyaşları yüzünden kıyametin kopmasına sebep olmaktan korkmaktadır. Çünkü kıyametin kopması sevgiliye zarar verebilir./

Öte yandan feleğin gözünün kapanması, güneşin tutulması

0"/>

demektir. Eğer güneş tutulursa yıldızlar görünmeye başlar. Şaire göre feleğin yıldızları, âşığın gözyaşlarından daha değersizdir. Böylece güneş âşığın ağlayan gözlerini görünce, ikinci kez utanacak, gözyaşı kadar değerli yıldızlara sahip olamadığı için kendini parçalayacaktır. İnsanların güneşe bakınca gözlerinin yaşarması da zaten onu kıskandırmakta, onların gözyaşlarıyla kendi yıldızlarını ölçmesine sebebiyet vermektedir.

$ Beyitteki çarh (çark), gevher (cevher, inci) ve devr (devir, dönme) kelimeleri bize incinin çarklara takılı iğnelerle delindiğini gösterir. Üstelik çarka bir maden tutulduğunda çevreye yıldız yıldız kıvılcımlar saçılır. Söz gelimi ay, feleğin çarkına tutularak her gün yeniden bir hançer gibi inceltilir, bileylenir ve böylece ayın çevresinde kıvılcım kıvılcım yıldızlar bulunur. Çark, şairin gözyaşlarını görünce kendisinden çıkan kıvılcımlarla onları kıyaslayacak ve onların daha parlak olduğuna bakarak hayrete düşüp dönmeyi terk edecek, donup kalacaktır. Bütün bunlar bize şairin sevgili uğruna gözünden akıttığı yaşların ve kalbinden çıkan dumanın ne derece kıymetli olduğunu gösterir/

Bu kadar sözden sonra belki de sormak lâzımdır; acaba hangi medeniyetin hangi şairi, böylesine dimağları mest eden bir tek beyit söylemiştir; söyleyebilmiştir? Dante mi; Shakespeare mi?!..

Heyhat!..

0"/>

58

aşk bİr düşüncedir...

Önce bir beyit okuyalım Bağdatlı Ruhî'den;

Künc-i firkatte rakîbâ bizi tenhâ sanma Yâr eğer sende yatursa elemi bizde yatur Ey rakip! Ayrılık köşesinde bizi tek başımıza kalmış sanma; eğer sevgili senin koynunda yatıyorsa elemi de bizim koynumuzda yatmaktadır.

^Bilindiği gibi divan şiirinde sevgilinin yüzlerce âşığı vardır ve her şair, kendisini bu âşıklardan birisi sayar. Âşıklar arasında sevgilinin ayrılık acısını çekmek bakımından büyük bir rekabet yaşanır. Çünkü bu acı onları olgunlaştım ve aşk işinde bir gömlek daha yükseltir. Böylece her âşık (rakip), bir diğerine oranla daha fazla ayrılık acısı çekerek aşkını ispat edebileceğini bilir. Çünkü aşkın sebebi, sevgili üzerine düşünülmesidir. Bu düşünce sevgilinin güzelliği, hâlleri, tavırları ve tabii özlemi üzerine olabilir. Bütün bu düşünceler sevgilinin ayrılığını anlamlı ve onun aşkını değerli kılar. Çünkü düşünce güçlendikçe aşk artar. Keza sevgili hayal edildikçe veya yüzüne bakıldıkça aşk güzelleşir, dokunuldukça bozulur, alçalır. Düşünce, aşkın üzerine bir, haya giysisi biçer ve bu giysinin çıkarılması aşka hakaret içerir/

0"/>

59

.^Sevgilinin âşığına merhameti, ona eziyet etmesi, onu ayrılığına sürüklemesiyle gün yüzüne çıkar. Bu açıdan bakıldığında sevgilinin sitemi, cefası ve istiğnası, âşık için bir nimet yerine geçer./' Nitekim şair der:

Yârin gelir hemîşe cefâsı Nesimî'ye Sen sanma ki Nesimî'ye yârin atası yoh Ey rakip! Sanıyor musun ki sevgilinin Nesimî'ye ihsanı yoktur; bilâkis, o cefasını hiç durmadan Nesimî'ye gönderir.

^ Kulun Allah karşısındaki durumu da tam bu beyitteki sevgili ile âşık gibi anlaşılabilir.

Sevgili, kulunu denemek, sabrını ölçmek, samimiyetini görmek, derecesini yükseltmek, aşkını kuvvetlendirmek, imanını pekiştirmek için ona cefa gönderebilir. Tıpkı nimetlerini vererek denediği gibi. Hani ayette buyurulur: "Bu Rabb'imin fazlındandır; ta ki beni deniyor, şükür mü edeceğim, yoksa nimetini inkâr mı?" (Nemi 40V

Aşıklar Kitabında, anlatıldığına göre bir zamanlar bir âşık vardı. Kadını senelerce ama senelerce sevdi durdu. Zaman zaman yanına gider gelirdi de. Ama hiçbir gün aralarında hiçbir şey geçmedi. O adam daha sonra dedi ki:

— Karanlık bir gecede ayasının beyazlığını gördüm, elimi elinin üstüne bastırdım. Bana,

— Sakın ha, dedi. Düzgün olanı bozma!..

İmdi, madem aşkın berraklığı üzerindeki haya perdesinde-dir; ve madem bu perde hasret ve özlemle düşünmekten dolayı tüllenir, o halde çağımızın modern iletişim araçları bu perdenin düşmanıdır. Cep telefonu her çaldığında etekleri zil çalarak "Alo!" diyen bir genç kızın veya bir delikanlının seven ve sevilen makamında ne kadar saltanat sürebilecekleri tartışılabilir.

0"/>

60

Hele özel melodiler yüklenerek, daha çalmaya başlar başlamaz en kısa süreden kulağa dayanan bir telefonun öteki ucunda kaç kıratlık hasret kalabilir; bir düşünülsün. Bırakın biraz çalsın telefonunuz, hatta arada sırada açmazlık edin, bulunamayın... Ta ki sizi merak etsin, özlesin ve düşünmeye fırsat kalsın... Gençler, hiç şüpheniz olmasın^ayrılık ve hasret ortadan kalkınca düşünce de alıp başını gidecek; aşk dediğiniz şey ucuzlayacaktır. Ağır ve ağırlıklı olun!..'"

0"/>

61

AŞKI İLÂHI

Sanman ki taleb-i devlet ü câh etmeğe geldik Biz âleme bir yâr için âh etmeğe geldi/c Yenişehirli Avnî (19. yy)

•^ Dünyaya gelişimiz ne mevki ve makam, ne de mal ve mülk peşinde koşmak için... Biz buraya bir sevgili için âh etmeye geldik, o kadar...

MUTLAK GÜZELLİK

S Allah güreldir; güzel(lik)i sever. /

Sokaktan geçerken Yusuf'un yüzünün nuru o civarda bulunan köşklerin, evlerin pencerelerinden, kafeslerinden içeriye vurur, düşerdi.

Köşklerde bulunanlar: "Belli ki Yusuf gezmeye çıktı, şimdi buradan geçiyor!" derlerdi.

Köşede bucakta oturanlar da duvarlarda ışıklar, parıltılar görünce, Yusuf'un oradan geçtiğini anlarlardı. Yusuf'un geçtiği sokağa penceresi bulunan ev, onun oradan geçişinden şereflenir, nurlanırdt.

(E} kardeş!) Ak(mı basma aî da evinin penceresini Yusuf'un geçtiği sokağa aç; ve pencerenin önüne oturup onu seyret! o Aşık olmak demek, nur gelen tarafa pencere açmaktır. Çünki gönül, gerçek dostun yüzü ile aydınlanır, nurlanır.

Güzelin kim olduğunu ne vakit unuttuk, ya güzelliğin neliği-ni ne zaman?..

** Bir yük oldu ömür, kovunca güzeli hayatımızdan; ve güzellik küsüp gitmişti, ömür bir yük oldu. Güzellik ruhlarda perve-riş içindeydi, güzellik gönülde alışveriş içindeydi.

Güzellik bere-

MiisneJ I, 133; Sahihi Müslim I, 97-, Sünen (TirmİZİ) IV, 361; Müstedrek IV, 181.

Mevlânâ, Mesnevi, c. IV. 3091-3096.

0"/>

ketti, zenginlikti; güzeli arayan cihanın canını arıyor demekti/

Kaç bin yıl önce sormuştu soruyu Platon; "Güzel nedir?" yani ki "Ti esti to katan?" #Güzel kimdi gerçekten ve neydi güzellik?

Kolay bulunsun diye cevabı, kendi güzelliğinden halka güzellik vermişti Hak. Görelim ve gördükçe Güzel'e yakınlaşalım diye güzelliği yaratmıştı; ve güzelliğin hamuruna kendi nurundan bir nur katmıştıv'

**Güzel olan, iyi, doğru ve yararlı olandı. Güzel bir söz, güzel bir iş, güzel bir ders gibi.

Güzel şiir de, güzel manzara da, güzel söz de hep estetik değeri tartmaktaydı. Din idi adı evvel güzelliğin, felsefe oldu sonra, bilgi oldu, yönetim ve siyaset oldu... Daha neler olmadı!.. Herkes ve her şey güzelin peşinde, güzel ülkelerde güzel günler yaşandı.

Sonra...

Sonra^üzel insanlar güzel atlara binip gittiler ve güzellikler yağmalandı birer birer.

Hüzünlü gönülleri sabaha eklerken güzellikler, sevinci gizleyerek sabahı bekler oldular.

Gözlere akseden renkler de, sazlara yankıyan ahenkler de güzelliğini yitirdiler.

Bestelerimiz şiddet doldu, tatlı diller hayal oldu. Gönüller güzelden uzaklaştı, zira gönüllere kin bulaştı. Güzellik atıldı ya, kaşlar da çatıldı. Oysa gelenek güzel üzerine bina olunur, kültür güzellikle beka bulurdu. Güzelin yönü gönleydi, hem güzelliğin de... Gönül Çalab'm tahtıydı, Güzel'i aramayan iki cihan bedbahtıydı. Neye mâl olursa olsun, yaşamanın anlamı, güzel görünüşleri ve şekilleri; belki güzellik dolu gönülleri kurtarmaktı.

Güzellik insana peşin verilmiş cennetti ve sultanlar güzele bakar, gönüller güzele akardı./

İki parçaydı hakikatte güzellik ve her parça diğer yarısına âşık. Onunla sevilen sevene ders okutur, onunla sevgi ilmiği ki-66

lim dokuturdu. Aşk mektebinin kitapları ve defterleri, atölyeleri ve ezberleri hep onu söylerdi satır satır; hani ki nakışları ve yazıları, resimleri ve suretleri mana mana hep onu anlatır.

* Yalnızca bir çeşit Güzel vardır; ama görüntüleri binlerce çeşittir-

»Sevgilinin sureti de, şekli de yoktur ta başından; vardır ki adı güzelliktir, ona suret ve şekildir giydirilen Mutlak Güzel kumaşından. O vakit Güzel, güzelliğini göstermek üzere evreni bir ayna olarak var eder. Bilmeyen aynalığı, ne bilsin aynalara pas olur keder.

Güzellik ki iğreti durur her çiçekte ve kelebekte, genç kızda ve yıldızda; fidanı yavaş yavaş

kurur ve ışığı azar azar bozulur. Ezelî sevgilide güzellik bir harman olur ve güzeller harmandaki taneler.

Kardeşçiğim, bir güneş ışığı say güzelliği, üç renkli camdan süzülen... Hani ruh, gönül ve beden camında huzmelenen bir nur de adına... Akşam olunca çekilip güneşe geri gider ya hani ışıklar ve hani göz kapanınca kaybolur ya nurlar... Işığı da, nuru da camsız görmeye alıştır kendini... Yolda kalmamak, cam kırılınca kör olmamak için...

Gel artık kardeşçiğim, gülümseyelim ve güzellikleri görelim. Bıçağın ağzına sunulmadan ariyet güzelliklerimiz ve dönülmeyen yolculuklara çıkmadan benliklerimiz, mahşer mahşer yağmalanan imanlarımızda eriyen zamanların surların güzelliklerle örelim. Duyarak ve düşünerek, her ikindi güneşinin lirizmi gibi, her dolunay akşamının romantizmi gibi güzelliğe bakalım ibretle ve içimizde büyüsün bütün güzellikler. Seste, biçimde ve boyada hakikatin güzelliğine bırakalım kendimizi, Mutlak Gü-zel'den renk devşirelim.

»Allah'tan daha güzel boyası olan kim? (Bakara, 138)///

(Kırk Güzeller Çeşmesi, s.110-113)

0"/>

67

GÖNÜL ÇALAB'IN TAHTI

.^Gönlüm;

Evim, ocağım, yurdumsun!

Dışında olamadığım, içinden çıkamadığım. Tozunu yıkamaya yetişemedim yıllar yılı; pasını silmeye asırlar boyu. Bekledim, hep bekledim taze toprak kokusunu getirecek rahmetini tecellinin. Anahtarını kaybettiğim günde düştüm yollarına derbeder sürgünlerin. Sırçadan nazargâhı idin Rahman'ın, kırmaya kıyı-lamayan. Sengsâre düşürdük seni.

Hale bir gönül verdi bana, "Hâl" demeden hayran olur Sılam, memleketim, vatanımsın hem.

Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım.* Kıble sabalarının halvetiyle açan yediverenim. Karanlıkların ardında uyandırmadan kimseleri, uyandırdın sevgimi; gecelerimi yıkadın, dolunaylara doldurdun.

Şâm-ı gamda cilve-i dîdâr umarsın ey gönül

Hasretim, hicranım, firkatimsin.

Aramadan bulduğum, yola koyulmuş göçüm. Mekke'de hüzün yılımsın aç ve susuz; Ebu Talip ve Hatice'siz. Bedir'de bir

0"/>

68

söz: "Denize girsen seninle gireriz" ve Akabe'de yeminlerin en şahanesi, can verip cennet alma üzerine. Gecelerin hâkimi, gözyaşlarının pınarı. Efendimsin...

Âteş-i aşkınla gözyaşın şarâb eyler gönül

Hayatım, ömrüm, varlığımsın.

Sütten kesilmiş bebeklerin merhamet umudu, hesap gününe hâkim efsaneler güzeli.

Matarasından abıhayat içen süvariler serdarı. Sevilmeye şayeste dilberim, kuşkulardan arındırılmış günaydınım. Güzellik mushafının sernamesi, ilk nur.

Gönül derler ser-i kuyunda bir dîvânemiz kaldı

Aaaahh, gönül!.. Yaralım, bîmârım, hastam.

Merhemine koştuğum, zehriyle düştüğüm. Beşeriyetimin pervasız ayinlerinde kurban olanım. Aşk sultanıma otağ, gam ordusuna karargâh. Sadağımda zehirli peykanımsın gamzelerden; küplerinde köpüren pahalı şaraplara ödediğim pahasın ruh iklimlerinde.

Uğrular eline tutsak şehzadem. İkiye bölünmüş varlıkların madde ile tartılan manası. Hani ya, "Mal da fayda vermez o gün, oğullar da; halis ve pak bir gönül ancak..."

Gönlüm, hafakanlar ile dalgalanan bayrak

Çilem, acım, kederim! Gönlüm!

Sustukça hoş geçimlim, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savadan incileri yere hüzünlerimin. Hüzzamlarla bağlayan cümle neşidelerimi; çığlık-sız uyanılan düşüm. Notre

Dame'ın kamburunda gizleyen kendini ve Dulsinea için dövüşen yel değirmenlerimle. Titrek ellerimde bir dolu peymane... Dağların bile yüklenmediği o ağır yük...

Gönüldendir şikâyet kimseden feryadımız yoktur 69

Ah gönül!

Rüyam, hayalim, hülyam.

Sellerle kaybettirdiler izini ilkin ve iz sürmeyi unutturdular bana. Ateşini külde sakladılar ve külü ateşe koydular. Seninle yaşadığı kadim medeniyetini arıyor şimdi bir millet ve Simurg-lar akla mağlûp, maddeye tutsak. Kafdağı'nda nöbeti ifritler tutuyor; üftade sultanların saraylarında ötmekte baykuşlar. İkiye bölünmüş varlıklarımız ve yalnızca maddeyle tartılıyor hayat. Cılız başaklar semiz başaklan sarıyor; zayıf, gürbüzü yutuyor.

Ellerinde iksir taşıyan güzeller büzülmüş loş ve kuytu parmaklıklar ardına ve sevgisizliğin avuçlarından boşalan enginlerde pusulasız kadırgalar misali çalkanıyor beşer.

Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur

Esenliğim, sevincim, neşem.

Tur Dağı'na giden Musa'm, Nuh gemisine dönen güvercinim. Orta Çağ'dan kalan iyimserliklerin solgun baharı, düşümde her gece gördüğüm kelebek. Biliyorum, yol tenha, dal mecalsiz ve su durgun; çiçeğin rengi solmakta, şarkısı sona eriyor kuşların. Bir medeniyet, durgun havuzlarında yaktığı aklının kara dumanlarına bürünüp mersiye okuyor ardından şimdi senin. Ey gönül medeniyeti!... Sevgisizlikler, zulümler, kötülükler sardı yokluğunda çevremizi. Ama biliyoruz ki biz, sen yaşıyorsun hâlâ ve ısıtıyorsun bedenimizi, ısıtıyorsun ruhumuzu. Sensiz olmuyor mirim, sensiz olmuyor.

Hem kadeh hem bade hem bir şûh sakidir gönül

Gönlüm! Aziz dostum!...

Nerelerdesin, ya dön artık yurduna; ya iki satar yaz bize...

DAHA DÜN GİBİYDİ...

(Âyine, s.16-19)

0"/>

70

Uyuyorduk, uyandırdılar; unutmuştuk, hatırlattılar... Dün gibi taptaze, gün gibi apaçıktı her şey. Kaç bin milenyum geçmişti oysa aradan. Hatırlıyorum, Can bezmi dediler, can attık, yer kaptık. Canlara esenlik giysileri biçtiler desen desen, nakış nakış. "Mahabbet kumaşı?" dediler, "Belî (evet)!" dedik. Pare pare canımızdan biçilmiş belâ hırkasını koydular eğnimize ve bizi Çan'dan ayırdılar.

Uyuyorduk, uyandırdılar; Canlar Canı'nı hatırlattılar... Sü-veydalarımızı kadim sevdalara saldılar. Çan'a Canan dediler, bizi Çan'dan on dört asır uzağa attılar. Buyur, dediler, Can yoluna can oynamaya...

Canla başla Efendim, dedik, canlar feda sen Çan'ımıza. Bir nihanîce nigâhma can vermeye lebbeyk...

Sana Can dedik, ey Can bezmi'nde canımıza düşen!..

Canım diyoruz şimdi tekil gözyaşlarımızdan içimiz yana kav-rula. Yüz bin kere, milyon kere Canıım diyoruz. Hangi varlık değil ki Çan'a muhtaç.

Yolunun belâlarına beli dedik, canımızdan yegân yegân yollar açtık yoluna. Bilmedik menzil uzak, azık noksanmış... Bilmedik, kervanlarımızı haramilermiş bozan, göç davulu gulyabanîler elindeymiş. Bir lokma sevdasıyla Lokman'lara kıyıp nefis lokma-71

lara adanmış nefislerini doyuran rehzenler sarmış çevremizi, bilmedik. Nice canların canına okuyorlar şimdi, can cana vermeyelim diye. Can alıcı'nın korkusuyla canlarımızı şeytana peşkeş çektiriyorlar bize, bilmedik. Can yongası ile imtihanlarımız canımızı yakıyor her daim, Efendim; yollarımıza avuç avuç diken dökülüp, imanlarımız kerpetenle sökülüyor bir bir...

CanıımL

Can meclisinde Canan idin, Canım dedik, Can oldun. Hâlimize bak bir!.. Şedit lodoslar boğuyor cemrelerimizi. Hisarlarımızda engizisyonlar cadı diye yakıyor meleklerimizi.

Ayıplar olsun bize, ayıptan başka hiçbir şey görmediğimiz için Can dostlarımızda. Şimdi kopmuşluğumuz, koparılmışlığı-mızdandır hep can pazarına düşmekliğimiz.

Yuf olsun bize, yuflanacak olanlara tek bir ağızdan yuf diyemediğimiz için. Artık naslarını can kulağıyla dinlemediğimizdir hep canı yanmışlığımız.

Hani Canan'ı canı için sevenlerdi yitiren canı da Cananı da; hani adı anılanlar, canı Canan için severlerdi?!... Nerede o keh-keşan efendileri?!.. Bedene bağlanmaktan Çan'ı hatırlamak acı geliyor canımıza; değil mi?

Hani canı beden edenlerdi mezarlarında ter ü taze kalanlar?!.. Ya neden şimdi bedeni canı gibi besleyenleri veriyoruz toprağa bir bir?!.. Canın sağ olsun demek ne zaman moda oldu Can ülkesinde?!..

Hani varlık ancak yoklukta görülebilir, noksanlar olgunluk aynasında belirirdi? Can sevdalarımızın erteye kalışı, horluk ve hakirlikte olmaklığımızdan değil mi acep?!..

Hani Kıtmir'i bir sağa bir sola çeviren iradenin ötelere, ta Can meclisine ait imtihanlara vabeste ahitleri?!.. Sonsuz uykulara daldık da uyanamıyor muyuz yoksa?!..

0"/>

72

Hani can isterse gözlerimiz, bakışlarımız inciye de, yılana da çevrilebilir; oradan sevdasına dair ibretler alabilirdi Canlar Ca-nı'nın?!.. Nisan buludarımız Can rahmetini saçarken

"oyun ve eğlence"ye bunca dalıp girmekliğimiz nedir ki?!..

Hani kadri yüce ayna ve terazilerimiz vardı canlarımızın mi-hengi?!.. Ya neden şimdi "Ne olursun beni çirkin gösterme!" diye yalvarmak aynaya ve "Yalvarırım eksik tart eksiğimi"

diye dil dökmek Yusuf u bilmeyen terazilere?!..

Can isterse eğer, Süleyman'ın mührünü takar da nazenin parmaklarına, seherlerde Can sevdalarının rüzgârını estirir üzerimize. Ama uyku gaflet bastıkça bizi, Ehremenler Süleyman mührünü muştalayıverirler bağrımıza ve mühürlenip gider canlarımız, kulaklarımız, kalplerimiz.

Camım!

Çaremiz Sen'sin, penâhımız sen!.. Tut elimizden...

Sen Çan'sın, Canım'ızsın. Canım diyoruz sana, yüz bin kere, milyon kere... Önü ardı olmaz canın; alt, üst hep beden içindir. Canımız tam karşımızda. Ama karşımız neresi, karşımızı göremiyoruz.

0"/>

73

GÜL DEYİNCE KALEM ELDEN DÜŞÜYOR

Gülü tarife ne hacet, ne çiçektir biliriz-

Hilkatin Fatiha'sı, nübüvvetin hatimesi, ins ü cinnin efendisine selamdan sonra, Biz O varlık güzeline Gül diyeceğiz, gül çağında ıtırlarını duymak için...

Beşeriyet bütün zaman ve mekân boyunca Gül'ü bilememenin ve Gül'ü sevememenin ıstırabıyla kıvrandı ve en büyük hakikat şu ki, başını nereye vursa o Gül'den başka gül bulamayacak, Gül'ü örnek almadıkça ete kemiğe bürünmüş feryadından kurtulamayacaktır. Eller nakış hakış, desen desen Gül'ü dokur çünkü, kâğıtlar renk renk, deste deste Gül'ü okur. Gül'ün ıtırlarında bülbüller yaşar aşk ile; ve aşk ile renginin şulesinde pervaneler düşer. Kimin eline değerse Gül, elleri gül kokar onun. "Burada beni ancak Allah buyruğuna bağlı Peygamber affı kurtarır/Ben de onun öç ve adalet eline uzatıyorum işte sağ elimi" der Sezai Karakoç dilinden Ka'b b. Züheyr, ve o günden sonra bürdesini giyer Gül'ün. Çelikten büklümler

"Eğer Gül'ün vasıflarının şerhini devamlı, durmadan söylesem, yüzlerce kıyamet geçer de o yine bitmez" buyuaır Mevlânâ.

0"/>

74

Lisan ve kalem hakkıyla anlatamaz Gül'ü, bunu herkes bilir. Bilir de Asr-ı Saadet'ten bu yana sayısız kalemler Gül'ü yazar ciltler ve kütüphaneler dolusu; hesaba gelmez lisanlar Gül'ü söyler manzumeler ve şiirler boyu.

Şimdiye kadar neler söylenmedi Gül hakkında, neler yazılmadı. Yazmakla bitirilemedi ve bitirilemeyecek. Adına naat dediler, Gül'ü anlattılar; tazarru dediler, Gül'e iltica ettiler.

Siyer dediler hayatını anlattılar, şemail dediler vasıflarını sayıp döktüler. Hilye yazdılar yakınlıklarını ifade için, miraciye dizdiler şanını tebcil için. Besteler yaptılar Gül terennümünde, ilâhîler söylediler Gül deminde. Na'tî diye mahlas kullandılar, divanlar doldurdular, adını anarak başladılar mesnevilere bir bakışına mazhar olmak için. Aharlı kâğıtlara döküldü bin bir harf düz ve eğik, Gül'ü yazmak için yarıştı gubari ile şikeste ta'lik.

Hamdullah'tan Hamit'e harf başına şükür diye yazdı divitler; Levnî'den Osman'a tel tel renk verdi çivitler. Ne yana baksa Gül'den bir iz görür gözler; ne yöne dönse Gül'ü özler, geceler ve gündüzler. Eşya ve varlık gül için vardır ve Gül, eşya ve varlık için. Bir milyon adı varsa aşkın, bir eksiğiyle hep Gül'den alır ilhamını. Kâğıt, kalem ve kitap... Söz, kelâm ve hitap... Her suret ve her şekilde Gül'e mahkûm.

Kimileri Gül dediler, ömür boyu güldüler; kimileri Gül dediler, gül uğruna öldüler.

Gül'ü anlatmayan dil ne söyler ki efsaneden başka!.. Gül harflerinden gül söylemeyen kelimeler gerçeği olmayan isimlerden öte nedir ki?!.. Gül kokusu taşıyan bilgi canda ışık; gül destesi götürmeyen kervan bedene kuru yük değil midir?

Dicle'nin serin yamaçlarında gözyaşlarını ikindi sularına karıştırarak Kıble'ye yönlendiren bağrı yanık şair hasretini anlatıyordu:

0"/>

75

Suya versin bâğbân gülzân zahmet çekmesin Bir gül açılmaz yüzün teg verse bin gülzâre su Sultan, rüyalarının sevgilisine Gül rölyefleriyle başı üzre yer vermek için sorgucunu O'nun ayak izinden yaptırıyor ve üzerine şu dizeleri nakşettiriyordu: Noia tacım gibi başımda götürsem dâim Kademi nakşını ol hazret-i şâh-ı rusûlün Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sahibidir Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün Ve sultanın mürşidi her yüzde Gül'ün aşkını okumaktaydı: Gül ağlama gül bize Ele diken gül bize Gül olanın yüzünde Gül açılır gül bize Şimdi bir yılgınlık çağına geldik, Gül için feryatlar çağına ve denildi: Güle gûş ettiremez boş yere bülbül inler Varak-ı mihr ü vefayı kim okur kim dinler Şikâyet değildir kastım Gül'üm, cür'etim içimin yanışından... Gülistanlarda savaşlar var, bülbüllerin kurşuna dizilip kefensiz gömülüyor. Hiç bugünkü kadar yakışmadı Kabe'ne siyahlar ve biz seni hiç bugünkü kadar özlemedik. Varlığa bir Gül ise sebep, kokusundan ya renginden nasıl duralım ayrı?!..

Ebedî gülşeninde tek ayak üzre duracak bir yer de vermez misin bize Gül'üm?!..

(Gözgü, s.127-130)

0"/>

76

GÖZLERİ YIKAMALI, BAŞKA ŞEKİLDE GÖRMELİ

Efendimiz, Ömer'e diyordu ki: "Ben sana herkesten daha sevimli olmadıkça iman etmiş

sayılmazsın!" Ayet de diyordu ki: "İman edenler Allah'ı daha şiddetle sever!"

Bilindiği gibi aşk kelimesinin bir anlamı da, "sevgide ölçüyü aşmak, sınırın ötesine geçmek" demektir. Her aşk, sevginin dozu çoğaltılmış drajeleridir. Bu yüzden her sevgi aşk olamaz; ama aşk mutlaka damıtılmış sevgidir.

Arifler katında aşka düşen kişinin dört hâli vardır: Kabz (tutukluk, sıkıştırılmışlık hissi ve hesaba çekilme), bast (açıklık; zihnin açık, gönlün şen olması), sekr (sarhoşluk, kayıtlardan ve alâkalardan kurtulup yalnızca sevgili ile oluş, onda kendini yitiriş hâli) ve sahv (ayıklık, kendinden geçen âşığın yeniden kendine gelmesi). Âşık kabz halindeyken bir türlü davranır, bast halindeyken başka bir türlü. Sekr halindeyken bir türlü konuşur da, sahv hâlinde belki konuşmayı bile istemez.

Aşkın en aşkın ve taşkın hâli sekrdir. Sekr hâlinde âşık ne yaptığını da ne söylediğini de bilmez. Burada bilinçsizlik değil, irade dişilik söz konusudur. Belki önce kâmil, ardından vasıl ve nihayet fâni olmuş bir âşığın özel ve özenilesi hâli söz konusudur. İşte bu yüzden sekr hâlindeki âşığa yaptıklarından ve söy-77

lediklerinden dolayı sorgu sual caiz olmaz. Sarhoşa yalpalama denilebilir mi? Belki neden içki içip sarhoş oldun, denilebilir. Çünkü sarhoş olduktan sonra kişi kendine hâkim değildir. Bilâkis aşk ona hâkimdir. Aşkın hâkimiyeti insanı sekre sürüklediği gibi, irade de aşkı giderip kişiyi sahv hâline döndürür. Âşık sekr hâlinde iken ağzından çıkan şath (sathiye, paradoksal söylemler, görünüşte küfür ve saçmalık gibi görünen ama yorumlandığı vakit derin anlamları olan sözler) yüzünden sorguya çekilemeyeceği gibi sahv hâlinde iken de bu söylediğini yalanlamaz. Çünkü

bunlar âşığın değil bizzat aşkın çıkarımları, sevgide aşırı gitmenin sonuçlarıdır. Öyle ki, bu ileri gidiş, âşığı maşukta kaybeder, seven ile sevileni aynîleştirir. Seven kendisini sevilende yok edince sevilenin kimliğine bürünür. İşte Hallaç'in "Enelhakk!" demesi de, Bistamî'nin "Subhâne mâ 'azama şânî" demesi de, hatta Nesîmî'ye atfedilen "Leyse ft cübbetî illa'llah" sözü de, Yunus'un

"Ete kemiğe büründü/Yunus diye göründü" dizeleri de bu bakımdan hor görülemez, bu sözlerinden dolayı bu âşıklar sorgulanamaz. Belki onlara sorulması gereken soru, "Neden böyle söylediniz?" değil de, "Neden sırrı açığa vurdunuz?" biçiminde olmalıdır. Çünkü aşk işinde sır gerektir ki, hakikat yolunu göstersin. Bu açıdan bakıldığında, onların bu sözleri ile "Lâ ilahe ill-AUah" demek arasında bir fark bulunmaz. Ama eğer aynı sözleri sahv hâlinde iken söylemiş olurlarsa o vakit küfürleri icap eder. Nitekim Hallaç'in Enelhakk sözü Fira-vun'un ağzından da çıkmıştır; ama bu defa "Ben Hakk'ım!" yerine "Ben Tanrıyım!" anlamına bürünmüştür.

Bütün bunlardan sonra düşünmek ve görmek lâzımdır ki, seven de sevilen de sevdiren de yalnızca O'dur. Sevindirir diye de ummamız iste ondan!...

(Mir'at, s. 12-14)

0"/>

78

AŞK... EZELDE BİR MERHABA IDI; HÂLÂ Kİ ODUR...

Fatih'in veziri olan şair Ahmet Paşa bir beytinde, aşkındaki sadakati ve tutarlılığı anlatabilmek için,

Canıma bir merhaba sundu ezelde çsınvi yâr

"Şöyle mest oldum ki gayrın merhabasın bilmedim" deyiverir. Kolay bir söyleyişe göre çok güçlü bir hayal!.. Öyle ki Ahmet Paşa hakkında tezkirelerin "Türk şiirine parlaklık ve güzelliği ilk o vermiştir," hükmünü doğru çıkartır. Günümüz diliyle şöyle demek: "Ezel gününde sevgilinin gözü bana bir merhaba lütfetti. O gün bu gündür, o bakışın mestliğiyle başka birinin merhabasını hiç tanımadım."

Aşk... Kâinatın yaratılış vetiresini, özünü ve esasını oluşturmak bakımından başlangıcı ezel gününe dayanan ve ebede kadar süreceğinde şüphe bulunmayan macera... Gönülleri terbiye eden, ruhlara derinlik katan, dimağlara yükseklik veren bir hüzün ve neş'e. Varlıkla birlikte var olan ve varlıkta en son yok olacak olan. Başlangıcı ta ezel gününde; şöyle: Kur'an'da anlatılır ki (Araf, 171-172) Allah, dünyada hiçbir şey yok iken, hatta dünya yok iken ruhlar âlemini yarattı. Orada bütün ruhları bir araya toplayıp sordu: "Elestü bi-Rabbi-

0"/>

kum?" Yani, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Ruhlarımız bu soru karşısında "Kâlû: Belâ!" Yani "Dediler ki: Evet (şüphesiz Sen bizim Rabbimizsin)". Bu meclis (ezel bezmi, elest meclisi), varlığın ilk toplantısı idi ve bütün ruhlar orada birbirlerine şahit tutuldular; ta ki dünyaya geldikleri vakit, bir bedene girdikleri, ete kemiğe büründükleri vakit bu sözlerinden dönmesinler... Dönenler olursa, o mecliste rahmet ve merhametiyle kullarına muamele eden Rab Taala'nın rahmet ve merhamet çizgisinin dışına itilsinler...

Ezel bezmi öyle bir meclis idi ki, orada yan yana olanlar, yakın olanlar, birbirlerini görenler, birbirleriyle konuşanlar; bu dünyaya geldiklerinde de birbirleriyle yan yana ve yakın olur, buluşur veya konuşurlar, insanlar arasındaki çağ farkları, uzaklık ve yakınlıklar ile bîgânelik ve aşinalığın temeli işte o ezel gününe dayanır. Bu durumda dünya, ezelde kader olarak yazılanın vuku bulduğu (kaza) bir duraktır; o kadar. Bu durakta aşkın ve âşığın nasibi de ezel günündeki durumuyla bağlantılı olarak bu dünyada görünürlük ve yaşanırlık kazanır. Bu durumda ya Hüsn ü Aşk yazarı Galip Dede'nin benzetmesiyle dünyaya ait desenleri ve çizgileri olan kader kumaşları ruhlarımız arasında bölüştürülürken âşığa da sevgi hissesi olarak terzilerin makas artığı kırpıntılar misali paramparça olmuş bir kalp düşecek* veya yukarıda Ahmet Paşa'nın dediği gibi âşık, ezel gününde öyle bir çift göz ile karşılaşacak ki aşktan pay almayı, veya aşktan gayrı pay almayı unutup dünya hayatını öyle yaşayacaktır. Söylediğine göre Ahmet Paşa, ezel gününde henüz ruhlar âlemindeyken, güzellerden bir güzel, kendi güzelliğinin farkında olarak (istiğna halinde) göz süzüp de kendisine âşık ararken, gözleri bir an, yal-O zaman ki bezmi canda bölüşüldü kâle-i kâm Bize hisse-i mahabbet dili pdre pare düşdü 80

nızca bir an, Ahmed'in canına da değip geçmiştir. Aşk adına Ahmed'e ne olduysa işte o bir an içinde olmuş ve o güzellik karşısında mest ve hayran düşüp kendini kaybedivermiştir.

Bu öyle bir mestliktir ki aradan milyonlarca yıl akıp giderek dünya kurulacak; Adem yaratılıp yine on binlerce yıl insanoğlu dünyada ezel

macerasını sürdürecek, nihayet Ahmed'in ruhu da bir beden ile dünyaya geldiğinde hâlâ ezeldeki o sarhoşluğu geçmemiş

olacaktır. Bunun diğer yönden okunuşu, Galip'in dediği gibidir ve Ahmet, ezel gününde gördüğü güzelin aşkını kendisine zoraki kader edinerek dünyayı da onun uğrunda her türlü belâlara, sıkıntılara, ayrılık acılarına vs. katlanarak mest ve hayran yaşayıp gider.

Yani ki aşkında bu derece sadakat ve doğruluk, tıpkı ruhların Allah'a verdikleri söz gibi bir ağırlık ve sorumluluk taşır. Ta ki âşık, ruhlar meclisinin sözünde duran yegâne kişisi olabilsin. Öyle ya hemen hepimiz o gün verdiğimiz sözü çoktan unutmuş, kendimize (masivâdan, paradan, ihtiraslardan, gururlardan, maldan, mülkten vs.) yüzlerce tanrılar edinmiş durumdayız. Oysa âşık ezelde verdiği aşk sözüne sadakatle sarılmış, aşkın bunca ayrılık belâsına da katlanarak âşıklıkta bir gömlek daha derece kazanmanın yollarını aramaktadır. Aşkın belâsı öyle bir tatlı belâ ki, ezelde başlamış olup ebede kadar uzanacaktır. Nitekim ruhlarımız, "Elestü bi-Rabbikum?" sorusuna karşılık olarak "Evet"

anlamına gelebilecek pek çok kelime arasından "belâ"yı seçmiştir. Kul, belâyı kendisi istemeyince Allah neden versin ki?!.. Velev aşkın belâsı da olsa!..

0"/>

81

KANADINI AŞK MUMUNA YANDIRAN PERVANE

,, /Sevmenin tabakaları, mahabbet, aşk ve dert ol i mak üzere üç derecedir: 1 - Mahabbet odur ki, mahbubunu görürse mem-I nundur, görmezse kaydında değildir. [— Aşk odur ki, mahbubunu görürse memnundur, görmezse mahzundur.

- Dert odur ki, mahbubunu görürse de mahzun- dur, görmezse de mahzundur.

Tasavvuf ile alâkası bulunan divan şairlerini sanat yönünden değerlendirirken çok zaman hatalara düşülür. Üzerinde söz söylenecek kişi önce şair sonra sufi midir, yoksa önce sufi sonra şair midir? Bunu anlayabilmek için, elde bulunan şiirlerin sayısından çok, sanat değerine bakmak gerekir.

©Tekke edebiyatımızın önde gelen isimlerinden olan Hasan Sezâî-i Gülşenî (1669-1738), edebiyat ile tasavvuf kültürünü dengeli biçimde özümseyerek şiir söylemiş ender mutasavvıflardandır. Tabiri caizse, onun şairliği ile sufiliği dengede durur/ Belki de bu yüzden, tezkire yazarı Salim Efendi ona Osmanlıların Hafız-ı Şirazîsi der. Tekke çevrelerinde 18. yüzyıldan itibaren şöhreti yayılmış, değişik tekkelerde bile adı saygıyla anılıp yolu-82

na ittiba olunmuştur. Gülşeniye tarikatının Sezâiyye kolunun kurucusu olan bu ünlü şeyhin tasavvuf içerikli pek çok gazelleri, daha sonra ilâhî formunda bestelenmiş olup, dinî musiki geleneğimizde önemli bir yer tutar. Bunlar arasında, Halk içre bir âyîneyîm herkes bakar bir an görür Her ne görür kendi yüzün ger yahşi ger yaman görür

veya

Ey âşık-ı dildâde gel nûş edelim bade Bir bade gerek amma kim içile me'vâde matla'larıyla başlayan gazelleri en ünlüleridir.*Mektûbdt'ı ile

Divan' ı dışında, daha sonra derlenen menkıbeleri de tekke çevrelerince iyi bilinen eserlerdendir.

Sezâî-i Gülşenî'nin hemen bütün şiirlerinde tasavvufî remizler ve mazmunlar ön plandadır. Beyit beyit şerh etmeye çalışacağımız gazel, onun divanından rastgele seçilmiştir ve şöyle baş-lar:

/ lçmişüz vahdet meyinden aşk iie mestâneyüz j Per umr-jem'-i cemâl-ı yâre biz pervâneyüz

«"Vahdet içkisinden aşk ile öyle bir içtik ki, şimdi kendimizden geçmiş vaziyette dolanıp duruyoruz. (Bu halimizle biz) Sevgili'nin güzelliğinin (Cemal'inin) mumuna kanat değdiren (kanadını tutuşturan) bir pervaneye benziyoruz." /

Beyitte ilk açıklanması gereken tasavvuf terimi, vahdet'tir. "Bir'lik, tek oluş" anlamına gelen bu kelime, "Allah'ın birliği" ni karşılar.

* Vahdet tecellisinin kula yansıması üç ayrı şekilde olur: Vahdet-i kusûd: Hakk'ın istediği ile kulun istediğinin aynı ol-83

maşıdır. Burada iki irade birleşip tek olur, yani vahdet gösterir. Ancak buradaki birleşme bir bütünleşme değil, kulun kendi iradesini Allah'ın iradesi içinde yok etmesi anlamına gelir. Böylece insanın arzusu Allah'ın arzusu olur, yani kul Allah'ın arzu ettiği biçimde davranır. Bu tür vahdet için illa sufi olmaya gerek yoktur. Kişinin inanç bazındaki bu tavrı onun doğru yolda olduğuna delildir. Fuzûlî'nin, münacat edasıyla söylediği bir gazelinin tecdid-i makta'ında bu tavrı görürüz:

Oldur bana murâd ki oldur sana murâd Hâşâ ki senden özge ola müddeâ bana

§ Vahdeti şuhûd: Sufinin her şeyi Allah olarak ve Allah'ın tecellisi olarak görmesidir. Buna biz "halkı Hak olarak görme" diyebiliriz. Ene'1-Hak düşüncesi vahdet-i şuhûd'un zirve noktasıdır. Bu tür vahdet bir sekr (sarhoşluk, kendinden geçmişlik, kendini bilemeyiş) olarak görülür ve vecd ve istiğrak içinde yaşanır. Sufi vahdet-i şuhûd'dan geçince, yani o vecd hali

son bulunca Hak ile halkı yine ayrı görür, yaratılanı Yaratan'dan ayırır, Yine Fuzûlî'nin Kays ağzından Leylâ'ya karşı söylettiği,

Bende olan aşikâr sensin

Ben hod yokum ol ki var sensin

beyti bu hâli güzel özetler.

ti Vahdet-i vücûd: Varlığın yalnızca bir tane olduğunu, onun da Allah olduğunu idraktir.

Böylece varlık âleminde Allah'ın tecellisinden gayri bir şey kalmaz, her şey O'nun bir tecellisinden ibaret görülür. "Vahdette kesret (çokluk), kesrette vahdet" düşüncesi buradan çıkar. Vahdet gerçek, kesret hayaldir. O halde kâinan kaplayan şekiller ve suretler yalnızca birer kesretti temsil eder ki, sufi bunların hepsini bir hayal olarak algılar/Bu, Efla-84

tun'un ideler âlemi nazariyesinde öne sürdüğü düşüncenin bir benzeridir.

Tevhidin bu üç kademesi sufiler dilinde, "La maksûde illallah, la meşhûde illallah ve la mevcûde illallah" biçiminde zikre dönüşmüştür.

Şimdi beytimize dönelimffİlk dizede geçen mey (içki kadehi), tasavvufta "aşkın sâlike galebe çalması" hâlini temsil eder. İlâhî bir cezbe ile aşk insanın bütün hücrelerini kapladığı vakit, insan mey içip de kendinden geçmiş gibi davranır. Bu yüzden mey, arif veya kâmil insanın kalbi sayılır. Çünkü aşk, insanı bilgelik derecesinde olgunlaştım, hadiselerin hakikatlerini ona öğretir/ Yine Fuzûlî'nin,

Zâhid suâl ederse ki meyden nedir murâd Bizde safadır onda küdûret, cevâb ona beytinde mey'in mistik tanımı verilmektedir. İlahî aşk şarabıyla dolu kadehler yudumlayan bir ayyaşın değme safalar süreceği ve cihanın en keskin akıllı insanlarında görülen entellektüel krizlerden uzakta asude bir hayat yaşayacağı aşikârdır. Çünkü birisi gönül ile, diğeri akıl ile gerçeği aramaktadır. Böyle bir yarış, elbette akıl aleyhine haksız rekabet gibi görünür. Sezai'nin beytin-deki vahdet meyini içen âşığın mestaneliği işte o ayyaşın hâline benzer. O ister kusûd, ister şuhûd, isterse vücûd derecesinde

vahdete aıtulmuş olsun, alacağı lezzet her zaman diğerlerinden üstün olacak, en azından vahdeti tamımamış ham insanlara nazaran bir mesafe katetmiş olacaktır.

Beytin ikinci dizesindefiŞem' (mum) ile pervanenin macerasını, sufi ile Allah'ın cemali arasında görürüz. Tasavvufa göre şem', "ilâhî nur"u karşılar. Bu nur salikin (pervanenin) kalbini yakar, orayı aydınlatır ve onu irfana eriştirir; katıksız nur hâ-85

line koyar. Pervane de mum için yanmca şeffaflaşır ve beyaz kül gibi olur. Bunun içindir ki salik, kanadını aşk mumuna yandırmaya başladığı andan itibaren eşyaya (dış dünyaya) irfan naza-rı'nla bakar.

Pervanenin yaraması için öncelikle mumun yanması (parlaması, aydınlık vermesi) gerekir.

Şairin,

p Sem'i gör kim yanmadan yandırmadı pervaneyi

bercestesi, bu bakımdan bir kat daha anlam kazanmaktadır#Aş-kın ateşi önce sevilende parlamasaydı, şüphesiz seven bu aşktan ateşlenip yanmazdı. Bu durumda âşık ve maşukun macerası mum ile pervanenin macerasına dönüşür.mele bu mum, Se-zâî'nin dediği gibi

"şem'-i cemâl-i yâr" (sevgilinin cemalinin mumu) ise.

Klâsik şairler aşkı anlatabilmek için çeşitli teşbihler, mecazlar, mazmunlar, metaforlar ve alegoriler kullanmışlardır. Gül ile bülbül, Leylâ ile Mecnun, Kumru ile servi vb. Ancak bunların en kapsamlı ve bol çağrışımlı olanı, mum ile pervane arasında varolduğu farz edilen aşktır .#Şem' ü Pervane adıyla temsilî mesnevilere de konu olan (Zatî, Lâmiî ve Muîdî'nin bu adla anılan mesnevileri meşhurdur) bu aşk hem beşeri, hem mecazî hem de ilâhî planda yorumlanmaya müsaittir. Ahmet Paşa'nın şu beytinde sevgilinin yanağı muma; âşık, camını yakmaktan korkusu (pervası) olmayan bir pervaneye; âşığın canı ile gönlü de (can u dil) pervanenin kanat ve teleğine (bal u per) benzetilerek kullanılmıştır: Cân u dil yaâksam n'ola cânâ yüzün şem'ine kim Bal u perdem âşık-ı pervanenin pervası yok

• Şem', modern zamanlardan önce gündelik hayatın tam ekse-86

ninde yer alan bir eşya idi. Elektriğin, gaz lambasının yahut kandilin bile olmadığı zamanlarda insanların gecelerini dolduran mum, bir yandan hayatın merkezi olurken, diğer yandan şairlerin ilham kaynağı, hatta pervanelerin (gece kelebeği) ilgi odağı bile oluvermiştir. Buna göre pervane, mum alevinin çevresinde mıknatısî bir güç ile döner durur. Tıpkı sevgilinin mahallesinden ayrılamayan âşık gibi. O kadar ki, gittikçe daha fazla cesaretlenerek daha yakın hareket etmeye, dönerken çizdiği çemberin yarıçapını daraltmaya başlar. Böylece cesareti şevkini arttırır, şevki arttıkça da cesaret bulur. Tıpkı sevgilisine yaklaştıkça daha fazla yaklaşmak için bahaneler arayan âşık gibi. Öyle ki, pervane birkaç zaman sonra muma iyice yaklaşmış olur. Bu sefer de onun gerçeğini anlamak ister ve kendisiyle onu aynileştirmek için dönüş çemberini iyice daraltır. Bu da, tıpkı sevgilisine yaklaşınca ona dokunmak, onunla konuşmak, onun sıcaklığını duymak isteyen âşığın haline benzer. Ve nihayet pervane mumun (sevgilinin) ateşine kanadını uzatırAaptırır (Sezai'nin ifadesiyle "Per ürür") ve yanmanın ne demek olduğunu hakka'1-ya-kîn öğrenir. Önce duyarak/okuyarak, sonra da görerek edindiği yanış bilgisi bu sefer gerçeklik kazanır ve aşk ateşi pervanenin narin vücudunu küle döndürür. Tıpkı âşığın aşk ateşiyle yanıp yakılması ve ne yapağını bilmez hâle gelmesi gibi. Bu noktadan sonra pervanenin de âşığın da hâli bir cezbe ve istiğrak, bir sarhoşluk ve kendinden geçme hâlidir ki, irade gitmiş, aşk varlığa hâkim olmuştur. Sezâî'nin ilk beyitte ifade ettiği mestlik işte budur. Aşk meyi ile mum (sevgilinin cemali) arasında da fazla bir fark yoktur. Her ikisi de insanı kendinden uzaklaştırdığına, belki kendine getirdiğine, gerçekliğinden haberdar ettiğine göre...

Biz gazelimize dönelim ve Hasan Sezâî hazretlerinin ikinci beytine bakalım. Şöyle buyurmuş:

0"/>

87

Aklımız yağmaya verdi ol perişan kâküli Alem içre şimdi zencîrin sürür dîvâneyüz

P "Sevgilinin dağınık zülüfleri aklımızı yağmaya verdi, savurdu. Bu yüzden şimdi biz, yeryüzünde zincirini sürüyüp gezen bir divane, bir deliyiz."

Beytin tasavvuf! açılımlarına geçmeden evvel, şairin aşk ile çıldırmış bir Mecnun mazmunu üzerinde kendi vetiresine işarette bulunduğunu söyleyelim. Aşk gelince akim gitmesi ve aşka tutulanların çılgınlık derecesine varınca divane diye tanınmaları, divanelerin de mahalle aralarında ve sahralarda tek başlarına dolaşmaları, yalnızlıktan hoşlanmaları, kılık kıyafet ve görüntü yönünden perişan ve pejmürde oldukları, hatta kirli görüntüleriyle çocuklara dehşet duygusu verdikleri, bu yüzden zaman zaman çocuklar tarafından taşlandıkları, kendilerine ve çevreye zarar verir duruma gelince zincire vurulmaları yahut ayaklarında belli bir ağırlık olsun diye zincirli dolaştırılmaları vs. hep aşk ile cinnet ve delilik ilişkisinin neticesi olarak bu beytin gözümüzün önüne getirdiği tavırlardır.

Hasan Sezâî hazretlerinin yukarıdaki beyitte söylediğine göre, sevgilinin mestlik dolayısıyla perişan (dağınık) görünen zülüfleri, âşığın aklını başından alıp götürmüş, yağmaya vermiştir. Aşk gelince akıl gideceği için bunun böyle olmasında bir gariplik yoktur ama aklın gitmesiyle birlikte deliliğin birdenbire son haddine varmasıdır ki, söz konusu aşkın büyüklüğünü ve etkisinin gücünü gösterir. Sevgilinin dağınık saçlarını bir kerecik görmekle aklını kaybedip zincirli deliye dönen bir âşığın acaba zülüften ötesini görmesi halinde, mesela sevgilinin gülümsemesi yahut iltifat etmesi, yüzünü göstermesi yahut vuslattan bahsetmesi vs. hallerinden birinde buna nasıl dayanabileceği sorgulanabilir. İşte bu yüzden âşığın sevgili uğrunda yapabileceği en kolay şey, can vermektir. Üstelik bu bir fedakârlık değil, bir şükran eseri olarak gerçekleşir. Hele de tasavvuftaki ilâhî aşk düşünüldüğünde, gerçek Sevgili (Cemâl-i Mutlak) uğruna can vermenin aslında bir vuslat

-Mevlânâ'ya göre şeb-i arus- demek olduğu ortaya çıkar., Sezâî hazretleri, bu beytinde tasawuft terminolojide karşılıkları bulunan kelimelerden akıl, kakül (zülüf) ve divaneyi kullanmıştır.

Evvelâ tasavvufta akıl pek de makbul bir varlık olarak düşünülmez. Hele beşerin sahip olduğu nazarî akıl hiç de itibar edilecek bir şey değildir. Daha doğrusu ilâhî hakikatler, ezeli ve ebedî varlık âlemini idrakten aciz yaratılmış bir akla neden değer verilsin ki? Belki hak ile bâtılı birbirinden ayırt etmeye yarayan bir meleke olduğu için değerlenmeyi hak edebilir ve insana kulluk ile ibadetin yolunu gösterdiği için kıymet verilebilir.

©Binaenaleyh, hissediş ve aşkın gerçeğini biliş bahsinde kuru bir akıl hiçbir işe yaramaz.

Çünkü akıl ile ulaşılabilen en son nokta, hayret yani aklın donuklaşması (efsür-de) ve durmasıdır. Hayret ise bir sarhoşluğun sonucudur ve o sarhoşluğu insana akıl değil, gönül yaşatır. Söz ve işlerimizde bize delil olan beşerî aklın aşk bahsinde değeri sıfırdır. Aşk gönle hitap eder, akıl ise nefse uyar. Bu bakımdan eskiler akıl ile gönül arasında bir zıtlık söz konusu ederler. Rint ile zahidin, medrese ile tekkenin, duygu ile fikrin, şiir ile nesrin yüzyıllar boyu çatışmış olması işte bu anlayışın eseridir. Yukarıda sayılan bütün bu kişi, kurum, disiplin ve yazı türlerinden birisi aklı, diğeri gönlü önemser ve yekdiğerini dışlamaktan kendisine hisse çıkarır. Velev Fuzûlî,

0"/>

89

Ben isterim akıldan hidâyet Akıl bana gösterir dalâlet

diye çırpınadursun.

•Erenler akim inkâra, gönlün de ikrara yatkın olmasından yola çıkarak aklı bir ayak bağı gibi görmüşler ve "Kalbe bak, akla itibar etme!" demişlerdir, Yunus'un, Seni sevenlerin ola mı aklı

Bir dem uslıyısa her dem delidir

dediği gibi, ilâhî aşka ve Tanrı gerçeğine ancak akıldan geçerek varmak mümkündür.

Neden, niçin, nasıl gibi sorular yerine -tasavvufta buna çîn ü çerâ'dan geçmek denir-kalbin mutmain olması, bir kere inandım deyip dosdoğru hareket etmesi daha faziletlidir.

¦Sezâî hazretlerinin, bu beyitte, âşıktaki aklı kaybetmeye sebep olarak gösterdiği kakül (zülüf), tasavvufta Hakk'm zâtı ve künhü-nü temsil eder. Bu, hiç kimsenin ulaşamadığı gaybî bir hüviyettir ve gaybî olmak dolayısıyla zulmette bulunur. Dünya zulmeti demek olan masiva içinde öyle gizlidir ki, sanki karanlıklar arasında bir nur gibi. Şairler bu yüzden zülfün siyah olması (karanlık) ile Hakk'ın zatının görünmezliği arasında bir ilişki kurarak her ikisini de meçhul gösterirler. O meçhulün malum olabilmesi bir tek şarta bağlıdır: Iman-ı kâmil. Zaten iman bir nurdur ve küfr karanlığını aydınlatır. Salikin, içindeki şüphelerden, dünyaya ait karalıklardan vp karanlıklardan kurtulması ancak iman nuru sayesinde olurJiTasavvuf merhalelerinde alınacak yol için gerekli olan ışık da bu nurdan, iman nurundan ibarettir$6ufı öncelikle karanlığı tanımak ister ki, onun içinden nura ulaşsın

ve nurun kıymeti bilinsinyYine Fuzûlî'nin dediği gibi:

0"/>

Küfr-i zülfünden beni men' eylemek lâyık mıdır Sû/î insaf eyle imânın gerekmez mi sana p Sofu, sevgilinin kara zülüflerinden âşığı men ederek insafı elden bırakmakta ve böylece imandan çıkmaktadır. Keza küfr karanlık, iman da nur ve aydınlık olduğuna göre, küfürden âşığı uzaklaştıran sofu, küfrün sahibi, belki bekçisi konumuna gelir ki, şair böyle söylemekle mükemmel bir nükte yapmıştır./' '

Konumuza dönelimifcBazı mutasavvıflara göre saç çokluk ve taayyünat olarak alınır. Bu durumda, daha önce anlattığımız vahdet'in karşısında bir kesreti temsil eder. Saç nasıl sevgilinin aydınlık ve nurlu yüzünü örterse, kesret ve taayyünler de Cemal'in üstünü örter, saliki didardan uzaklaştırır. Bulutlar arasındaki mehtap yahut iki gece arasındaki gündüz gibi. Buna göre nur her vakit olduğu yerde durmaktadır, illa ki gözler onu görmez olabilir.

Gözlerin onu görmemesi demek, nurun perdelenmesi demektir ki, bu da ya sâlikin kendi kalbindeki kapalılık yahut da dışarıdan onun gözü önüne çekilen perdedir/

Sezai'nin beyte giydirdiği tasavvuf kisvesine işaret eden üçüncü kelimemiz divane dir.

Bilindiği gibi bu kelime, "cinnet hali, delilik, mecnun olma, çıldırma, aklını oynatma" gibi kelimelerle karşılanmakta*Tasawufta âşığın aşkına mağlup olup kendine hâkim olamaması durumunda cinnet baş gösterir. Bu da aşk vetiresinde bir makamdır. Sevginin aşka dönüştüğü yerde başlar ve hayret makamının ötesinde, vuslat makamının berisinde son bulur. Bilindiği gibi, seven insan duygularına hâkim olabilen insandır ama aşkta duygular insana hâkim duruma geçer. Daha doğrusu/saşkın başladığı noktada duygular akla hükmetmeye ve onu etkisiz bırakmaya yönelir. '

Yukarıdaki akıl-gönül çatışmasının hüsn-i talile konu olan 91

gerçek sebebi işte budur. Böylecaftsufiler divane olmayı yani cinnet halini akıllı olmaya tercih ederler. Belki de cinnet ile cennet arasında hiçbir fark görmedikleri için böyle bir tercihte bulunurlar. Bilindiği gibi, bu iki kelimenin yazılışları dahi aynıdır. Deliye sorgu sual olmayacağı için mes'uliyetten de azade bulunur. Bu da cennet hayatı ile özdeştir. O

halde Hak ile divane olmak bir mertebedir. Mecnun'un Leylâ ötesi makamı gibi. Bu makamda delilik insanı coşturur; kendini bilmeyecek, kabına sığmayacak hale getirir ve çılgınca şeyler yaptırır, Tunus'un kendisine dönüp,

Taştın yine deli gönül, sular gibi çağlar mısın

diye sorduğu hâl işte budur. Faizî'nin bu husustaki beyti, bize tasavvuf yolundaki deliliğin derecesini ve kıymetini gösteren güzel bir örnektir:

'Kars'ı gör Mecnûn iken âlemde şöhret-gîrdir Hiç seni bir kimse yâd eyler mi âkildir deyü $'Kays'a bir bak! Altı üstü bir deli iken şöhreti bütün dünyayı kaplamıştır. Buna mukabil, bir Allah kulu da 'Bu akıllıdır!' diye seni anıyor mu ya?!../

Demek ki tarikat usulünce deli olmak akıllı olmaktan yeğdir. O halde saliklerin en akıllıca yaptıkları işin delirmek olduğu da söylenebilir. Bu da bize Sezai'nin beytin başından beri istediği şeyin, aklı yağmaya verip divane makamına geçmek olduğunu gösterir. Böylece akıl hiçe sayılmış, onun karşısında gönül yüceltilmiş olur. ÇünküsSielilik gönül sahibi olmanın işaretidir. Tasavvurun ilk şartı da zaten gönül sahibi olmaktır. Gönül sahibi olmayanların bu yola girmeleri de, girseler bile ilerlemeleri de muhal-ender-muhaldir. /

0"/>

92

Gazelin üçüncü beyti şöyle:

İZâhidâ bu çeşm-i suretle bizi sen görmedim |Catrede göründük amma bakr-i bî-pâyâneyüz

^Şöyle demek: "Ey zahid! Bu suret gözüyle bizi görebildiğini zannetme. Gerçi bir damla olarak göründük ama hakikatte sahili bulunmayan engin bir deniziz biz." y Beyitte tasavvufî remiz ihtiva eden kelimeler zahit, suret, kat-re ve bahr olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunları kısa kısa izah ederek beyti anlamaya çalışalım: mZah.it, aslında "dünyaya sırtını dönmüş, onu elinin tersiyle itivermiş kişi" demektir. Yani o, dünyayı bir pula satmış, dünyalık her şeyden yüz çevirmiş, dünya nimetlerinden el etek çekip kendi dünyasına dalmış öyle yiğit bir kişidir ki, ne şöhret ve şan, ne mal ve mülk, ne de mevki ve makam onun kalbine girmeye yol bulamaz. Dünya sevgisine gönlünün kapılarını kapatan bir insan maddeten zengin de olsa sureta fakir gibi yaşar, onun zenginliği iç dünyasında görülür. Mamafih nice fakirler de vardır ki, dünya peşinde koşmaktan yorgun, bitkin ve perişan olmuşlar, hırsları yüzünden asla mutluluk bulamamışlardır. Bu açıdan bakıldığında, züht zenginliğin, dünyaya rağbet de fakirliğin sebebi olur. Çünkü dünya öyle bir gölgedir ki, kişi ona arkasını dönünce peşinden gelir de, kişi onun peşine düşünce hep önünden kaçar.

Zahit kelimesinin tasavvufi terminolojide ve dolayısıyla Sezai'nin yukarıdaki beytindeki anlamı bu söylediklerimizden biraz farklıdır.dBurada zahit, daha olumsuz bir mana ile

"ham sofu, çiğ tavırlı dindar, dinin özünden ziyade şekilciliğiyle ilgilenen kişi"yi karşılar.

Pişmek kelimesini hiç tanımamış, bilge tecrübelerden uzak, arif ve âşıklığın ne demek olduğunu anlamayacak

0"/>

kadar bağnaz ve dinin şekilciliği üzerinde tavizsiz hareket eden, daha giysi ve suretinin şeklinden başlayarak kendini şekilciliğe kaptırmış bir tiptir. Kelime, gerçek zahitliği kendi menfaatleri için kullanan, zühdü yozlaştırıp menfaatlerine âlet eden birtakım zayıf ve menfaatperest adamlar yüzünden bu anlamı almış olmalıdır. Fuzûlî bir beytinde zahidin bu tavrını alkışlar ve onu zühdündeki yalnızlığa terk etmenin toplum huzuru için daha yararlı olacağını söyler:/7

Severim zahidi kim kûşe-i mihrabı sever Ham-ı ebruna rakibim olup olmaz hâil

• "Mihrap köşesini çok sevip bütün vaktini orada geçirdiği için şu zahidi çok seviyorum.

Çünkü bu sayede senin mihraba benzeyen kafinin kıvrımını görüp de bana rakip kesilmiyor, aşkıma engel olmuyor (aşkın günah olduğunu söyleyip kafa ütüle-miyor)." t

Zahidin zıddı rinttir. Zahidin içini dışına çevirdiğinizde karşınıza rint çıkar. Yani dünyaya ait endişeleri hoş gören, üzüntü ve neşeyi aynı kategoride değerlendiren, hayat felsefesini dünyanın geçiciliği üzerine kurmuş bilge bir kişidir rint. Zahidin zahir ehli ve şekilciliği karşısında onu bâtın ehli ve aldırışsız olarak görürüz. Zahit ne kadar ham ise bu o derece pişmiştir. İkisi arasındaki en büyük ayrılık aşk konusunda çıkar. Zahit aşka karşıdır, onu günah sayar ama rint bizzat âşıktır. Zahit aklıyla, rint ise gönlüyle ilgilidir.

Klâsik edebiyatta rint ile zahit çatışması kitaplara bile konu olmuş, rint ile zahit hayatın her sahnesinde mücadele edip durmuşlardır. Şairler kendilerini hep rinder sınıfından gördükleri için de hep zahidi kötülemişler, onları yerden yere çalmışlardır. Şu beyitte şair Halîlî, her ikisini de adaletli biçimde tanımlamış sayılır: 94

(Aşık-ı hok-bîn sürer dîdâr zevkin dâima Zâhid-i hod-bîn oturmuş gussa-i ferda çeker

*Rint, hakikatleri bilen bir âşık olmakla Didâr (Allah'ın cemali veya sevgilinin yüzü) seyrederek zevk sürerken, kendini beğenmiş zahit de, "Yarın ne olacak (kıyamette cennete gidebilecek miyim)?" diye kaygı çekiyor.,

* Rintlik düşüncesi divan şiirinde bir mazmun olarak hep özenilen bir davranış biçimi olagelmiştir. Orada şairler kendilerini bir rint olarak değerlendirirler ve güya dünyaya bir pul kadar değer biçmezler. Hayatında şarabın ne renkte olduğunu bilmeyen pek çok divan şairinin çok zaman meyhaneden, içkiden, sakiden bahsetmeleri, hep rindâne bir hayat yaşadıklarını gösterme gayretinin sonucudur. Ruhî'nin (Ö.1605) ünlü terkib-i bendindeki 31u/ redifli bentte rintlik düşüncesi pek mükemmel anlatılmıştır.

Zahidin kim olduğunu öğrendikten sonra şimdi Sezai'nin beytine tekrar bakalım. Diyordu ki hazret, "Ey zahit, sen bu suret gözü ile bizi göremedin." Demek ki zahidin bakışı da suretedir, yani zahire, yani dış görünüşe. Buradakiısuret kelimesinin beyitte üç ayrı anlamı ortaya çıkıyor, ilki, zahidin bakış açısını belirleyen suret, yani dış görünüş; ikincisi, zahidin sahip olduğu maddi varlık, yani sîretin karşılığı olan suret, kalıp; üçüncüsü de, surat yani insanın yüzü. Burada suret kelimesinin önce mecaz anlamı (dışı gören göz), ikincisinde gerçek anlamı (beden gözü, göz denilen görme organı), üçüncüsünde de yan anlamı (suratta bulunan göz) kullanılmıştır. Bütün bu anlamlara göre beytin açılımı değişmekte ve her bir anlama uygun olarak yeniden yorumlandırılabilmektedir. İlkine göre, "Ey zahit, sen bizi dışımıza bakarak elbette göremezsin, zahirimize değil, bâtınımıza bakmalısın!"; ikincisine göre, "Ey zahit, sen bu beden gözü

0"/>

ile bizi gördüğünü zannetme; bizi mana ile ölçmeli, gerçekliğimizi ona göre anlamalısın"; sonuncusuna göre de, "Ey zahit, sen bizi suratmdaki göz ile göreceğini mi zannediyorsun, vazgeç bundan. Sen bizi ancak kalp gözüyle görebilir, ona göre değerlendirebilirsin ki o da sende yok!" demektedir.

«SSuret, tasavvufta insan-ı kâmil'i karşılar. Allah insanı kendi suretinden yarattığı için kâmil insan da Hakk'ın mükemmel tecellisini karşılar. Nitekim insan yeryüzünde Allah'ın halifesidir. Suret ile nitelenen insana göre hiçbir şey Allah'ın iradesi dışında bir irade ile meydana gelmez, O'nun iradesi dışında bir kuru yaprak dahi kımıldamaz. Varlık âlemi bir suretler âlemidir,. Nitekim Eflatun'un ideler istiaresi de buna işaret eder. Dünya bir surettir ve insan onu hakikatten yansıyan kadarıyla tanıyabilir. iHakk'ın isimlerinin her insanda ayrı ayrı tecelli etmesinin sebebi de yine bu suret ile izah edilebilir. /

Bütün bu suret bağıntılarını anlattıktan sonra hazretpûkinci dizede "katrede (damlada) göründük ama aslında bir bahr-i bî-pâyâneyüz (sahilsiz bir deniziz)," diyerek suret gözünün göremediği gerçekliğini yani mürşit elinde terbiye gören Hak ehlini tanımlıyor.

Varlığını ifna eden, varlıktan geçen, maddesini yok edip manaya dönüşen saliki anlatıyor.

Şimdi beyitte geçen^diğer tasavvufî terimleri, katre ile bahri ("damla" ile "deniz") görelim.

Bu iki kelime, damla ile deniz, tasavvufa göre vahdet ile kesretten nişan verirler/Nesîmî'nin,

Deryâ-yı muhît cûşa geldi Kevn ile mekân hurûşa geldi

* dediği deryâ-yı muhît, yani Zât-ı Kibriya'nın tecellisi olan birlik denizi, vahdet denizi coşunca mevcudat ve kâinat varoldu. Böylece Mutlak Varlık tecelli edip görünürlük âlemini yarattı. Bu

0"/>

denizin coşması, kabarması ve her şeyi kaplaması gibiydi. '

ı*İlk dizede geçen suret kelimesinin "insan-ı kâmil" demek olduğunu az evvel söylemiştik.

Aynı biçimde derya (bahr) da tasavvufî terminolojide yine insan-ı kâmil anlamında kullanılır.

^Damla, denizden bir cüzdür, denizin özelliklerine sahip olduğu halde deniz değildir.

Deniz ise içinde sayısız damla ihtiva eder ama aslında hiçbirinde tam olarak deniz özelliğini yitirmiş değildir. Denizin vahdet makamını, damlanın da kesret halini göstermesi işte bu yüzden Vahid-i mutlak ile mükevvenâtı, yani "lâ-mevcûde illa'llah"

düsturunu karşılar.

Vahdet bahsini bu gazelin ilk beytini şerh ederken açıklamıştık. Burada*söylemek istediğimiz husus, vahdetin her yerde mevcut olduğu halde görünmemesi, kesretin ise görünürlük ile ortaya çıkmasıdır. Yani damlalar tek tek görünürler ama denizin içinde görünmez olurlar. Allah'ın varlığı her şeyi o kadar kuşatmıştır ki, bu kuşatıcılık içinde görünmez olmuştur. Hani Hayalî Bey'in,

Cihân-ârâ cihan içindedir ârâyı bilmekler mâhîler ki derya içredir der^âNt bilmezler dediği gibi.

^Cihanı süsleyen (Allah), cihanın içindedir ama insanlar onu aramasını (görmesini) bilmezler. Bu hâl tıpkı denizin içinde yaşayıp de denizin ne olduğunu anlayamayan balıkların hâline benzer.

^Katrede görünürlük tecellisine tenezzül edip de gerçekte uçsuz bucaksız bir deniz olan Tanrı, kendisine bir halife, bir misal, bir temsil olmak üzere

insan-ı kâmilin kalbine tecelli eder. Böylece insan-ı kâmil de bir damla gibi görünür ama hakikatte bir deryadır, Mısrî hazretlerinin,

0"/>

97

Ey Niyâzî katremiz deryaya saldık biz bugün Katre nice anlasın, umman olan anlar bizi dediği nokta da işte budur. »Niyazi hazretlerine göre katrenin deryaya salınması kesretin vahdette yok olması, mekânın me-kansızlığa, maddenin manaya, varlığın da gerçek var olanda yitirilmesine, kısacası vahdet-i vücut'a ve fenâ-fillah'a delâlet eder. Bu bakımdan insan-ı kâmil olmayanın bu hâli anlaması mümkün değildir. Tıpkı bunun gibi, Sezâî hazretleri de yukarıdaki dizede, "katrede göründüğümüze bakmayın, aslında biz uçsuz bucaksız bir deniz, gerçekleri bilen bir kemâl şahikasıyız," diyor. Bu gerçeği kaba sorunun görebilmesi elbette mümkün değildir, işte o yüzden ilk dizede, "ey zahit, sen bizim gerçekliğimizi bu suret gözüyle göremezsin," diye de bir tarizde bulunulmaktadır.

«Snsan-ı kâmil olanlar eşyanın gerçeğini bilirler ama eşya onların gerçeğini bilemez, insanlar arasında nice mana erleri vardır ki, biz onları tanıyarnayız, ta ki kendilerini bize tanıtsınlar^ Hani denilmiş ya,

Hârâbat ehline hor bakma zâhid Viranelerde gizli hâzineler var Hasan Sezâî-i Gülşeni hazretleri gazelin dördüncü beytinde şöyle diyor: Şâ/ı-t istiğna-sipâhuz kayd-ı unfdn bilmezüz Sureta fakr ileyüz biz ma'nîde şâhâneyüz

#Biz, istiğna askerlerinin hükümdarıyız, şan şöhret tutkusunda değiliz. Görünüşte yoksulluk içindeyiz ama gerçekte padişahlara yaraşır bir hayat sürüyoruz." '*

0"/>

• Dervişliğin dünya ilgilerinden azade hayat biçimini, "bir lokma bir hırka" anlayışının cazibesini, için dıştan ve ruhun da kalıptan (mananın maddeden, mücerredin müşahhastan, soyutun somuttan) önemli olduğunu vurgulayan bu beyitte, tasavvufun tçmel felsefesi olan masivadan geçme düşüncesi anlatılmıştır.. Yalnızca tasavvufun değil, dünyada huzurlu yaşamak isteyen herkesin talep ettiği bu hayat biçimi divan şairleri, rint düşünceli insanlar, bohem hayatı önemseyen kişiler ve teselli arayan bîçareler tarafından da benimsenmiştir. Divan şairlerinin gerek içinde bulundukları çaresizlikleri örtmek, gerekse istiğnalarını öne çıkarmak üzere bu tür söyleyişlere iltifat ettikleri bilinmektedir.

Kanunî ve II. Selim devrinin adamı olan Hayreti'nin,

Ne Süleyman'a esiriz ne Selfm'in kuluyuz Kimse bilmez bizi bir şâh-ı kerîmin kuluyuz beytinde böyle bir tok gözlülük, Fuzûlî'nin de,

Fakîr-i pâdşeh-âsâ gedâ-yı mıtfueşemem

ifadesinde böyle bir ihtişam vardır. Demektedir ki şair:»"Padişahlar gibi hayat süren bir yoksulum ben, muhteşem bir dilenciyim..,"

Dünyaya sırtını dönüvermenin, dünya ilgilerini elinin tersiyle itivermenin, mistik terminolojideki adıyla masivadan geçmenin pek de öyle kolay bir şey olmadığını gazelin daha önceki beyitlerinde anlatmıştık. Şimdi de beyitte tasawufi anlamlar yüklenen kelimelerden bazılarını (şah, istiğna, suret, fakr ve mana) sırasıyla görelim:

«»Şah, bilindiği gibi "sultan, hükümdar, kral" demek. Ancak tasavvuf çevrelerinde mürşit hakkında da şah denilebilmekte ve

0"/>

bundan "mana mülkünün sultanı" kastedilmektedir. Hatta Orta Asya ve Hint mistikleri arasında şah sıfatı bizzat velilerin ismiyle birlikte kullanılabilmektedir (Şah Nakşibend, Şah Suca gibi). Şeyh kelimesinin Türkmenler arasında şıh okunması da ka-rabudun halk arasında şeyhlere zamanla şah denilmesini yaygın-laştırmış olmalı ki, Alevi-Bektaşi geleneğinde ve Bâtınî sufiler arasında Hz. Ali içir Şah-ı velayet, Şah-ı merdan, Şâh-ı Necef gibi lâkaplar kullanılır. Hatâyî'nin,

Biz ezelden tâ ebed meydâna gelmişlerdenüz Şâh-ı merdân aşkına merdâne gelmişlerdenüz

veya Kalender Abdal'ın,

/Ma'den-i kân-ı kerem Şâh-ı Necef Her kime kusa nazar buldu şeref dediği gibi. Galip Dede de meşhur müseddesinin her bentte tekrarlanan (mütekerrir) beytinde,

İkrarımıza sır veririz ahde kaviyiz Biz şâh-ı velayet kuluyuz hem Aleviyiz derkengvela^et kelimesinin "vilayet (il, mülk)" anlamıyla zahirî halifeliği, "velayet (velilik, ermişlik)" anlamıyla da gönül sultanlığını kastetmektedir. Bu iki anlamı ayırt etmek için dilimizde "Şah kılıcı sallamak" diye bir deyim, "Şah diyenin dilini keser" biçiminde de bir atasözü vardır. Bunlardan ilki Osmanlılar tarafından, İran şahına bağlı Anadolu Alevileri hakkında bir husumet kastıyla; ikincisi de bizzat Aleviler tarafından Şia'ya düşmanlıkta ileri giden devlet adamlarını tanımlamak maksadıyla kullanılmıştır. f Şah kelimesinin mecazen sevilen kişiler, saygıdeğer insanlar

0"/>

ile Hz. Peygamber ve hatta Allah hakkında kullanıldığı da olur. Yunus'un şu beytinde dünya sultanları yerine kâinatın gerçek hâkimine kul olmak gerektiği vurgulanmakta ve şah kelimesi Allah hakkında kullanılmaktadır:

(Bir şaha kul olmak gerek her giz ma'^ıîl olmaz ola ' Bir eşik paslanmak gerek kimse elden almaz ola

Hazret-i Gülşenî'nin beytinde tasavvufî izah gereken ikinci kelimemizi tiğna idi.

"Zenginlik, zengin olma, tok gözlülük, ih-tiyaçsızlık" gibi anlamları olan bu kelime tam olarak aldırışsız davranmayı karşılar. Divan şiirinde sevilenin sevenlerine karşı gösterdiği aldırışsız tavır ve onları yok sayma tavrı tam da bu istiğna ile karşılanabilir, fuzûlî üstadın, Vasldan çün âşıkı müstağni eyler bir visal Aşıka ma'şûkdan her dem bu istiğna nedir dediği istiğna gibi.

Madem ki bir vuslat, âşığın vuslat arzusunu ilânihaye tatmin demektir, o halde sevgilinin âşıklarına karşı her an gösterdiği bu istiğna da ne olmaktadır (canlarını verecekleri bir kerecik vuslatı onlara çok mu görmektedir)?!..

#Aşk işinde sevileni Allah olarak düşündüğümüzde istiğna âşığa düşen bir tavır olarak gerçekleşir. Bu, Hak âşığının Allah'ı kendisine kâfi görüp O'nun dışındaki her şeyden vazgeçmesi hali, dünyaya tenezzülsüzlüğü, hayatını Allah'a göre düzenleyip gerisine bakmama hâlidir. Şimdiki hayatlarımızın neredeyse tam tersi..tf*Bundan kurtulmanın yolu insanın kendisini fakir bilmesi, Allah'a muhtaç olduğunu hatırdan çıkarmamasıdır.

Sufıler bu hâle "iftikar billah (Allah'a muhtaçlık)" derler. Iftikarda sebat gide gide insanı zengin eder ve "istiğna billah (Allah'la zen-101

ginlik)"a ulaştırır/fnsan kendini Allah karşısında fakir bilmezse "O'nunla istiğna"sı mümkün olmadığı gibi, belki "O'ndan istiğna" sapkınlığına düşer ki, Allah bizi bu halden her nefesimizde bin kere korusun.

Gülşenî hazretleri yukarıdaki beytine "Şâh-ı istiğnâ-si-pâ-huz..." diye başladığına göre, istiğnada bir ordu kadar çoğaldığını, bu konuda tokgözlülük askerlerini yanından hiç ayırmadan nefis ordularına karşı savaşlar verdiğini bize anlatmaktadır. Üstelik dizenin devamında "kayd-ı unvan bilmezüz" diyerek de bu ordunun hükümdarı olmanın kendisine bir isim (şan ve şöhret) kazandırmadığını, belki bir isim peşinde bile olmadığını, ismin yalnızca Allah'ta var olabileceğini, kula gerekenin ise müsemma olduğunu açıklamaktadır.

İnsan fâni olduğuna göre ancak Allah'ın isimlerinden birini vird edinerek kendine müsemma bulmakla beka bulabilir. Müsemmayı "adıyla ad edinme, vird edindiği ismin tecellisine mazhar olma" diye anlamlandırırsak, herkeste Allah'ın bir isminin tecellisine kabiliyet mevcut olduğu, o ismi anarak yakınlık kazanılabileceği gibi, terk ederek de uzaklaşmak ihtimali vardır, insan Allah'ın isimlerini zikrederek o isimlerin gereği üzere hareket etme kabiliyeti edinir. Ünlü sufilerden Abdülahad Nuri'nin dediği gibi:

/ Sûfîyâ esmada kalma gel müsemma dersin al Bil müsemmâdır gözüm ta'lîm-i esmadan garaz

Gülşenî hazretleri ikinci dizeye "Sureta.." diye başlamaktadır. Bu, "Görünüşte..." demektir ama tasavvuf felsefesindeki suret kelimesini de hatırlatmaktadır. Sufiler arasında suret,

"insan-ı kâmil"den kinaye olarak kullanılmıştır. Allah insanı kendi suretinde yarattığı için böyle düşünülmekte ve4câmil insan Hakk'm

0"/>

sureti olarak görülmektedir. İnsanın yeryüzünde Allah'ın halifesi olması da yine bu sebepledir, insanın sureti sîretine uymalı, görünüşü huyu ile örtüşmelidir. Aksi takdirde dıştan iyi görünüp insanları aldatan bir kimlik ortaya çıkar ki, buna tasavvuf ehli suret uğrusu (görünüşüyle hırsızlık eden, şeyh ve derviş kılığına bürünüp halkı bu suretle aldatan) derler.'Mürai ve ikiyüzlü insanlar hakkında da kullanılan bu deyim daha sonraları, "Surete değil sirete bak!" atalar sözünü doğurmuştur. Divan şairleri rakibi suret uğrusu olarak tanımlarlar ve sevgiliyi aldattığını öne sürerler. Hayalî Bey'in, Hayalî suret uğrusu rakibi sürdü kuyundan Kızdbaşın elinden aldı gûyâ taht-ı Şirvan'ı diye tanımladığı suret uğrusu, Kızılbaş kisvesiyle dolaşan bir şarlatanı konu edinmiştir.

Aksi takdirde, "Ey sevgili! Hayalî, suret uğrusu olan o uğursuz rakibi senin mahallenden sürdü çıkardı. Bu yaptığı hizmet ile güya Kızılbaş ordularının elinden Şirvan'ı fethetmiş

gibi sevaba girdi," demezdi.

Sezâî hazretlerinin daha sonra andığı kelimaifakr olup "fakirlik, yoksulluk" anlamı içerir.

Bilindiği gibi, derviş fakirliği hayat düsturu edinmiştir. Bunu maddî anlamdan ziyade manevî anlamda fakirlik olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü bir derviş hiçbir şeye malik ve sahip olmadığının bilincinde olmalı, bir şeye malik ve sahip olanın Allah'tan gayrisi olamayacağını da bilmelidir. Bu az evvel anlattığımız istiğna hali ile yakından ilgilidir.

Gerçi fakr ile istiğna (fakirlik ile zenginlik) birbirine zıt kavramlardır ama her fakirliğin ucu zenginliğe çıkar. Şairin "Görünüşte fakir gibiyiz..." demesi de zaten bu yüzdendir.

Dervişlerin tevazu ifade etmek için kendilerinden bahsederken fakır demelerinin altında bu gerçek yatar. Fakirlik Müslümanlar arasında

0"/>

tercih edilen bir tavırdır, ancak buradaki fakirlik insanın Allah'a muhtaç olduğunu hatırlatan fakirliktir, yoksa insanları para kazanma yolunda gayretsizliğe teşvik etmek değildir. Bilâkis Müslümanlar çalışkan ve zengin olmalıdır ki, yoksulluk yüzünden uğradıkları belâları def edebilsinler/

-Gulşeni hazretlerinin beytinin sonu "...ma'nide şahane-yüz" (gerçekte padişah gibiyiz) biçiminde olup buradaki ma'nide kelimesi sureta nm karşıtıdır. Günümüz diline "gerçekte, hakikatte" biçiminde çevirebileceğimiz bu kelime tasavvuf literatüründeki manayı karşılar.

Suret'in zıddı olan manayı, zahire göre bâtını, dışa göre içi, kalıba göre ruhu..»Hakikat ve marifet karşılığı olarak tekke şiirinde sıkça kullanılan bu kelime en muhteşem anlamını

"insanın gerçekliği, suretin içindeki asıl muhatap, varlığın özü" biçiminde Yunus'un dilinde bulmuştur:^-

Ma'nâ eri bu yolda melûl olası degül Ma'nâ duyan gönüller her giz ölesi degül

#Bir şeyin taklit ve sahtesine dava, gerçeğine ve ruhuna da mana denildiği göz önüne getirildiğinde, insan denen kalıbın gerçekliğinin mana olduğu, geri kalanın kuru bir davadan ibaret olduğu anlaşılır../'

*Mana kelimesinin tasavvuf ıstılahınca "rüya" demeye geldiği de bilinmektedir" Şair kelimenin bu ikinci anlamıyla da iham-ı tenasüp yapmakta ve gerçekte fakir de olsan farz et ki padişahsın, fakirlik bedenini kuşatmış da olsa kalbinden sultan olabilmek elindedir; hani bir rüya gibi... Zaten şu dünya da bir göz yumup açıncaya değil mi? Çıplak ve fakir bir zavallı olarak geldiğin şu dünyada sultan olsan ne yazar?!.. Ancak ki ruhun iman ışığında sultanlar gibi yaşasın!.. Gerisi boş vesselam!...

0"/>

104

Şimdi sıra Gülşenî hazretlerinin gazelindeki sonuncu beyitte. Hazret gazelinin bu maktamda şöyle buyuruyor:

/ Münkirin görüp Sezâî bizi firkatde sanur ¦ Gülşeni dehr içre hâlâ yâr ile seyrâneyüz

**"Ey Sezâî! İnkarcılar bizi gördükleri vakit ayrılık gayrdık içinde zannederler. Oysa biz dünya denen gül bahçesi içinde hâlâ sevgili ile salınıp gezmedeyiz.'/"'

iAIlah, dünyada hiçbir şey yok iken, dünya diye bir şey de yok iken, bilinmeyi ve sevilmeyi isteyip de kâinatı yaratmayı murat ettiğinde, önce Rıhlarımızı yarattı ve onları bir araya toplayıp, "Elestü bi-rabbikum?" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) diye sordu. Onlar da

"Evet (şüphesiz sen bizim Rabbimizsin)" dediler. Edebiyatta elest bezmi, bezm-i elest, elest meclisi, ezel bezmi, ezel meclisi gibi değişik adlarla sık sık anılan bu soru-cevap faslının Kur'an anlatımı şöyledir:

Ve o zaman ki, Rabbin âdemoğullarından, onlann sırtlarından zürriyetlerini aldı ve onlan kendi nefisleri üzerine şahit tuttu; "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" dedi. (Onlar da)

"Evet, şahidiz!" dediler. (Bu da) kıyamet günü, biz bundan muhakkak ki gafiller idik dememeniz içindir. (A'raf, 172)

#Elest meclisinde Allah'a söz veren ve O'nun Hanlığını kabul eden insanoğlu, daha sonra bu sözünde durup durmadığının sınavını vermek üzere, ruhuna beden giydirilerek dünyaya gönderilmekte ve çeşitli şekillerde imtihan olunmaktadır. O günkü verdiği sözü unutup Allah'tan uzaklaşanlar, yani inkarcılar ile hâlâ o sözde sabit olanlar yani müminler böylece ayrılmaktadır. Allah bizi, ruhlarımızdan aldığı söz ile sınarken kendisi ile masiva arasında seçim yapma konusunda serbest

0"/>

bırakmakta, irademizin dizginlerini kendimize vererek de ileride "Kaderimizi Sen böyle yazdın!" dememizi engellemektedir.

Gülşenî, mürşidinin yukarıdaki beyitte adını andığı münkirin (inkarcılar), dünyada bu sözü unutmuş olarak yaşayanları, yani zahir ehlini karşılamaktadır. Onlar herkesi kendileri gibi zannedip Sezai'yi de Allah'tan ayrı yaşayan birisi olarak düşünmekte ve Allah'a (Sevgili'ye) ulaşmak için çaba sarf ediyor farz etmektedirler. Oysa Sezâî, ikinci dizede, "Biz dünya gülistanında hep Sevgili ile birlikteydik ve yine öyleyiz" demekte ve bunu hâlâ zaman zarfiyla da kuvvetlendirmektedir. Bilindiği gibi hâlâ, bir devamlılık bildirir. Yani şair,® Biz elest meclisinde Sevgili'ye öylesine âşık olduk ki, o gün bu gündür, işte o aşk ile yaşamakta ve hep Sevgili ile birlikte, O'nun hayalini yüreğimizde devamlı taşımakta, onun varlığını hücrelerimizde daima hissetmekteyiz," demekte ve böylece "Asla sözümüzden dönmedik, O'nun Rabbimiz olduğunu hiçbir anda bile unutmadık, sevdik ve sevdiğimizde ısrar ettik!" diye ikrar vermektedir.

¦"«' Beyitteki firkat (ayrılık) kelimesi "sevgiliden ayrı geçen za-man"ı karşıladığı gibi, ruhlarımızın gerçek vatanlarında kurulan elest meclisinden sonra oradan ayrılıp dünya gurbetine geldiklerini, vatandan ayrılmanın sersemliğiyle de gurbetin süsüne alda-nıp vatanı unuttuklarını, böylece vatanda bıraktıkları sevgiliden ayrılmanın acısını, azabını, elemini ve derdini çektiklerini anlatır. Dünya zaten bu tür bir oyalanma yeridir ve gerçekte Allah'a kul olup olmama, belki Sevgili'nin aşkında sadakat gösterip göstermeme sınavının verildiği bir gurbetten ibarettir.

^Divan şiirinin âşıkları, sevgililerine ilk olarak elest meclisinde vurulurlar ve o günden sonra bütün ruh ve beden hâlleri o aşk ile dolu geçer. Bazıları bununla övünürler ve aşklarının ne

0"/>

kadar eski olduğunu ifade etmek için, "Ey sevgili! Ben senin aşk şarabını ezel gününde içtim ve şimdiki sarhoşluğum işte o vakit başladı" gibi ifadelerle övünüp rakiplerinden (Sezai'ye göre bunlar inkarcılardır) farklı olduklarını zikrederler/'Söz gelimi, Ruhî o ünlü terkib-i bendine,

Sanman bizi kim şîre-i engûr ile mestiz , Biz ehli harâbâtdanız mest-i elestiz diye başlar. Şu demek olur: #Bizi üzümün şarabıyla sarhoş olmuş zannetmeyiniz sakın! Biz Elest meclisinin içkisiyle sarhoş olmuş bir meyhane sakiniyiz."

* Ezel bezminin bir özelliği de, orada verilen sözün belâ ile ifade bulmasıdır. Belâ kelimesi Arapça'da olumsuz sorulara verilen olumlu bir "evet" cevabıdır. Olumlu sorulara "evet"

demek için Neam ifadesi kullanılır. Allah ruhlarımıza "Rabbiniz değil miyim?" şeklinde olumsuz bir soru yöneltti̇ği için ruhlar da aksini tasdik sadedinde "Şüphesiz Rabbimizsin!"

anlamında "Belâ!" demişlerdir. Ne var ki, bu cevap aynı zamanda belâ denilen şeyi de beraberinde insanoğluna yüklemiş ve dünya insan için bir belâ olup çıkmış, orada imtihanların çoğu belâlar ve musibetler ile yapılır olmuştur. Bunu insanoğlu ezel bezminde

"Belâ!" diyerek kendisi istemiş ve hatta davet etmiştir./

Bütün bunlardan sonra Gülşenî'nin beytindeki tasavvufî remizleri açıklamaya geçebiliriz.

Bu kelimeler firkat, gülşen-i dehr, yâr ve seyrâne'dh.

® Firkat; "ayrılık, sıla hasreti" demek olup tasavvufta halk perdesi ile perdelenmeyi, masiva ile kuşatılmışlığı, dünyayı önemseme ve Allah'tan uzaklaşmayı karşılar. Derviş için en güzeli suret ve siret olarak sılada olmaksa da sureta firkatte görünüp ruhen sılada olma hali de önemlidir. Melamîlikte bunun bir başka çe-107

şidini görmek mümkündür. Sezai'ye göre dıştan bakanların kendisini firkatte sanmakla onu ayıplamaları tıpkı melamet gibidir; dışa bakış ve zahir hâller hüküm olarak kişiyi tanımlar. Oysa Gülşenî, esas olan mananın derinliğinde firkat olmamasını, insanın kendini Allah'tan ayrı hissetmemesini öne çıkarmayı is-ter.^Allah'ım beni bana bırakma!" diye edilen dualar da işte burada anlam kazanır/Hani Fuzûlî'nin, (Yâ Râb hemîşe lûtfunu et reh-nümâ bana \ Gösterme ol târiki ki yetmez sana bana

$Tanrım! Lütfunu benim için daimi bir rehber eyle. Sana ulaşmayan yolu bana asla gösterme!" demesi gibi./

4Beyitte anılan gülşenden murat, "mutlak olarak kalbin fet-hi"dir. Salikin gönlü marifet ve irfana açık olduğu zaman güller açar. Ayrıca gül sevilen, bülbül de sevenin sembolü olduğuna göre dünyanın bir gülsen olarak tanımlanması, Allah'ın tecellileri ile dolu olmasının remzidir. Cemâl-i Mutlak'tan yansıyan bütün güzelliklerin dünyayı kapladığı ve âşığa düşen şeyin de bu güzelliklerin farkına varmak olduğudur. Yoksa denizde yaşayıp da denizin ne olduğunu bilmeyen balıkların hâli gibi zavallı konuma düşülür. Hani Hayalî Bey diyor ya:

dhân-ârâ cihan içindedir ârâyı bilmekler O makiler ki derya içredir deryayı bilmezler

"Cihanı süsleyen Tanrı, cihan içinde gizlidir ama insanlar onu aramayı bilmezler (veya gaflete düşüp O'nu göremezler). Bu durum, tıpkı denizlerde yaşayıp da denizin ne olduğunu bilmeyen balıkların hâline benzer."

Sezâî, burada kullandığı gülsen kelimesi ile, kendi yolunu (Gülşenîlik) bize hatırlatmaktan öte, dünyayı bir gülşene (gül-108

şen-i dehr) benzettiğini göstermeye çalışmaktadır. Oysagsufilerce dünya bir belâ yurdu, kırk erden arak kalmış bir acuze, gelin suretinde bir kocakarı, kimseye vefası olmayan acımasız bir sevgili, aldatıcı ve fetbaz bir fahişe, üç talakla boşanması gereken arsız bir karı olarak görülür. O halde, ancak bir tek şekilde dünya bir gül bahçesine benzeyebilir: Allah ile birlikte olma halinde. Çünkü dünya, insanı Allah'tan uzaklaştıran her şeyi içinde taşır ve insan ancak dünyaya sırtını döndüğü zaman huzur bulur. Nitekim eskiler

dünyayı bir gölgeye benzetmişler ve demişlerdir ki, "Ona sırtını dönersen peşinden gelir, ama peşinden gidersen daima önünden kaçar." *'

Beyitte geçen yâr kelimesinin sözlük anlamı, "sevgili, sevilen, maşuk"tur. Sufiler için gerçek sevgili Allah'tır. Allah, Cemâl-i Mutlak (salt güzellik) ve Kemâl-i Mutlak'tır (salt varlık). O'ndan gayrı ne sevilmeye ne de bilinmeye lâyık olan yoktur/'

»Zaten yaratılışın esası da budur: O'nu bilmek ve sevmek. Yani Elest meclisinden önce Allah'ın muradı olan bilinmek ve sevilmek. Yani Allah'ın muradı ile kulun muradının birleşmesi,--' Gazelin daha önceki beyitleri üzerinde durulurken bu konudan bahsedilmişti. Burada yalnızca şu kadarını söyleyelim ki,kufiye göre varlık âlemi ancak Allah ile anlam kazanır. Ona göre ateist bir düşünce bile Allah ile kuşatılmıştır. Sâlik, içinde Mevlâ'yı yaşayamadığı bir dünyayı istemez. Tıpkı Leylâ'sız bir dünyayı istemeyen Mecnun gibi/Hani Fuzûlî ona Leylâ'nın kabri başında dedirtiyordu ya: Âlem hoş idi ki var idi yâr

Çün yâr yok, olmasın ne kim var

t Sonuçta Sezâî hazretleri hâl ehli oluşunu beyitte, "yâr ile sey-râneyüz" diyerek anlatmakta ve ta ezelden bu yana Allah aşkın-109

dan başka bir şeyin gönlüne girmediğini söylemektedir. Nitekim seyrane olmak, yani seyr ü sülük içinde yol almak da bunu gerektirir. Bilindiği gibi Hakk'a ermek için bir rehber önderliğinde yapılan manevî yolculuğa seyr ü sülük deniliyor. Bu seyrin çeşitlerinden ve niceliğinden daha önceki bazı beyitlerde bahsedilmişti. Burada belki söylememiz gereken, Sezâî Efen-di'nin Ezel bezminden bu yana seyr ü suluktan bahsederek devriyelerde söz konusu edilen sufi yolculuğunu hatırlatmaktır, insanın ezel meclisinden sonra ana rahmine gelesiye kadar geçirdiği nüzul yayındaki zaman ve dünya denen gurbete düşmesi, ardından da bu gurbeti vuslata çevirecek seyr ü sülük ile yeniden bir uruc yayına tırmanış

ve orada Sevgili ile vuslatı... Böylece dairenin halkaları tamamlanmış, Allah'tan gelen insan yeniden Allah'a dönmüş olacaktır. Ama arada bir imtihan olsun diye şu yalan dünya vardır. Hani ya, "Yunus bir söz söyledi,

işi-denler şad olası": Bilirim seni yalan dünyâsın Evliyaları alan dünyâsın Sevdiğim aldın beni ağlattın Dönüp yüzüme gülen dünyâsın

Bize göre eskilerin bu yanlış düşüncesinin medeniyet tarihimize çok zararı dokunmuştur.tAkıl sıfır numara bir gözlük gibidir, onu gönlün hizmetine verirseniz onu cilalar, nefsin önüne takarsanız ona yardımcı olur. Buradaki çatışma nefis ile gönül arasında olması gerekirken yazık ki akıl ile gönül arasında farz edilmiş ve temsil ettikleri disiplinler birbirinden hep ayrı kalmıştır. Böylece ilim ile duygu, nesir ile şiir, profan ile dinî, aşk ile delil, şair ile dindar, mürşit ile müderris vs. hep çatışma halinde gösterilmiş, ortak bakış açısı bir türlü bulunama-110

mıştır. Bu da bir güle ya botanikçi ya âşık olarak bakmayı, dolayısıyla ya kokusunu, ya hücre yapısını öne çıkarmayı ama asla ikisini birle sürmemeyi beraberinde getirmiştir.

Böylece âşık bir botanikçi hiç yetişmemiş, gönül medeniyeti kendini dönüştürememiş ve aklın harikalar yarattığı toplumlar bizi fersah fersah geride bırakmıştır.

(Perişan Güzeller, s.l 15143)

0"/>

111

HİKÂYE-İ AŞK

Şeb-i yeldâda uzar fecre kadar kıssa-i aşk Ta ki Mecnun bitirir nutkunu Le^lâ söyler Fuzulî (16. yy)

Aşk hikâyesi, yılın en uzun gecesinde bile

şafak sökene kadar sürer; öyle ki Mecnun sözünü

bitirse Leylâ başlar; Leylâ sussa Mecnun anlatır...

PERVANENİN KANATLARINDA

Günlerdir gökyüzünü istilâ eden kara bulutlar arasından tesadüfen görünen kuşluk güneşinin cılız sıcaklığını sert kuzey rüzgârlarının sürükleyip götürdüğü Limni, belki de tarihinin en büyük soğuklarından birini yaşıyordu. Su kaynaklarıyla birlikte meyveler, sebzeler hatta zahire ambarları da donmuş, halk, çekilen bu sıkıntıyı Kont Orlof un, hâlâ acısı yüreklerde hissedilen Limni kuşatmasındaki kıtlık günlerine benzetmeye başlamıştı.

Rum olsun, Türk olsun, günlerdir kiliselerde ve camilerde Allah'ın merhameti için yalvaran insanlar gitgide çoğalmış, nihayet Mondros'tan gelen papaz efendi ile ulu caminin imamı birlikte halkı toplu duaya çağırmışlar, çocuklara başları açtırılmış, göğüs hizasında birleşen veya göklere açılan minicik ellere artık kar yerine Allah'ın lütfunun yağması için yakarılarak bir gün daha geçmişti. Her günkü kalabalığın yine umutsuz adımlarla dağılmaya başladığı sırada, bulutların altını küçük bir çocuğun sevinç dolu sesi doldurdu:

— Gemi! Gemi geliyor! Orda bir gemi geliyor!...

Gerçekten de iskele istikametinde üç ambarlı bir kalyonun geldiği görülüyordu. Günlerdir yalvarıp yakarıp dua ettikten ve kıtlığın ancak ilâhî bir yardım ile son bulacağına bu derece inan-115

diktan sonra denizde silueti gitgide yaklaşmakta olan bir kalyondu bu. O anda uğultuyla iskeleye doğru akmaya başlayan kalabalığın, gördükleri kalyonun, Dersaadet'ten kendilerine yardım getiren bir gemi olduğuna kanaat getirmeleri için toplu bir imanın havarileri olmalarına gerek kalmamıştı.

Siyah rahibe giysileri ve elinde zikir tesbihiyle Despina Anne, iskele yokuşunu inerken kalbinin derinlerinde bir yerlerde, çeyrek yüzyıldır hissetmediği bir heyecanın varlığını keşfettiğinde, böylesine derin bir hüznü en son on sekizinde bir tazeyken hissettiğini düşündü. Zaten ondan sonra kalbini derin bir hüzün kaplamış, ruhunu arıtmak için o zamanlar kapandığı manastır hayatı boyunca da hiç bu denli coşkulu olmamışa, içini yokladığında, yüreğinin, denizden en son çıkardığı balık kadar çıplak, ama yine o balık kadar telli pullu bir neşeyle dolduğunu fark etti ve "Tanrı şu sabilerin dualarına cevap verdi, Devlet-i Aliyye tebaasını yine unutmadı!" diye geçirdi içinden.

İskeleye doğru, aynı emri almış askerler misali bir kütle halinde koşuşan bu insanların umutlarının, tıpkı önde giden bezirgan Torna Tomaidis, balıkçı Eğriburun Hasan Reis, teni Topal Pavilli, imam Şeydi Efendi veya mühtedi Uzun Ömer (Öme-raki) Ağa'nın hayalleri gibi donup kalması hiç de uzun zaman almadı. Buralarda herkes gemilerin sancaklarına bakarak hamulesini kestirebilirdi çünkü, sonra da içinden ne çıkacağını tahmin eder, hazırlığını ona göre yapardı. Yüreklerin, sahili kımıl-tısız bırakan buzlar misali donması, yaklaşan kalyonun bir hapishane gemisi olmasındandı. Az sonra içinden adaya refah yerine bir kat daha sefalet, sevinç yerine biraz daha korku ve çığlık boşaltılacaktı. Bir tek Despina Anne umutsuz olmadı. İçindeki heyecanın sürdüğünü fark etti: "Gelen mahkûmların da hidayete ihtiyaçları var mutlaka!" diyordu.

0"/>

116

Bir yandan samur yakalı setresine bürünüp küpeşte puntel-lerine yaslanarak yaklaşmakta olduğu adanın genel görünümünü zihnine kazımaya çalışan; öte yandan "Bu gemide olmam haksızlık benim!" diye iç kemirici azapları beynine sıçrayan ve içindeki şairlik gayretiyle de "Felek hemen beni mi buldu imtihan edecek" dizesini vezne çekiveren Ebubekir Efendi, uzaklara, ilk defa gördüğü Limni'nin ta çatısına bakarken 66 yılda biriktirdiği bütün hanralarının bazen bulutlara, bazen dalgalara yansıyarak içini burkup durduğunu hissediyordu. Çocukluğu ve gençliği yoksulluk içinde tüketilmişti. Doğum yeri olan Tokat'tan geçmekte olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın maiyetine katılıp da İstanbul'a geldiğinde hayatta hiç kimsesi kalmayan, henüz yirmi beş yaşında bir delikanlıydı ve gönlünde sayısız idealler taşıyordu. Şair adamdı ve kendisini kân (cevher ocağı) ile ilişkilen-dirip şiirlerinde "Kânî (maden ocağından çıkarılmış cevherler gibi sözler söyleyen)" mahlasını kullanmaya başlamıştı. Haksız da sayılmazdı. Özellikle nüktelere bezendirip söylediği gazelleri ile mektup biçiminde yazdığı humor örneği yazıları kısa zamanda Osmanlı paşalarının dikkatlerini çekmiş, İstanbul saz ve söz meclislerinde şiirleri dilden dile, hicivleri de kulaktan kulağa dolaşmaya başlamıştı.

Ebubekir Efendi İstanbul'daki şuh meclislerin aranan aktörleri arasına girince Tokat'taki Mevlevi dervişlerinden öğrendiği zikir ve tespihleri kısa sürede terk ediverdi. "Geçmiş ve gelecek kaygısını bırak! Zaman geçiyor... İşte; bir var imiş bir yok olmuş!"* beyti gibi söylemleri beyitleştirmeyi bilgelik sayarak, vur patlasın, çal oynasın bir hayat sürmeye başladı. Bu derbederlik,

Fikr-i müstakbel ü maziyi bırak drif isen Böyledir hâl-i zaman bir var imiş bir yok imiş

0"/>

onun önce kaderini, sonra bedenini geniş Osmanlı coğrafyasının doğusunda ve batısında, kuzeyinde ve güneyinde ilden ile savururken şakaklarına ilk akların düştüğünü fark edemedi bile. O şehir senin, bu kasaba benim, geçtiği yerlerde hatıralar ve dostlar bıraktığı o hareketli yıllardan birinde, yolu Silistre'ye de düştü. Ali Paşa'nın divan kâtibiydi ve görevi Balkanlar'da gittikçe otorite kaybına uğrayan devletin kendi tebaalarına yönelik politikaları ile yöresel sorunlara ilişkin yazıları kaleme almak, gündelik idari ve resmi işleri yürütmekti. Yaptığı iş nedeniyle çok yorulduğu söylenemezdi. Kasabayı ve çevresini de çok sevmişti üstelik. Tuna'nın bütün koşup geldiği yerlerden sonra beğenip dinlendiği ve bütün cömertliği ile kendini tabiatın güzelliğine sunduğu bu kasabada Ebubekir Efendi artık bir mola vermeyi düşünüyor, akıp giden hareketli ve savruk hayatına tıpkı Tuna gibi bir dinginlik, durağanlık katmak istiyordu. Hakikatte bir şair için bir kentin büyüsüne kapılmak, oranın yerlisi olmak, tembellik mi sayılmalıdır tartışılabilir; ama nedense o bu kasabada, ömrünün gerçek ve en zalim kasırgalarını kuşatacak bir meltemin olduğunu görmüş ve ona kapılmıştı. Dıştan sükûn ile dolu ama içten çırpınışlara yakalanmış bir kaderin ikilemi içinde Si-listre kalesinin burçlarından Tuna'nın sularına hülyalı perilerin kanatlarında "seviyor/sevmiyor" diyerek papatya yaprakları düşürürken yaşının kırkı bulduğunu fark edip gençliğinin ardından ağıtlar yakmaya başladı. Yaşayamadığı zamanları yaşamak için elini çabuk tutması gerektiğine karar vermiş, hayata öyle saldırmış

ve kalbinde eksik kalan sevgileri tamamlamanın çarelerini aramaya başlamıştı. Gelirken Tuna'yı beraber geçtikleri paşayı İstanbul'a yalnız göndermesi biraz da bu yüzdendi.

Çünkü olgun aşkını sunmayı planladığı genç sevgiliyi edinmek için Silist-re, gördüğü en uygun kasaba idi. Üstelik işsiz de kalmamış,

0"/>

118

Ulah beylerinden Voyvoda Alexander'm özel sekreteri ve tercümanı olarak gönlünün peşine düşmüştü.

Uzak hatıraların ardından, şimdi bir gemi güvertesinde, Lim-ni'ye, gerçekten sevdiği tek kadının durmadan anlatıp durduğu şu adaya sürgüne giderken, bir yandan buranın bağlarını ve meyve ağaçlarını merak ediyor, öte yandan "Gördün zamane uymadı sen uy zamaneye" dizesini vaktiyle söyleyip de sevdiği kadının ayaklarına düşmemiş olmanın pişmanlığını hissediyordu. Adanın evleri seçilmeye başladığında ilk düşündüğü şey,

"Acaba annesi onun beşiğini hangi çatının altında sallamıştır?" olmuştu.

Güneşe "Ya doğ, ya doğayım!" diyen bir güzeldi o. Ona bakan, gök kapıları açılmış da bir melek yere inmiş sanırdı. Bir gün apansız karşısına çıktığında, gölgeleri Tuna'ya düşen söğütlerin altında entarisini yıkayıp çırpıyordu. Eteğini cömertçe toplamış, ayaklarından birini suya, diğerini söğüt köküne basmış, işini acele bitirmek isteyenlerin telaşı ile çalışıyordu. Dalların arasından güneşin vurduğu yuvarlak omuzlarının parıltısı ile suda yakamozlar kıran ışıkların arasında şuh ve taze bedeni bir yumak oluşturmuştu. Balmumu bedenindeki berraklık, kumral saçlarındaki hareler, koyu menekşe gözlerdeki füsun ile Asur kralı Sardanapal'ın, kenti terk ederken düşman eline geçmesin diye elleriyle hançerlediği, ama ömrünün geri kalan kısmında bu ölüme gülümseyerek boyun eğen âşık hayalini bir türlü unutamadığı ve her defasında kendisini de o an öldürmediğine bin pişman olarak ardından ağladığı karısı Melike İris'e benziyordu. Bir müddet şaşkın ve hayran, dilsiz ve ayaksız, bakakaldı. Bu güzelliği gizlice seyretme konusunda yüreğinin telkinlerine ahlâkî

0"/>

nedenlerle muhalefet ederek kuru dallara bastığında, irkilirken ay gibi parlayan çehresini görmüş ve utanmışlık ile hafifçe kızaran yüzünde kendisine pek yakışan bir masumiyete tanık olmuştu. Bu katıksız güzelliğe her kim baksa, Tuna kızlarına özgü tavırların dışında bir edaya sahip olduğunu hemen anlayabilirdi. Ayağa kalkar ve ıslak entarisiyle omuzlarını örterken hafifçe yana dönüşünde bile, kendisine kolay yaklaşılamayacağını telkin eden bir asalet göstermişti. Kenarda otlayan iki inek ile buzağıya doğru yöneldiğinde, Ebubekir Kani Efendi onunla konuşup konuşmama arasında tereddütler geçirdi. Kalbi kırk yaşın biriktirip durgunlaştırmaya çalıştığı heyecan dalgalarının son şiddetiyle sarsıldığında hızla arkasından koşup asla kötü niyetli olmadığını söylemeye çalıştı. Şair adamdı, sözün müstesna olanını bilir, sanatlı söyler, imalar, mecazlar yapabilirdi, ama işte konuşa-mıyordu. Bir şeyler gevelediği, iki sözü bir araya getiremediği için kendinden utandı ve içinden küfürler etti. Ne yapması gerektiğini bilemiyor, eli ayağına dolaşıyordu. Nihayet çareyi, yürümekte oldukları tozlu yolun en dar yerine boylu boyunca yatmakta buldu, ve ancak o zaman, "Ya çiğneyip geçersin, ya selamımı alırsın!.." diyebildi.

— Utanmooorsun bre adam! Benim yaşımda kızın olur?..

— Hakikat, evlensem senin yaşında kızım olurdu; lâkin sen-cileyin bir peri peyker bulmamışım.

Bu onunla arasındaki ilk sözler idi ve hiçbir şiir onun sesindeki şu heyecanı anlatamazdı.

Türkçe'nin, bir Rum kızının ağzında bu derece güzelleşebileceğini kim düşünebilirdi? Aklı başına gelmeye, yaptığının irade dahilinde şeylerden olmadığını düşünmeye başladığında yerden kalkmak, tozlanan giysilerini temizlemek, başından çıkıp yuvarlanan sangını almak istediyse de karşısındaki kızın hiç yolunu değiştirmeden başının üstünde di-120

keldiğini gördü. Bundan cesaret bularak "Sen sultansın ben kulum, sen kaldırmazsan kalkmam!" deyiverdi.

— Ne istoorsun a efendi? Belli ki devletlü adamsın, kendine acımoorsun?

— Aşkını istiyorum hilâl kaşlım, selvi boylum!

— Ucuzdur?

— Her şeyimi fedaya hazırım mah cemalim!..

— Aradığın bende değildir ağam; varasın yoluna gidesin...

— Aramadığım yerde şimdi bulduğumu daha başka yerde arayacak değilim.

Yaz güneşi ikindi sıcağını kaybetmeye başladığında Tuna üstündeki ahşap köprüyü birlikte geçmişlerdi. Sorarak ve susarak; yalvararak ve nazlanarak.

Bir çeyrek kadar süren yolculuklarında Ebubekir Efendi, nihayet kendini kontrol edebilmiş, şairane sözler ve zengin hayaller ile kızın kalbini yumuşatmayı başarmış ama ne adını, ne de kim olduğunu öğrenebilmişti. Kasabanın ilk evleri göründüğünde yanından ayrılmış, zengin hayaller eşliğinde peşinden yürümeye başlamıştı. Yolun devamında kâh eşrafın selamlarını alıp kâh sokaklardaki tanıdıklarına cevaplar yetiştirerek ileri yaşında gönlünü çalan tazeyi takip ediyor, hatta gençlik hayalleri kuruyordu. İşin ilginç yanı, ineklerini sürüp götüren ay parçası Rum tazesi de takip edildiğini biliyor, bundan gizli bir haz duyuyordu. Sanki hem kovalanmak, hem de yakalanmamak istiyor gibiydi. Hiç kimse kendisine güzel sözler söyleyen bu kibar adam gibi davranmamış, komplimanlar yapmamıştı. Hatta kilisede tanıdığı delikanlıların, bu adama göre çok kaba saba olduklarını düşünmekten de kendini alamadı. "Zavallı adam," diyordu içinden, "olmayacak hayallere kapıldığını fark edince nasıl olsa aklı başına gelir, peşimi bırakır."

0"/>

121

ill

'joAijizbA pzBâ jıq ıuaA 3D3§ jaj-{ -npnAnq Bp iqEZB uıujpuajg jppqnqg apppiq ajApaiSEq uıu^jıjEpuBAirL 3/\ 'npaoAuap i 3Dui|iu3p B|yBpuBAaı_L jnıpA iaoAıp UEpuQ -np|o ıpE jıq 'ıŞıpupj aıq uiuisi|]

P[BİUOg -ipAT|BUI|O SnUlAo| TUTpB E|yBpUBAai_L UBJO

ununq Ep buizdj 'dıvjBJ aıq ueAtoj pE aAıp p^EpuEAjij^ EpmurepiE a|n§)) EunjŞo eA 3|

Aq 'İEpjBpuBAırL :ıpa3A pE Jiq buo 3A nmo a3|

-|ra U3pi3pUIl|3J 'TpiipAlâ JB|JES J[USy 3Aip UISST^eA 3Ul§U3J UIU

-U3|zo§ 'poiq jsjeAi^ jıq u3pa3||BABq souo 3uis]|i§a3s sdsS o

¦ıpiEA ubA aıq ubj -ıpuB nuo Bp EpuısBuısnuo(JBpE[nznj^ "npioAizusq BUTSE|qE |y EAai_L •ipJ3AIU3JUIlt§np BpUIZE§Oq 3|XUnD 3DJ3JZriA ^3D3J11S 3J1

ie|ue nuo ZBJiq apH,, dıAE|SBq sAıp upu ıpB unuQ,,

•JEA UIB|qB iig —

TUI JBA

unsnjŞo

uii|B|Bq su utpy — •npjoAıp ujbA |i§3p [3D3U3pqdns UBpuiBpB edo[

-SO5} 3A jnDOD iiq IjBpUlISİBJ JsAEqi^^ U3îJJUipUE[IUipU3){ 'O

-|BDEdEA |isbu nunq Eiuy TtpjoAps! [buijb aaqsq Jiq ![' -jos J3|A3S Jig -asEj^BA euiueA unŞnoo^) 'pduES [o6 ıssuus ıuı§ıpu3 upsisBq lîjspupı

u3îjiB?jBq EAıŞEzng

'npjo§ nunŞnpatp -Oo dmns ıAı§Bznq uiiŞiidod Jiq EpuuB|SEA uo qsqBs Jiq

•pSIU19UJ3JO§ lA]JI§A3S EUIE SIUI3pj3q d]A3|ipUIZ EUUBJSEq muBjsojEq 3Di3|unr) -npioAiuniq j3uiD38 asposS p(3U inpıoAıd -eA uapuınojsi

'aoAnaoS U3|sı ı8ıp3|Aos ui(a3puEX3jy 'joA -J3A aıq 'aoAnsnuoj 3|A]J3|Uiq 'ıpAE|

Oî{ [3tU3|§3 ued znpung

Zil

wxv uvqaiwd-y ^3jX3]tos ııvs n /if^ıg ivip uyq su n jpaq 3u n ^ıjunıu 3u uxi(qüj_

•npjoAıp HjU3q uıaıoAuE ıs -qos Jiq [3D3A3jAgs ztsjjeij 3a zıssas ipâap apuısad uuapuııp| ıj -lameli] 'uuajzos ıpBUBS uiisijiieje^ 'ipzıp 3J3pzıp 'ıpzBA 'npzoq 'npjrq EDiBjBpp BDJESjng 3a bdijejq '95jjnjL 'bduiit^j luuapjaDaA

-3|Aog 'ip|Ep EİEJUB|d U3piU3A ip3UIU3§3q 'pdfiA JBjBAOjd UEpEUI -[Bq BUISBq BUISBA 'npjnj IBJUBjd BDİB|B|3p JlBp EUlŞBDEUBJABp

jısBU UEUiBz nŞnpaoâ jbjj3j nuQ -TO ıuıqEZB upB[jy 3A uEiDijq -rtanAnq

-3pupj -ipABa[BUI|OS '315J31UU3 pi3:pD TUİSOE ^BJEUUBS 3UU3||eA

-Eq 3D3§ dıAajzoS nunpA znpunS uiuiaaqjip uın^j ıSıpBuiBJOs -[p3suıı^ 3A iSipauipq 3|iq Tuıpy 'njara aıq npaoAıuiBiBjuB 3un|uoQ -ıpuuB UBpExusi|BD uBp -3^ -npanp dısıpo uB|nSAnp 3\x ıŞnuBiu 'njuoS ap ıpjB apj3|un§ diîjB3înjA{ -ıpABpuı[iBj ununŞnpjo snuı|o5 uıuuBjznıuo euib npioAiuijiq mıŞraıS UEpjoA }§uBq '|isbu auiAg

-npaoAipassiq nu -nSnpp S3A3^ iiq iSaoaAaimaA uıuıŞıpBA unjnq bAeuib|tsİE[mis

-3UI3J3D 'uTuiuBoaAaq 3A umuE||ipBSBA apuısaunâ ıpuı^ı 'ao^np -unsnp uB|unq uipnq ıpuajg Ji^jaqnqg -ıpaB|JoA]p3 zos ap iSAbs UBpuo BjjEq 'jbjİoAiuei Bp nuo aBpB| ısıpu3(zb ua jEp|Eq -QsıuiEuısn|O naAısun jiq jıpABS uasq 9|Ao BpuuBjBiB

eiub

S]U1SIS3[UBpoA UBUIBZ UBUIEZ 3|AlSipU3^["ipAapUipp UlUI[EqBSB(

unjnq nânpjo apBzpsE Jiq UBpunAos uıuıs3pjE[ıŞıpBiE i|ba aAju -uıi"i unu(OisnjpjBr) se|odi[v[ısuaaj iJppi]At 'ipAijSBq apuısaaaaap ropra euue|zbba ıp^ıa unuo pebuj3d uEApsuıj-j uiuBqBSBij 3A p -dıvjBa aıq ui§Aes siuipwpaS EAEjnq ap j3ABp pzo uapjuuiiq pAA3 pA jıg -npaoAıuEj tAj^Bxjaj isBqBg -luıŞıpısEj pAısuaod aıq {if -Bal UIUEJ3DEUJ

nq 3A nunŞnpp uitj uızı[ıpB]UE ji[ba o ı

Sip[|nAnq

kimseciklere söyleyemediği aşkını gazellerle anlatıyor, yalnızlığını böyle dile getiriyor, sırrını içinde saklıyor ve çılgınca seviyordu. Yazık ki o aşkını sakladıkça aşkı içinde büyüdü, büyüdükçe saklamak daha da zorlaştı. O derece sırlara boğuldu ki bir gün Tiryandafila karşısına gelse ona bile söyleyemeyecek duruma düştü; hayır hayır yükseldi.

Bir gazelinde diyordu ki: "Gerçi gönlümüzü çalana aşkımızın sırrını açmak olasıdır, ne var ki biz ona söylerken belki sırrımıza söz ortak olur diye bundan kaçınıyo-ruz.

Geceler gerçekten de zor geçmeye başlamıştı. Akşamdan bir rahlenin başına oturuyor, ucuza edinilmiş birkaç mum ile divitini, âherli kâğıt tomarını ve is mürekkebi dolu hokkasını yanına alıyor, tütünü ve çubuğunu hazırlıyor, birkaç kadehlik şarap da tedarik ediyor, mum ışığında,

dumanların duvarlara yansıyan tülleri arasında Tiryandafila'yı görüyor, onunla konuşuyor, sitemini ve nazını çekiyor, sonra ona yalvarıyor, onu nefesleniyor, özümsüyor, yaşıyor ve tüketiyor, tükeniyordu. Müthiş bir azap idi bu. Ne yapmalıydı, kendisine bir kerecik olsun sormadan, evlilik konusunda fikrini almadan, bir sevdiği olup olmadığını öğrenmeden gidip babasından da isteyemezdi ya?!. Hem her şey bir yana, istese de acaba verirler miydi? O bir taze, kendisi koca bir herif; o bir inci, kendisi bir mecnun? Kim incisini yaşlı bir çılgına teslim ederdi ki?

Onsuz geçen gecelerde, romantik bütün duyguların ve hayallerin kendisini kuşattığına inanmaya başlamıştı. Belki o da bakıyordur diye aya bakıyor ve bundan mutluluk duyuyordu. Silistre kalesinin burçlarından gün batımmı seyretmek, Tuna'nın durgun sularında hayaller görmek, akşam saatlerinde

Kâniyâ rdz-ı dili açmak olur dildâra Korkumuz natıka esrarımıza mahrem olur 124

cırcır böcekleriyle hayatı yudumlamak gibi huylar edinmişti. Yalnız ve karanlık saatlerde ise kendini şiire ve aşka kaptırıp gidiyordu.

Yine öyle bir akşamdı. Tiryandafila ile geçireceği bir ömrün hayaliyle şevke gelmiş, ona feda edebileceği şeylerin hesabını yapmış, ama canından daha değerli bir hediye sunamayacağına hayıflanarak gözleri yaşarmış, ardından içindeki aşk acısını bir nefeste ağzından boşaltarak yeni bir gazele başlamıştı. O sırada rahlesinin üstündeki mumun çevresinde dönen bir pervane dikkatini çekti. Alevin çevresinde halkalar çizerek dönüyor, her defasında çemberin yarı çapını daraltırcasına aleve biraz daha yaklaşıyordu. "Galiba benim bu pervaneden farkım yok!" diye geçirdi içinden. "O da, ben de bir ateşin çevresinde dönüp duruyoruz. Üstelik ikimiz de gitgide ateşe daha çok yaklaşıyoruz."

Aşkın bir bakış, belki kısacık bir göz kayması olduğunu düşündüğü ilk gündü o. Sonra geliştirdi düşüncesini: Göz kalbe iletiyordu güzelliği ve kalpte bir kıvılcım tutuşuyordu. Bu kıvılcım hem ışık, hem ateş olma potansiyeline sahipti. Işık olmanın yolu ateş olmaktan geçiyordu. Önce yanmak ve alevin ışığını süzerek nura döndürmek gerekiyordu. Gönülde aıtuşan ateşi söndürmek için göz damla damla su akıtıyor, ancak gözyaşı ateşi söndürmekten ziyade onun hararetini artırıyordu. Nitekim kendisi de

ağladıkça içinde Tiryandafila'nın aşkı artıyor, aşkı arttıkça gözünden akan yaşlar çoğalıyordu. Yanmak bakımından şu mum kendisine ne kadar da benziyordu. Onun da bağrında yanan bir can ipi, başında da alevler ve dumanlar vardı. Üstelik o yangından dolayı durmadan ağlıyor, gözyaşları bedeninden damla damla süzülürken bedenini eritiyor, tüketiyor, yok ediyordu.

"Şu mum mu bana benziyor; ben mi muma dönmüşüm?!.." diye mırıldandı bir an ve devam etti bağrına birkaç yumruk vu-125

rarak, "Galiba mumlar gibi kendi gözyaşlarımın denizinde boğulana kadar sürecek bu yangın!"

Bütün bunlara ilişkin beyitler yazmaya devam etti uzunca bir süre. Sonra pervanenin ritmik dönüşlerine takıldı gözleri yeniden. Her dönüşte biraz daha daralan çember neredeyse mum alevinin üzerinde dönmeye başlamıştı. Pervane ışığına öyle kararlılıkla koşuyor, onu çepeçevre öyle kuşatıyordu ki!.. Bir an onu bir âşık olarak düşündü ve bu pervaneye nazaran kendisinin aşk iddiasında bulunmasının ne kadar da cılız kalıverdiğini gördü. "Evet! Bu pervane bana benzemiyor; ve ben bu pervaneye benzeyemiyorum!" Sonra kendisinin de kaç günlerdir Tiryan-dafila'nın yolunu gözlemekten dolayı avare olduğunu, Voyvoda Alexander'in tembihlerine rağmen işlerini aksattığını, tıpkı şu pervane gibi onun çevresinden uzaklaşamadığını, hatta sevgi çemberini daha da daraltmak ve ona daha fazla yaklaşmak için her defasında daha cesur ve atak davranmaya başladığını, günde birkaç kez kilisenin önünden geçmesinin dikkat çektiğini, hatta bazı dostlarının neden camiye değil de kiliseye odaklandığını ima eden şakalarına alıştığını, dahası, ar ve namus kaygu-sundan sıyrılmaya başladığını falan düşündü. "Aşk" sözcüğünün "sarmaşık" demek olduğunu aklına getirdi bir an ve o sarmaşığın nice çınarlar gibi, selviler gibi kendisini de sardığını, buruk bir lezzet alarak hissetti. "Dıştan güzel görünen ama içten bünyeyi kurutan, hırpalayan bir sarmaşık" diye mırıldandığı sırada pervanenin, kanadını muma değdirdiğini ve o ilk yanış ile birlikte biraz gerilediğini gördü. Işığa vurgun pervanenin aşk azabını ilk tadışıydı bu. Kendisi bu azabı Tuna kıyısında Tiryandafila'yı gördüğü gün tatmışa. Ne kadar garipti, şu "azap" kelimesi "acı, elem, keder" demekti ama aynı zamanda

"lezzet" de demekti.

0"/>

126

Pervanenin bu yanıştan, kanadındaki bu küçük siyahlıktan birkaç dakika sonra, sanki o alevin lezzetini almış gibi geri döndüğünü, geniş açılı dönüşlerini daraltarak mumun çevresinde aşkın dar alanına girmeye başladığını görünce yine kendisiyle kıyasladı: "Onun aşkıyla ağlayışım, ayrılığının acısında bulduğum lezzettendir. Eğer bu ağlayış bana lezzet vermeseydi onu her defasında daha çok özlemezdim. Eğer sevgilinin ayrılığını çekmekte gizli bir haz olmasaydı, nasıl olurdu da onu hatırımdan silip atmaya çalışmazdım! Hasret denilen şey, acıdaki lezzetin ta kendisi olsa gerek; yoksa ayrılık neden aşkı çoğaltsındı ki!..

Bir de Tiryandafila'yı Tuna kıyısında ilk gördüğümde kanadımı böyle yakmıştım; şimdiki hasretim de, lezzetim de işte o yanışın eseri değil mi ya!.." Ebubekir Efendi bunları düşünürken pervanenin dönüşlerini hızlandırıp sonunda kendini aleve attığını, bundan sakınmadığını gördü. Aşkın azabı yaptırmışa ona bunu ve sevgilisinin varlığında kendi varlığını yok etmiş, belki onun ışığını kucaklarken kendini de ona feda edivermişti. İşte o an, pervanenin aleve aalışı ve bir karabiber tanesi gibi mumun ayakları dibine düşmesi, Ebubekir Efendi'nin zihnindeki her şeyi birden değiştiriverdi. Zamanın gece yarısından öteye sarkağı bir saatte yaşadığı bu duygu yoğunluğunun da etkisiyle derhal giyindi, kuşağını bağlayıp setresini omuzlarına aldı, serpuşunu başına koydu ve hızlı adımlarla kasabanın kilisesine doğru ilerlemeye başladı. Sokaklarda yaz gecelerine mahsus cırcır böceği seslerinden, Tuna'nın haşmetli akışının çıkardığı uğultulara karışan kurbağa vıraklamalarından ve köpeklerin tedirgin havlayışlarından gayrı ses duyulmuyordu.

Kasaba derin bir uykuya dalmış, bütün lambalar sönmüştü.

0"/>

Kilisenin sokağa bakan bahçe kapısının demir tokmağına şiddetle vurulmaya başladığında Rahip Petraki her zamanki so-fuluğuyla gece zikrini bitirmiş, yatağına girmek üzere beyaz iç entarisini giyiyordu. Tiryandafil ile ablası da kapının sesiyle yataktan sıçramışlar, babalarıyla birlikte avluya koşmuşlardı. Kilisenin bütün işlerini, bu arada zangoçluğunu da yapan Selanikli şaşı ihtiyar Anceli Dimitri de uyku sersemliğiyle yan çıplak bedenini bastonuna yaslayarak bahçeye gelmişti. Hepsi birden istavroz çıkarıyor, kötü bir haber olmasın diye dualar okuyorlardı. Petraki'nin aklına hemen Limni'de bırakıp geldiği hanımı gelmişti.

Kilisenin ana girişindeki ahşap cümle kapısı, yaklaşık bir yüzyılın yükünü çektiğini belirtir gibi gıcırdayışla inleyerek gecenin içine bir çığlık gibi açıldığında, meraklı gözler, bir zincir ile kendisini tokmak halkasına bağlayan Ebubekir Kani Efendi ile karşılaştılar. Genç kızın gördükleri karşısında gayriihtiyarî attığı çığlıktaki acıma hissi uykusuzluktan yorulmuş

gözlere de sirayet etmiş gibiydi. İlk hayret nöbeti geçince hepsi birden onu çözmeye çalışıyor, durmadan da kimin onu buraya bağladığını öğrenmek için soru yağmuruna tutuyorlardı. Yalnızca geriye çekilmiş beklemekte olan genç kız onun neden burada olduğunu biliyor, gözlerinden kaçıramadığı bakışlarıyla ona âdeta bu yaptığının ne çılgınca bir şey olduğunu imaya çalışıyordu. İçten içe bu tavrının hoşuna gittiğini de hissetmiş, bundan gurur ve mutluluk da duymuştu. Kaç âşık sevgilisi için böyle çılgınca şeyler yapabilir, kendini feda edebilirdi ki!?.. Ah bir de babası yaşında olmasaydı!.. Mamafih birçok genç kızın, gerek ailesinin siyasi, ekonomik ve sosyal nedenleri yüzünden, gerekse kendi hırs ve tamahları için para, makam ve mevki sahibi yaşlı adamlarla evlenmeleri her yerde görülmekte, özellikle Osmanlı idarecilerinin tercih 128

edilen kocalar olması bu bölgelerde gittikçe yaygınlaşmaktaydı; ama ne olursa olsun kendisi bir Hıristiyan ve adını bilmediği bu adam da bir Müslüman idi. Buna rağmen, yıllardır kapanıp kaldığı bu kilise duvarlarının dışında kendisini düşünen bir erkeğin bulunması, hele böylesine gözü karalık göstermesi hoşuna gitmiyor da değildi. O anda fark etti ki aslında

öyle çirkin bir adam da sayılmazdı. Hatta kırçıl sakallan şöyle Hıristiyan delikanlıları gibi güzel bir usaıradan geçse ve başındaki sarık yerine işlemeli bir üsküf konulsa pekâlâ hoş birisi bile olabilirdi.

"Rahip Petraki," diye söze başladı Ebubekir Efendi. "İşte kapınızda bağlı kulunuzum, ister içerde ister dışarda tutarsınız; ama zincire taktığım kilidin anahtarı hiçbir zaman olmadı.

Beni ondan halâs edecek irade sizin elinizdedir. Kızınıza Allah'ın emri iki peygamberin kavli üzre talibim. Muhammed adına değilse Isa adına onu sizden helâlliğe istiyorum.

Yaşım belki büyüktür, illâ yüreğim zindedir ve bedenim pektir. Voyvoda Alexan-der'dan beni sorar öğrenirsiniz. Ali Paşa'nın mektupçusu Ebubekir Kani dedikleri avare âşık benim."

"Size gelince sultanım" diye devam etti sonra, rahibin şaşkın bakışları arasında gözlerini yeniden genç kıza çevirerek, "Tam kırk gün önce görmüştüm sizi ve aşkım bu gece bir pervanenin kanatlarında kemale erdi. Beni kabul ederseniz Allah adına, büyük elçileri adına elimden gelen bütün güzellikleri, yegâne sermayem olan şu inci taneleri gibi ayağınıza serpmeye, bütün şiir dizelerimi sizin muhteşem güzelliğiniz için dizmeye yemin ederim.

Kani Efendi bu sözleri söylerken kuşağındaki küçük bir keseden çıkardığı bir avuç inci, kilisenin taşlık yolunda, zıp zıp, genç kızın ayaklarına doğru akmaktaydı.

0"/>

129

Güvertesinden Limni'yi seyrettiği geminin içinde, başka şartlarda bulunmayı arzu eden adamın hatıralarıydı bunlar. Daldığı hayallerin ötesinde bir hayat sürebilseydi eğer, bu kalyondan çoluk çocuğa karışmış, torun torba sahibi olmuş rüyalarla da inebilirdi Limni iskelesine. Ama olmamışa, olamamıştı, Rahip Pet-raki'nin kuru inadı üç gün boyunca kapıda zincirli, dört yıl boyunca da Silistre'nin aşk dedikodularının konusu olarak kalmasından öte bir işe yaramamıştı. O dört yıl, hayatının en anlamlı dört yılı olmuştu oysa. Herkes kendisiyle alay ederken, yaşına başına bakmadan, dinine diyanetine dikkat etmeden papaz kızı sevmiş olmasını dillendirip kınarken o, sevgilisinin adıyla kendi adı birlikte anıldığı için mutlu olmuştu. Tiryandafîla da zamanla onu sevmiş, kimseciklere bildirmeden zaman zaman Yunanca-Türkçe karışık mektuplar da yazmıştı. İçli, hüzünlü, yakıcı mek-aıplardı bunlar ve aşk kınanmışı Ebubekir Efendi'nin lirik gazel-leriyle karşılık bulmuşlardı. Tiryandafîla her mektubuyla birlikte, ilânıaşk gecesinde ayağına serptiği incilerden bir tanesini saçının bir teline takarak kendisine göndermiş, karşılığını da hep bir şiir olarak okumuştu. Ebubekir Efendi ondan son bir mektup daha beklemiş ama o mektup hiç gelmemişti. Bu son mektup ata yadigârı inci kolyenin en iri halkası olan yuvarlak dürdâneyi taşıyor olacaktı. Bu kırkıncı inci tanesi olacaktı ve ne Ebubekir Efendi kırkıncı mektubu okuyabildi, ne de sevgilisi kırkıncı şiiri. Ebubekir Efendi, o günden sonra her nereye gitse, ne zaman aşk acısını ansa, hangi akşamda Tiryandafila'yı hatırlasa, hep pazıbendine saklayıp taşıdığı otuz dokuz inci tanesini yoklayarak kendini avuttu, onların sıcaklığı ve sevgilinin saç tellerinin kokusu ile teselli buldu. Kırkıncısı hep özlenen ve hep umutla beklenen saç telleri... Bir ömrün bütün sermayesi...

0"/>

130

Dördüncü yılda Rahip Petraki halkın ayıplamalarından ve kızı hakkında çıkarılan dedikodulardan bıkmış ve Ebubekir Efen-di'yi kiliseye çağırmış, ona,

— Bak a Ebubekir Efendi, demişti, artık dayanacak gücüm kalmadı, kızımı sana vereceğim, ama bir şartla: Derhal dinini değiştirip Hıristiyanlığı kabul edecek, vaftiz olacaksın!..

Ebubekir Efendi önce içini yoklamış, rahibin bir din adamı gibi değil de bir zalim gibi davranmasına içerlemiş, biraz da kızının gönlünü kazanmış olmanın verdiği gurur ile tarihe geçen o ünlü sözünü söylemişti:

— İnsaf eyle Petraki Efendi, kırk yıllık Kani olur mu Yani!.. Sonraki yıllarda bu kararını hep düşünüp durmuş, yürekten

olmasa da dil ucuyla ona "Peki!" diyebileceği ihtimalini gözden geçirmiş, sevgilinin hasreti ciğerine çöktükçe bundan pişman olmuş, sonra da bu düşüncesinden utanmıştı.

Tiryandafila acaba yalancıktan din değiştirmiş bir âşık ister miydi? Kendisi acaba gerçekten dinini değiştirmeye hazır mıydı? Eğer dinini değiştirmiş gibi yapsaydı, kim bilir, belki sonradan Tiryandafila da Müslüman olabilirdi ama ikisi mutlu bir ömür sürebilirler miydi? Buna benzer bir yığın soru, yıllarca peşini takip edip durdu ama hem kendisi, hem de sevgilisi, verdiği karar ve tarihe geçen o sözünden hiç pişman olmadılar.

Dört yılın sonunda Rahip Petraki kızını Limni'ye göndermeyi kafasına koymuş, bunu kızına da söylemişti. O günün gecesinde kızı kiliseden kaçıp Ebubekir Efendi'nin evine gelmiş; iki âşık ilk defa bir çatının altında yalnız kalmışlar ve ortaya bir Kur'an, bir İncil, bir kılıç, bir paskalya somunu, bir avuç tuz koyarak el basıp ömür boyu birbirlerini sevmeye yemin etmişlerdi. Elleri ilk kez o gecede birbirine değdi ve bir daha hiç değemedi.

Nefesleri ilk o gecede birbirine karıştı ve bir daha buluşamadı.

0"/>

Bedenleri ilk o gecede boylu boyunca sarıldı ve bir daha asla ku-caklaşamadı. O gecenin sabahında yazılan kırkıncı gazel Ebube-kir Efendi'nin pazıbendi içinde, incilerin ve saç tellerinin yanında muska biçiminde hep sarılı kaldı ve asla okuyanı olmadı.

* * *

Sevgilisi Limni'ye gittikten sonra Ebubekir Efendi de Silist-re'de çok kalmamış, ondan önceki zamanlarda olduğu gibi savrulan bir kaderin peşine düşerek maceralara atılmış

ama pazı-bendindeki incilerin berraklığına hiç ziyan eriştirmemiş, hiçbir güzele dönüp bakmamıştı. O günden sonra yazdıkları hep hayatla alay eden, mizahtan, hicivden, yergiden ilham alarak feleğin tasını tarağını toplayan bir üsluba büründü. "Mutribâ sen aşka dâir bir hevâ bilmez misin" dizesinden gayrı aşk dizesi yazmadı. Onun yerine dönmediği dininin peygamberini öven na-atlar kaleme aldı, aşkını biraz o yolda anlattı.

Şüphesiz pek çok geceler yine Silistre'yi. Tuna'run söğütleri altındaki güzelliği hatırlayıp durdu. Arada sırada, "Acaba ağlarını hangi koyda atıyor, kayığını hangi kumsala çekiyorsun ey aşk!.. Acaba hangi zeytin ağacının altında yatıyorsun masum ve çırılçıplak ey sevgili!" diye kendince sorular sorup cevaplar aramaya çalıştı. Ama hiçbir gün, o kırkıncı gazelin muskasını açmaya yeltenmedi. Yalnızca, buluşma gecesindeki tek şahitleri olan kedisini her yere yanında götürdü ve onun tüylerini okşadıkça Tiryandafıla'nın ellerinin sıcaklığını hissetti, o kadar.

* * *

Mahkûmları taşıyan kalyon kasabanın gıcırdayıp duran ahşap iskelesine aborda olduğunda yoksul ve sefil kasabalılar her seferinde olduğu gibi evlerine kaçışmış Despina Anne ile birkaç haylaz çocuk, ve bir de eve gidince karılarının dırdırını çekmek 132

zorunda kalacak birkaç kaba balıkçı tayfası, içinden çıkacakları merak etmiş ve beklemişlerdi. Gemiden önce zorunlu ikamete memur sürgünler -ki bu seçkin ve devletlu suçluların sayısı birkaçı geçmezdi-, sonra da muhafızlar eşliğinde, suçlarının şiddetine göre sıralanmış mahkûmların çıkması âdettendi. Ne var ki gözler ilk grup sürgünleri bulamadılar. Geminin tek sürgün memuru sayılan ve gemi mürettebatı tarafından ileri yaşında sürgüne gönderilmekle bir ayağı çukurda farz edilen Ebubekir Efendi, hâlâ tutunduğu puntellerin yanında geçmişe dair hatıraları düşünmekten kendini alamadığı için ayrılmamış, bütün sefer boyunca gürültülerini ve naralarını dinleyip durduğu mahkûmları seyretmek için orada beklemeyi yeğlemişti. Bir çeyrek kadar sonra Despina Anne, yanından sıra sıra geçmekte olan azgın ve gürültücü mahkûmlardan önce elleri birbirine bağlı olanları inceledi. İçlerinden İsevi olduğuna kanaat getirdiği birkaçını ertesi gün ziyaret etmeyi zihninden geçiriyordu. Ardından ayaklarından birbirlerine zincirlenmiş

mahkûmlar ile ayaklarına bağlı zincirlerin ucundaki topuzları iki elleriyle yüklenip götüren azılı haydutları seyretti. "Hangi şartlar bir tüy kadar hafif yaratılışlı bu insanları bunca ürkütücü cani ve vahşiler haline getirebilir?" diye düşünüyordu. Şefkat duyguları, iki gündür tek lokma yemeden geçen zamanın açlığını unutturmuştu. Mahkûmlar biraz alaycı ve hatta küfürler ederek yanından geçerken, onların ıslah olmaları için dualar edip istavrozlar çıkarttı.

Bulutların arkasında olduğunu hissettiren ama yüzünü göster-. meyen güneşin aydınlığı iyiden iyiye kaybolup kasabayı karanlık bürümeye ve iki camiden aynı anda ezanlar okunmaya başladığı sırada iskelede Despina Anne'den gayrı kimsecikler kalmamıştı.

Kaptan veya mürettebatın bir ihtiyacı olabilir ihtimalini değerlendirmek için geminin hareketten kesilmesini beklemek gelmişti

0"/>

içinden. Geminin sisler ve akşam alacası içinde kalan siluetinden son bir yolcunun çıkıp yorgun bacaklarının titrek adımlarıyla iskeleye doğru yürüdüğünü fark ettiğinde kalbinin titrediğini hissetti. Yanından geçerken gemi hakkında bilgi alma umuduyla ve heyecanının sebebini keşfetmek için bu son yolcunun gelişini bekledi. Sanki uzak bir tarih koridorundan bir aziz, İsa'nın çarmıhına dair hatıralar getirir gibiydi. Zaman geçmek bilmiyordu sanki. Yaklaştıkça onu biraz daha seçmeye, endamını kestirmeye başlamıştı.

Onda kendisine tanıdık gelen bir yan vardı sanki. Gemi, o güne dek yalnızca hayallerinde gördüğü İstanbul'dan değil de diğer adalardan birinden geliyor olsaydı bu adamı akrabalarından biri sanabilir, belki kime benzediğini kestirebilirdi.

Ebubekir Efendi, Despina Anne'nin yüzünü görür görmez sesi titremeye, gözü kararmaya başlamıştı. Bu koyu menekşe gözler, çeyrek yüzyıl boyunca her yerde aradığı gözlerdi çünkü. Yere yığılırken dudaklarından akşamın serinliğine doğru alev gibi bir isim dalgalandı:

Tiryandafila!..

"Aman Allahım! Bu ses!.. Ebubekir Efendimin sesi!"

Despina Anne onun buzlar üstüne yığılan bedenini kaldırmak için sarıldıysa da bunu başaramadı. Başını buzlardan kaldırıp elleri arasına aldığında buz kesen yanaklarını ısıtmak için gözlerinden akan yaşlardan başka sıcak bir şey bulamadı. Gözlerinden süzülen yaşlar Ebubekir Efendi'nin yanaklarında buz kesiyor, ama onu kendine getirmeye yetmiyordu. Despina Anne hıçkırmaya, kesik çığlıklar atarak yardım istemeye başladığında imdadına camiden çıkan birkaç kişi yetişti. Ebubekir Efendi'yi caminin misafir odasına getirip ocağında birkaç odun tutuşturdular. Gece yarısına kadar ne yaptılarsa Ebubekir Efendi kendisine gelmedi. Despina Anne hiç kimseye söyleyemediği sırrı ile

0"/>

onun başını bekliyor, rahibe olmanın gereğini yerine getirdiğini söyleyerek evine gitmesi gerektiğine dair teklifleri kabul etmiyordu. Hatta gece yarısından az sonra yanındakileri, kendisinin gündüz uyuduğu, dolayısıyla hastanın başında sabaha kadar bekleyebileceği gerekçesiyle evlerine gönderdi. Yalnız kaldıklarında ise Ebubekir Efendi'nin başını dizlerine aldı ve ilk defa olarak elini yüzüne götürüp artık tamamen beyazlaşmış olan sakallarını okşayarak dualar etmeye başladı. Dilinin ucundan ne-şideler dökülürken içinden de "Adımı bir kerecik olsun sana söyleyemediğim için acaba bana kızgın mısın Ebubekir Efendi? Sen beni Tiryandafila olarak sevdin diye ben Despina olmaktan çok Tiryandafila olarak yaşadım."

Sabahın ilk ışıklarıyla kasabada yeni bir hayat başlıyordu. Bulutlar dağılmış, güneşin sıcaklığı hissedilir olmuş, buzlar erimeye yüz tutmuştu. Bu gün bereketli bir gün idi. Halk köşe başlarında birikip edilen duaların kabul olduğu ve Tanrı'nın gazabının kasabadan çekildiği üzerine konuşmalar, sohbetler yapıyorlar, yaşama sevincini paylaşıyorlardı.

Sevinçler güneş ışığı olup denize yansımaya yüz tuttuğunda, Ebubekir Efendi de yavaş

yavaş kendine gelmeye başladı. Başı bir kadının şefkatli bağ-rıyla örtülmüş, hiçbir şey görmeden öylece yattığını hissetti. Dimağında ezelden tanıdık kokular, zihninde ayrılıkları kovulmuş vuslatlar, aklında özleyişlerden kaçmış mutluluklar vardı. Tir-yandafila'nın nefesindeki kesik kesik tıslamaları, kalbinden gelen aksak ritimleri hissedince telâşlandı.

Bekledi, "Uyuyor olmalı" diye düşündü. Biraz beklemeyi, sıcaklığını duymayı istedi. Ama hayır, bu normal bir vücudun sıcaklığına benzemiyordu ve bütün bedeni içten içe sarsılır gibi titriyordu. Birden kollarını kaldırıp sevgilisini kucakladı. Meğer gece rüzgârdan ocak sönmüş, Despina Anne yakacak odun bulamayınca çevresinde bu-135

labildiği her şeyi ocağa atmış, sonunda çaresiz Ebubekir Efendi'nin üzerine kapanarak onun donmaması için bedeninin bütün kuşatıcılığıyla onu sarıp

sarmalamıştı. On sekiz yaşında bir genç kız iken yapamadığını, şimdi kırkını aşmış bir rahibe olarak yapmaktan hem gurur, hem haz duymuştu üstelik. Sevdiği ve aşkını berrak haliyle saklayabilmek uğruna rahibe olmayı yeğlediği, sadakatini hiçbir gün eksiltmediği Ebubekir Efendi, zayıf düşmüş bedeniyle şimdi dizlerinde ölürse diye korkusundan bütün enerjisini, bütün sıcaklığını ona vermiş, sırtına vuran gecenin ayazına aldırmadan, parmaklarının hissetmeyecek derecede üşüdüğünü bilmeden ve nemli gözlerini hiç kapamadan sabahın ışıklarına ulaşmıştı.

Ebubekir Efendi elleriyle onun bedenini doğrultup gözlerini açtığında ilk gördüğü şey, kucağında yattığı kadının yana doğru düşmeye başlayan boynundaki gümüş zarfta asılı duran tek inci oldu. Bu, onun pazısında sakladığı incilerin sonuncusuydu ve demek ki bunca zamandır sevgilinin bağrında yer edinmişti. Kalbinin o anda durmasından korkup kollarından birini Despi-na'nın boynuna uzattı, diğeriyle omuzuna yakın yerdeki pazıbendini tutarak,

Tiryandafila, dedi, son inci tanesinin son mektubunu bana hiç göndermedin!

O zaman seni kaybederdim, diye cevapladı zorlukla nefes alırken.

Son mektubunu alsaydım bile sana son şiiri asla yollamaya-caktım.

Bili-yorum sevgilim, bi-li-yo-rum!..

Despina, Ebubekir Efendi'nin başını tutan elini binbir güçlükle kaldırıp boynundaki inciyi çıkararak sevdiği adamın avu-cuna usulca bıraktığında Ebubekir Efendi irkilerek doğrulmaya

0"/>

136

Ebubekir Efendi Limni'den geldikten altı ay sonra İstanbul'da öldü ve Eyüpsultan kabristanına gömüldü. Daha sonra şiirleri ile Hırrenâme başta olmak üzere mekaıplan birer kitapta toplandı, çeşitli kütüphanelere konuldu.

Despina'nın babası gibi papaz olan kardeşi Tiryandafil, ablasının ölümünden tam otuz altı yıl sonra Mora'daki büyük isyanda, sırf onun hatırasına saygı olsun diye bir Türk delikanlısını üç gece evinde saklayarak canını kurtardı ve birbirini çok seven ablası ile Ebubekir Efendi'nin aşklarını kutsamış oldu.

Ebubekir Kani Efendi şair ve yazar olarak unuaıldu, ama "Kırk yıllık Kani, olur mu Yani"

sözü Türkçe deyimler arasında yüzyıllarca kullanılmaya devam etti.

Ebubekir Efendi'nin Voyvoda Alexander ile birlikte Silist-re'de resmedildiği bir portresi Bükreş Sinaia Müzesi'ne konuldu.

Mora İsyanı'ndan sonra Türk ve Yunan ulusları arasında düşmanlık tohumlan ekenler, yazık ki hiç eksik olmadı.

Despina ile Ebubekir Efendi'nin aşkı belki birilerine tarihin birlikteliklerini hatırlatır diye bu öykü yazıldı.

0"/>

138

SÛZ-İ DİL-ÂRÂ

Osman Nevres (1820-1876) divanının "Şarkılar" bölümünün ilk dizeleri gül ile bülbüle ayrılmıştır. Şair orada "Gül yağını eller sürünür çatlasa bülbül" diye haykırır. Hanende mecmuasında (s. 395) da yer alan bu Hüseynî yürük semainin kimbilir hangi güzel için yazılmış olduğunu tezkireler kaydetmiyor; ancak çok gamlı gönülleri ağlattığı, çok güzellere beddua gibi söylendiğine şüphe yokaır. Nevres Efendi bu mütekerrir murabbaı yazdığında, galiba konağında yetiştiği Bağdat valisi Ali Rıza Paşa'nın biricik kızına âşık idi.

Belki de daha küçükken Sakız'da bırakıp geldiği çocukluk aşkı Rum kızının, on beşinde bedir gibi parlayan tazenin hayaliyle kâğıda kaleme sarılmıştı. Yahut Kü-çüksu'da gördüğü İstanbul nazeninlerinden birinin yaşmaktan süzülen gamzeleriyle gönlü yaralıyken de yazmış olabilir. Kırklı yaşlarında aklî dengesini kaybedip de Haydarpaşa Hastahane-si'nde Yusuf izzettin Efendi'nin himmetiyle tedavi edildiği dönemin hummalı gecelerinden birine ait de olabilir, bilemiyoruz; ama şiir o kadar güzel, güfte o derece sıcaktır ki, Osman Nevres'in son yılları bu şarkıyı okuyan ve dinleyen, sonra da sokaklarda ona imrenerek bakarak birbirlerine parmakla gösteren insanlar arasında geçmiştir. Güftenin büriin büyüsü mütekerrir mısranın (nakarat), meyan ile bağlantısının harikulade nükteli **SON**